

2023

НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА

Олександр АВРАМЕНКО

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

ЧАСТИНА 2

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Олександр АВРАМЕНКО

6

6

ISBN 978-966-349-966-6

9 789663 499666 >

Олександр АВРАМЕНКО

УКРАЇНСЬКА література

**Підручник для осіб з особливими
освітніми потребами (Н 54.1 – 54.2)**

6 клас

(У 2-х частинах)

ЧАСТИНА 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

**Київ
«Грамота»
2023**

УДК 375.5:821.161.2.09.+821.161.2.09](075.3)
А21

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ МОН України від 08.03.2023 № 254)

Видано державним коштом. Продаж заборонено

Цей підручник видано за підтримки Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) та Глобального партнерства заради освіти (GPE). ЮНІСЕФ і GPE не брали участі в розробці цього підручника. Зміст і твердження в цьому підручнику є позицією авторів і не обов'язково відображають політики чи погляди ЮНІСЕФ і GPE.

Умовні позначення:

- — відтворюємо прочитане;
- — робота в групі;
- — аналізуємо зміст та особливості художнього твору;
- — гра «Так — ні»;
- — творчо мислимо;
- — домашнє завдання.

Авраменко О.

А21 Українська література : підруч. для осіб з особл. освітн. потребами (Н 54.1–54.2). 6 кл. (у 2-х частинах) : Частина 2 / Олександр Авраменко. — Київ : Грамота, 2023. — 176 с. : іл.
ISBN 978-966-349-964-2

ISBN 978-966-349-966-6 (частина 2)

Підручник відповідає вимогам Державного стандарту. Видання підготовлено відповідно до Модельної навчальної програми «Українська література. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (авторський колектив: В. П. Архипова, С. І. Січкара, С. Б. Шило).

Видання містить біографічні матеріали про письменників і письменниць, відомості з теорії літератури, художні твори.

Методичний апарат підручника охоплює різномірні завдання, зорієнтовані на вікові особливості шестикласників і шестикласниць.

УДК 375.5:821.161.2.09.+821.161.2.09](075.3)

ISBN 978-966-349-964-2
ISBN 978-966-349-966-6 (частина 2)

© Авраменко О. М., 2023
© Видавництво «Грамота», 2023

§ 31–33. ЦІКАВІ Й РОМАНТИЧНІ ГЕРОЇ ПОВІСТІ ЯРОСЛАВА СТЕЛЬМАХА «МИТЬКОЗАВР З ЮРКІВКИ, АБО ХИМЕРА ЛІСОВОГО ОЗЕРА»

Про що ви дізнаєтеся?

- Хто такий *Митькозавр*?
- Чи живуть в українських озерах лохнеські чудовиська?
- Для кого й навіщо підлітки вириють глибоку яму біля озера?

1. Про письменника.

Українська література знає двох Стельмахів: Михайла, твори якого ви читатимете в 7 класі, і його сина Ярослава, з яким починаєте знайомство вже сьогодні.

Ярослав Стельмах (1949–2001) змалку мав багато захоп-

лень: поглиблене вивчення англійської мови, плавання, бокс, боротьба, гра на фортепіано й гітарі... Таких людей називають усебічно розвиненими. Крім того, був добре вихованим і скромним хлопцем. Коли Ярослав почав писати художні твори, у нього запитували, чи не син він того самого Стельмаха, якого знає вся країна. Відповідав «ні», бо вважав, що хвалитися негоже.

У дорослому віці Я. Стельмах був перекладачем і драматургом, а ще — тонким психологом, бо у своїх творах умів розкривати внутрішній світ дітей. У характерах і вчинках героїв повісті **«Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера»** ви обов'язково хоч трохи впізнаєте себе.

2. На канікули до бабусі.

- Прочитайте перші п'ять розділів повісті Я. Стельмаха «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера» та виконайте завдання.

МИТЬКОЗАВР З ЮРКІВКИ, АБО ХИМЕРА ЛІСОВОГО ОЗЕРА (1983)

Повість
(Скорочено)

Розділ I

Зоологія і комахи. «Відпустіть нас до бабусі»

Коли ми склали іспит і п'ятий рік навчання нарешті закінчився, на збори, присвячені цій знаменній події, прийшла й учителька ботаніки Ірина Семенівна.

— Любі дітки! — вона завжди казала «дітки» чи «діточки». — Ви вже учні шостого класу, із чим я вас вітаю та повністю приєднуюся до тих хороших побажань, які ви щойно почули від присутніх тут педагогів. Хочу вам ще раз нагадати — учитися в шостому класі де в чому легше, а де в чому складніше, ніж у п'ятому. Ми з вами, зокрема, будемо вивчати зоологію...

Той, хто не знав нашої ботанічки, міг би подумати, що цілісінькими днями ми тільки й сушили голови над тим, як би під її керівництвом ще глибше зрозуміти навколишній світ. Насправді ж, ми мало любили ботаніку, та й не можу сказати, щоб і зоологія вигравала в нашій хлоп'ячій уяві привабливими веселковими барвами.

— Так от, любі діточки, — правила далі ботанічка, — для того, щоб зацікавити вас новим предметом, щоб продовжити добру традицію наших старших класів, вам треба за літо зібрати колекцію комах.

— Ого, — перебив її Шумило, — та якщо всі школи візьмуться до цього діла, наступного літа вже не буде чого ловити...

— Пам'ятаєте, я розповідала вам, як збирати таку колекцію?..

Тепер і я згадав стоси невеликих коробок зі скляним верхом, що припадали порохом у кабінеті зоології.

— А можна вдвох збирати одну колекцію? — схопився з місця Митько.

— Можна, тільки щоб і видно було, що її робили двоє. Така колекція має бути більшою та кращою... Тільки не так, як торік.

Цим вона натякала на гербарій рідного краю, який треба було зібрати минулого літа. Тоді ми й не думали збирати його, а потім Митько таки знайшов якийсь гербарій, ми його підписали та здали, навіть не поцікавившись, що воно таке. А потім до школи прибіг старший Митьків брат, з голосним скандалом забрав той альбом і нам'яв Митькові вуха. Виявилося, що то

гербарій зовсім не рідного краю, бо містив зразки рослин Далекого Сходу, по-друге, він належав навіть і не Митьковому братові, а котромусь з його приятелів. А по-третє, з'ясувалося, що приятель теж узяв його на два дні в себе на роботі.

— Чому тебе та колекція муляє? — запитав я Митька, коли йшли додому. — І звідки така зацікавленість?

— А тому, що тепер нас точно відпустять до моєї бабусі!

Тут варто зазначити, що ми з Митьком давно мріяли поїхати до Юрківки, села, де жила Митькова бабуся...

— Уявляєш собі? — казав Митько. — Ліс, а в лісі озеро, а на березі курінь, а в курені — ми. Поруч багаття, і казанок з юшкою, і роби собі, що хочеш: хоч на голові стій, а кругом — ні душі.

Отож ми й докучали моїм батькам (Митькові були не проти), канючили мало не щодня:

— Відпустіть, ну відпустіть нас до бабусі!

Але батьки дуже сумнівалися, чи піде це на користь передусім самій бабусі, а потім уже нам.

— Уявляю, що вони там вироблятимуть, — хитала головою мама.

— Двоє лобуряк на голову старенькій жінці, — і собі докидав тато.

І тільки моя бабуся підтримувала нас:

— Не такій уже старенькій, — казала вона. — Ми з нею однолітки.

— Хоч і не старенька, — мовив тато, — а коли б вам, мамо, вони обоє сіли на шию на три тижні, то ще невідомо, якої б ви заспівали.

— О, я була б тільки щасливою, — не здавалася бабуся. — Село, річка, ліс, два юні джентльмени. Певно, я знову відчула б себе молодою.

— Боюся, що ненадовго, — обізвалася мама. — Господи, як ви мені вже набридли із цим селом!

— Невже ви хочете, Оксано Павлівно, — утрудився нарешті в розмову й Митько, — щоб ваш син, а заодно і його перший приятель ціле літо нудились у місті, де все кругом — і пилюга, і розжарені спекотні вулиці — навіває сумні думки й сприяє передчасному старінню наших організмів? (Цю промову він підготував заздалегідь.) — А хіба існує кращий відпочинок, ніж там, у селі, злитися з природою після важкої праці й успішного закінчення п'ятого класу?

— Не дуже-то ви й перепрацювалися, — кволо всміхнулася мама.

— А того, хто не принесе першого вересня колекцію до школи, не переведуть у шостий клас.

— Так уже й не переведуть? — не повірила мама, але видно було, що Митькові слова таки надщербили її несхитність, і стрілка маминої впевненості гойднулася у наш бік.

— А може, і просто двійку поставлять, — не здавався Митько. — А кого порадує двійка в перший же день навчання? Це на весь навчальний рік може настрої зіпсувати.

— Еге ж, — знов усміхнулася мама, — вам зіпсуеш... Ну, то як? — звернулася до тата.

Я відчув, що дмухнуло сприятливим вітром.

— Та хай уже їдуть, — одмахнувся він. — А то ж спокою не даватимуть ціле літо. Тільки, щоб бабусю слухали.

— Ура! — закричали ми й вибігли з кухні, але в передпокої на мить затрималися.

— Чула? Чула? — сміявся тато. — «Передчасному старінню наших організмів», га?

— І настрої у них на цілий рік зіпсується!

— Ех, ти, — закинув я Митькові, — то це ж вони з нас глузують!

— Ага, — почухав він потилицю, — переборщили трохи. Ну, та нічого. Головне — мета досягнута (...).

— Не виходьте на зупинках із вагона, — кричала вслід поїздові мама.

— Зразу ж дайте телеграму, — не відставала від неї бабуса.

— І не здумайте їсти ковбасу. Улітку вона може зіпсуватися, — і собі гукнула Митькова мама.

Ми чесно дотримувались усіх обмежень, які наклали на нас батьки: не висовувалися з вікна, бо може продути; не стояли в тамбурі — можна випасти; не виходили на зупинках — можна відстати; не виймали гроші з кишень — можуть украсти; не їли ковбаси чи, не дай боже, консервів — можна отруїтися. Якщо оголосити весь список заборон до кінця, то виникне запитання, що, зрештою, таки можна робити (...).

Коли я прокинувся, уже розвидніло. Митько тихенько сопів із правицею в кишені, на столі видзвонювали склянки із чаєм, точніше з-під чаю.

— До речі, — зазирнув до купе провідник, — мені здається, зараз ваша станція, молоді люди. (...)

Розділ II

Знайомство з майбутнім майстром спорту, а також із бабусею, ентузіастом музичної освіти, і дідом Трохимом

— А повітря? Відчуваєш? — мабуть, удесьте питав Митько, повернувши до мене сяюче обличчя.

— Відчуваю, — закашлявся я, бо автобус, що проїхав повз нас, порснув мені в обличчя хмарою пилюги з-під коліс і кіптюги з вихлопної труби.

— Ото ж бо, у місті, кхе-кхе, зовсім, кхе-кхе, тьху ти, не таке, — уже не так бадьоро продовжував Митько. — От якби ще автобуси не ходили...

— Тоді, пройшовши сорок кілометрів пішки, ти й уваги не звертав би на повітря. Далеко ще?

— А онде бабусина хата, — сказав Митько, набираючи гордої пози, адже тут він відчував себе до деякої міри господарем.

— Хо-го! — пролунав за нашими спинами насмішуватий голос. — Про яку втому може йтися?! Хіба такі хвацькі й відчайдушні мандрівники стомлюються? Хіба мають вони на це право?

Ми притьмом обернулися. Перед нами шкірив зуби юнак років чотирнадцяти, притримуючи лівою рукою пошарпаний велосипед.

— А яке чудове спорядження! — не вгавав він. — Які сачки! Стережіться, бідні метелики! А рюкзаки! Там, мабуть, харчів не на один місяць. Юні лівінгстони¹,

¹ *Лівінгстон Девід* — англійський мандрівник, дослідник Африки.

безперечно, збилися з путі, адже Африка в зовсім протилежному напрямку. Яке щастя для бегемотів і нільських крокодилів! Ви б їх усіх переловили.

— Ну, чого тобі? — насупився Митько.

— Мені нічого. Я думав, це вам буде приємно познайомитися з майстром велосипедного спорту міжнародного класу Василем Трошем. Звичайно, у майбутньому.

— Ну от, коли станеш майстром, ми з тобою й побалакаємо, — пообіцяв я йому. Мені кпини цього типа аж ніяк не сподобалися.

Він скочив на свій велосипед і за мить здимів, мов і не було.

— Неприємний суб'єкт, — поділився враженням про наше нове знайомство Митько. Я заперечувати не став.

До бабусиної хати залишилось уже зовсім недалеко, коли попереду почулося якесь виття, та зразу ж і замовкло, загнулося на найвищій ноті.

— Це що? — запитав я.

— Не знаю, — стенив плечима Митько. — Може, корова якась чи бугай.

— Ніколи не думав, що корова може отак вити.

— О, ти не знаєш тутешніх корів, — пояснив Митько не зовсім упевнено. — Від них усього можна чекати...

Дізнатися про коров'ячі здібності я не встиг, бо той самий звук почувся знов і знов урвався.

— Стривай, стривай, — наморщив лоба Митько. — Ось бабусина хата, а оце... Та ні... але ж, мабуть, таки так. Ну й дивак... Хоча...

Звісно, ця словесна плутанина нічого мені не пояснила, і я вже смикнув друга за рукав курточки, коли почув: «Митю, Митюню», — і побачив, як старенька, огрядненька жінка із цебром у руці кинулася від клуні нам назустріч.

— Бабуню!

— Онучку!

Одведемо на мить наші очі від цієї зворушливої сцени й скористаємося з нагоди, щоб роззирнутися довкола. Ні, не вдалося, бо увагу мою негайно привернуло вікно через дорогу, звідки знову ревонуло. «Може, справді, корова забралася в хату, та й не знає, сердешна, як вилізти», — подумав я.

— Гнате, Гнате, перестань, їй-же бо! — загукала Митькова бабуся. — Перестань, дай хоч з онучком хвильку погомоніти.

— А-а, приїхав, — долинуло у відповідь. Нараз фіранка гойднулася, метнулася вбік, і ось уже у вікні з'явився розчервонілий вусатий здоровань із тромбоном у правиці. — Здоров, Дмитре!

Он воно що!

— То це ви! — зареготав Митько. — Здрастуйте, дядьку Гнате. Я так і не додумав, хто це. Точніше, спершу думав — ви, а потім, ні, думаю, не ви. Потім знову думаю — ви, а потім...

— Я, я, а хто ж, — доброзичливо розсміявся вусань і розвів руками, мовби й собі дивуючись, що це він узявся до такого заняття. По-вуличному звали його Фа-Дієзом.

— А ви ж позаминого року на мандоліні грали. Так тихо було... І приємно.

— А, мандоліна, — одмахнувся той. — Тромбон — оце, я тобі скажу, да!

— А я тобі скажу, Гнате, — устала й собі бабуся, — досить уже на сьогодні.

— Та я ж і закінчую. Усе. Заради такого випадку... А це хто з тобою? — накинув цікавим оком на мене.

— Ой, і справді! — сплеснула руками бабуся.

— Я, — озвався я.

Отак і відбулося наше знайомство...

— Доброго здоров'ячка, — крикнув хтось із вулиці.

— Ну, починається, — прошепотів Митько. — Зараз пів села сюди збіжиться. Ходімо десь сховаємося, — і дременув не дуже ввічливо за хату. Я подався був за ним, але тут мене перепинив той же голос:

— Куди ж це ти, Митю, чи не впізнаєш мене?

Я озирнувся. У хвіртку заходив дідок у темних смугастих штанях, заправлених у запилені чоботи,

у синьому бувалому в бувальцях піджаку й кашкеті.

— А, драстуй, Гнатовичу, — одповіла Митькова бабуся, ступаючи в погріб.

— Здрастуйте, — зніяковіло привітався я.

— Ну й змінився ж ти, — хитнув головою дідок, зупиняючись серед двору. (...)

— Тьху, Трохиме, та чи ти не бачиш! Це ж не Митько!

— Отож-бо й видно, що не Митько, — охоче погодився той. — А хто ж? — поспитав жваво.

— Приятель його, Сергій. Разом приїхали.

— А-а, — спокійно, аж ніяк не дивуючись, мовив дідок. — Я і дивлюся — ніби не Митько. А воно й виходить, що Сергій. Да-а, — продовжував, уможуваючись на приступці ґанку. — Зараз, улітку, усі своїх дітей кудись одсилають. То в табори, то ще десь, а як немає куди, то до бабусь. Оце й до Дмитрівни теж онук приїхав, старшенький, правда, за ваших, — Василь. Так той на велосипеді ганяє. Із собою ж і привіз, — розібраний. (...) Не встигла вона й слова сказати, як він уже той велосипед витягнув, склав у момент і хода з дворища. Дмитрівна у гвалт: «Куди ж ти?!» А він тільки рукою махнув: мовляв, одчепися. А години за дві приїхав і каже: «Це в мене тренування такі, точно за графіком». (...) Ну, а ви, — спитав, — теж на велосипедах ганять будете?

— Ні, — промимрив я. — Нам треба колекцію збирати...

— Митю, — загукала бабуся. — Ідїть їсти! Ви з дороги, певно, зголоднїли? — усміхнулася до мене.
(...)

Роздїл III

Озеро. Змїї люблять сїно

(...) І ось уже ми йдемо, навантажені рюкзаками з їжею та всякою всячиною, туди, де за річкою шумить верховїття, де голубїнь неба заглядає в синь лісового озера, де птахи радіють погожїй днинї, куди вабить нас вільне життя.

— А головне, — казав дорогою Митько, — ти завважив, яка бабуся? Ні слова не сказала. Інша вже почала б: «Ой, та куди ж ви йдете? Та що вам там потрібно? Не купайтеся, бо втонете! Та не ходїть у лїс, бо заблукаєте!» А моя — ні слова.

— Так, — погодився я, — бабуся, що треба.

— А що нам у селї робити? Хлопцїв тут малувато, та й тї всі заклопотанї — то город сапають, то по господарству... А я, було, позаторїк і собі спробував сапати, і що ж ти думаєш? Виполов якусь розсаду, а бур'яни полишив. Тут такї бур'яни ростуть, зовсїм на бур'яни й не подїбнї. Подивишся — нїби якась городина, а воно нї, виявляється. Так мене пїсля того й близько до городу не пїдпускали. Хотїв дров нарубати — полїняка відскочила й по лобї мене як ударить! Тиждень із гулею ходив, а сокиру від мене стали ховати. Хотїв навїть корову допомгти доїти, так мало того, що вона хвицялася, як скажена, так іще й мою панамку зжувала.

— То ж позаторік! Ти ще малий був.

Проминувши поле, ми наблизилися до річки.

— Зараз беремо праворуч, — хвилин за двадцять мовив Митько, — і стежечкою до самісінького озера.

Тільки-но ми звернули, як навстріч, прямо на нас, з-за дерев вихопився велосипед, і хлопець, що сидів на ньому, гукнув знайомим насмішкуватим голосом:

— Гей, мухолови, з дороги!

Ще навіть не зметикувавши, що воно й до чого, ми швидко відскочили вбік і лиш устигли побачити, як промайнула мимо спортивна Василева майка.

— А щоб тобі колесо відпало! — кинув я вслід. — Ну чого він причепився до нас, Митю?

— А, — махнув він рукою. — Мало дурнів? Не зважай!

Неподалік, на пагорбі, видніла якась безформна купа. Ми кинулись уперед.

— Та це ж курінь був! — перший здогадався Митько.

— А сіна скільки! — радів я. — Та цей курінь відремонтувати — раз плюнути. І місцинка яка зручна. Цікаво, хто тут жив?

— Не підходь! — гукнув Митько та заходився бігати навколо купи паліччя й сіна, штрикаючи в неї з усіх боків держакон сачка.

— Що з тобою, Митю? — здивувався я.

— Немає! — задоволено мовив приятель. — Тепер можна й ремонтувати.

— Чого немає?

— Змій! Вони, знаєш, як сіно люблять! Забереться і чекає, поки ти на неї сядеш. І все! Узагалі, тут треба бути обережним, — говорив Митько, випорожнюючи рюкзак. — Ліс усе-таки, хоч яка, а все ж глухомань. Як укусить щось чи що скоїться — до села бігти далеченько. (...)

Розділ IV

Таємничий і бр-р-р-р який страшний. Хороший хлопець. Нервові можуть далі не читати

Ми приходили до озера щодня. Набирали харчів, дорогою ганялись із сачками за всякими мурашками й один за одним. Біля озера вилежувалися на сонці та купались у теплій воді.

Але одного ранку відбулася подія, яка трохи змінила й наше життя, і наші подальші плани. Коли ми, як завжди, з галасом вискочили з-за дерев на берег, то побачили: у нашому озері купається якийсь хлопець.

— Принесло ж сюди цього велосипедиста, — буркнув Митько.

Але той, уздрівши нас, хутко виліз на берег і весело загукав:

— Привіт дослідникам! І вам покупатися скортіло? Ех, водичка — що треба! Це вам не річка!

— Добридень, — озвалися ми трохи спантеличено, бо наші з ним останні зустрічі не дуже схиляли до дружньої розмови.

— Та чого ви такі набурмосені обоє? Ще й досі сердитесь? А ви, я бачу, серйозно захопилися відловом комах. Ну що ж, заради миру — ось вам від мене подарунок, — він підняв із піску свої штани й, сягнувши в кишеню, витяг жовтий прозорий камінець. — Дивіться!

Ми з Митьком захоплено схилилися над Василювою долонею.

— Ух ти! Це що?

— Не пізнаєте? Бурштин. Он бачите, ще й муха в ньому якась.

Справді, у жовтогарячому злитку застигла навіки маленька комаха.

— Ви знаєте, що таке бурштин? — вів далі Василь. — Це смола дерев, що пролежала в землі мільйони років і закам'яніла. От у Прибалтиці її повно, а в нас рідко трапляється. Так що ця знахідка — велика цінність.

— Ти що, її тут знайшов? — не повірив я.

— А де ж, по-твоєму? От у цьому озері. Хотів, було, у краєзнавчий музей здати, та передумав. Хай уже вам буде. Ви ж комах колекціонуєте.

— У цьому озері? — і собі здивувався Митько. — Отут?..

— Ви вмієте зберігати таємниці? — Він суворо звів брови.

— Могила, — мерщій відгукнувся Митько.

— Щоб я маму й тата не бачив, — пробелькотів і я десь почуту клятву.

— Ну так от, хлопці. Озеро це незвичайне.

— Незвичайне? — пошепки повторили ми.

— Еге ж. Поганий поголос ходить про нього. Ви помітили, що сюди із села ніхто не потикається?

— Боятися?!

— Еге ж. Звичайно, якщо кого питаєш, так тобі й скажуть: мовляв, далеко, краще в річці купатися. А насправді всі аж тремтять, коли доводиться тут у воду лізти.

— Але чому ж, чому?

— А тому, що в озері... — він стишив голос, — хтось живе!

Ми здригнулися.

— Авжеж, — вів Василь далі. — По ночах, правда, нечасто, виє страшно й зітхає «о-о-о-о-ох» — аж мороз по шкірі. Сам чув. А вдень не вилазить. А може, і вилазить, та ніхто не бачив. Он там берег травою поріс, а коло нас пісок. Минулого року пастухи тут корів напували. Аж чують — телятко так жалібно мукнуло. Вони туди, а за телятком тільки завирувало. А на піску сліди здоровенних лап, мов від крокодила.

— Та що ти!

— Точно! Але це ще не все! Ходімо зі мною.

Ми наблизилися до кількох сосен, що в цьому місці росли біля самої води.

— Дивіться!

На стовбурах видніли глибокі подряпини, корені двох-трьох дерев були підриті, луска від кори вкривала землю.

Заніміло дивилися ми цю картину.

— От і подумайте, хто б це міг бути. Ви знаєте що-небудь про Лох-Несс?

— Та щось таке чули...

— Це озеро в Шотландії. І живе там дивна й здоровенна тварина, от приблизно... Ну, та не буду робити припущень. Це ще не доведено. Ну, а тепер, пробачте, мені час. Бувайте! Ще побачимось. — Він миттю надів штани й витяг із-за кущів велосипед: — У мене тренування. За графіком.

— Що ти на це скажеш? — запитав Митько, коли Василь уже зник із-перед очей.

— Та хто його знає, може, це все неправда, якимсь не віриться.

— Сергію, а якщо нам... (...)

— Що нам?

— Таки оселитися коло озера та самим простежити... за отим от...

— Так тебе бабуся й відпустить! Чекай!

— А якщо відпустить?

— Звичайно, це було б зовсім непогано! І ночувати там?

— Там. Адже Василь сказав, що воно тільки вночі вилазить. І курінь у нас такий, самим собі позаздрити можна. Хоч зимуй там. Узяти із собою ковдри. Зараз же тепло.

— Еге ж, тепло. Це в хаті тепло!

— Та не замерзнемо. Не бійся.

— Я і не боюся. А от бабуся...

— Беру її на себе. Хіба може бабуся чогось не зробити заради свого внука? (...)

Розділ V

Я вкриваю себе ганьбою. Великий зоолог

(...) І ми рушили до озера.

Попереду весело вистрибував Митько, за ним із рядом і ковдрами човпав я. Клунок зв'язали один і домовилися нести його по черзі.

— А якщо то й справді якийсь звір? — обернувся до мене Митько. — От було б здорово! І ми першими його побачимо.

— Ну, побачимо, а далі? — я був настроєний скептично.

— Сфотографуємо!

— А далі?

— У школу знімок привеземо. Ото переполох зчиниться! Усі повмирають од заздрощів.

— І ми тільки вдвох будемо на уроки ходити.

— Чому це?

— Усі ж повмирають.

— Ет, тобі аби смішки. Несерйозна ти людина. У ботанічки улюбленими учнями станемо, — мріяв він.

— І вона негайно пошле свого улюбленого учня на районну олімпіаду, де він урочисто завоює останнє місце й одразу знову стане звичайним Дмитром Омельчуком, посередністю навчання та праці.

— Посередністю! — образився Митько. — У тебе в самого трійки з фізкультури за минулий рік.

— А в тебе з малювання.

— Бо це ти мені в останньому малюнку дерева синім олівцем розфарбував і ще й домалював невідомо-що.

— А ти мене за ногу смикав, коли я на оцінку підтягувався.

— Ти поглянув би на себе! Жодного разу підтягнутися не зміг.

— Бо із сил вибився. А в тебе пика такого ж кольору, як і дерева, стала, коли ти той малюнок побачив.

Але тут ми обоє стали так сміятися, згадуючи вирази обличчя один одного, що назрілий був настрій для сварки миттю щез.

— Давай я понесу, — примирливо запропонував Митько й завдав клунок собі на плечі.

Ми вирішили по черзі вартувати, щоб чудовисько зненацька не напало на нас, чи хоча б не проґавити його, якщо воно вилізе з води.

— Я піду посплю, — мовив надвечір Митько, — а о другій годині ночі зміню тебе.

— Як же ти прокинешся о другій? У нас навіть годинника немає.

— Не проґавлю, не бійся. А взагалі, як набридне, то розбуди мене. — І Митько зник у курені.

Довго сидів я біля багаття й дивився, як темрява полонить ліс. (...)

Запала тиша. Стало моторошно. «Ну чого ти!» — утішала думка серце, але те не слухалося, билосся дужче. Я підвівся та знічев'я почимчикував до води. (...)

Мовчазний таємничий ліс оточував мене зусібіч. Величезні дерева казковими велетами заступали путь. Умить я пройнявся відчуттям власної мізер-

ності, і несподівані думки зароїлися в голові: «Ну що я, — думалося мені, — порівняно з кількома деревами: ще менша комаха! А порівняно із цілим лісом? Якийсь мікроб. А порівняно із земною кулею?» І від цього мені стало гірко-гірко... І ще страшніше. Я мерщій почовгав назад, боячись зиркнути вбік, і дивився лише поперед себе, на прокладений моїм ліхтариком серед ночі промінь світла. А якщо тут і справді живе якийсь звір і зараз він чатує десь поруч? Згадалися домівка, татусь, мама... (...)

Скільки так я просидів, не знаю, коли це:

— Ага! — чую сердитий голос. — Спиш, значить!

Спросоння схоплююся на ноги й просто перед собою бачу розлючене Митькове обличчя.

— Ну, пробач, Митю, — почервонів я. — Лише на хвилинку присів. Маму згадав.

— Та згадуй собі кого хочеш! А на посту спати не смій! Хіба тобі можна доручити серйозну справу!.. Іди спи, мамій. Я постою. Нічого не бачив?

— Ні...

— Звичайно, за сном і дивитися немає коли...

Приголомшений, картаючи себе за негідний вчинок, я принишк у курені. Сонливість геть полишила мене. (...)

Докори совісті люто вгризались у мою душу, шматували її на дрібні клаптики. Зрештою я не витримав.

— Митю, — гукнув несміливо.

Відповіді не почув.

«Мовчить, — подумав я. — Ображається. Так мені й треба».

Полежав іще хвилин п'ять, тоді вибрався назовні.

Уже займалося на світ. Ледь куріло багаття, легкий вітерець колошкав сивий попіл. Згорнувшись калачиком, спиною до куреня, Митько солодко спав.

Я витягнув ковдру, обережно вкрив товариша й поліз усередину.

Уранці, прокинувшись, ми побігли до озера вмитися. І тут Митько став мов укопаний, а я з розгону наштовхнувся на нього.

— Дивися, — тихо сказав він мені.

На вогкому піску коло самої води хижо вимальовувалися відбитки здоровенних і страшних лап.

— Як у крокодила, — визначив я, нервово озируючись на озеро.

— Значить, не збрехав, — хрипко додав Митько.

Це дало поштовх до роботи Митьковому мозкові.

— Сергію, — почув я ввечері того ж таки дня. Ночували ми вже в селі.

— Чого тобі?..

- Треба нам книжки взяти в бібліотеці.
- Правильно, підемо завтра, наберемо — фантастику яку-небудь, про шпигунів...
- Та ні, Сергію, я не про те. Книжки із зоології.
- Зоології? Ти що, здурів? Мало тобі колекції, мало тобі ботаніки, мало тобі нашої вчительки? Забув, як ти сам з її уроків тікав?
- Так то ж ботаніка.
- А зоологія, по-твоєму, краща? Я одного разу поглянув у підручник — там якісь кишечнопорожнинні, гадюки — бридота одна! (...)
- От-от. Так, до твого відома, зоологія — наука про весь тваринний світ. Отже, у ній ми обов'язково знайдемо щось підходяще й для нас, тобто про те, що живе в цьому озері.
- Ти думаєш? — уже серйозніше глянув я на Митька...

3. Завдання.

1. На початку твору в головних героїв не «вигравав веселковими барвами» предмет
 - А математика
 - Б зоологія
 - В англійська мова
 - Г зарубіжна література
2. Майбутнім майстром спорту в повісті названо
 - А Митька
 - Б Василя
 - В Гната
 - Г Сергія

3. Установіть відповідність.

Літературний герой	Репліка
1 Сергій	А «— Усе кругом — і пилюга, і розжарені спекотні вулиці — навіває сумні думки й сприяє передчасному старінню наших організмів ...» Б «— Як же ти прокинешся о другій? У нас навіть годинника немає». В «— Про яку втому може йтися? Хіба такі хвацькі й відчайдушні мандрівники стомлюються? Хіба мають вони на це право?» Г «— Щоб продовжити добру традицію наших старших класів, вам треба за літо зібрати колекцію комах». Д «— А, мандоліна ... Тромбон — оце, я тобі скажу, да!»
2 Митько	
3 Василь	
4 Гнат	

4. Через що Сергій та Митько так легко повірили Василеві, що в озері живе якась страшна істота? Чи можна хлопчиків назвати *легковажними*?
5. Охарактеризуйте поведінку Митька й Сергія в розділі I повісті. Що в їхній вдачі — спільне, а що — відмінне?
6. Що таке *романтика*? Чи можна подорож хлопчиків до бабусі назвати *романтичною*?
7. За якими побутовими деталями ви дізналися, що події в повісті відбуваються не в наші дні?

8. Гра «Так — ні».

1. Митьку довелося довго вмовляти батьків, щоб дозволили йому поїхати з другом до Юрківки.

2. Василь Трош був майстром велосипедного спорту міжнародного класу.
3. Василь Трош був старший на кілька років за Митька й Сергія.
4. Дядько Гнат учився грати на тромбоні.
5. Про візит Митька й Сергія бабусю сповістили телеграмою.
6. Про чудовиська, яке живе в озері, хлопцям розповів Василь.
7. Сергій запропонував Митькові переночувати біля озера.
8. Сергій під час нічного чергування біля озера заснув.
9. Після того як Митько й Сергій знайшли на піску величезні сліди біля озера, вони пішли ночувати до села.
10. Митько запропонував піти до бібліотеки й узяти книжки з детективами та фантастикою.

9. Поміркуйте, чим корисні для людини багата уява та фантазія. Аргументуйте свої думки прикладами з тексту повісті.

10. Домашнє завдання.

1. Прочитайте розділи VI, VII і IX повісті «Митькозавр з Юрківки...». Випишіть незрозумілі слова.
2. Випишіть у зошит не менше п'яти фразеологізмів. Поясніть їхнє значення.
3. Невеликою групою підготуйте коротку інсценізацію найцікавішого уривка з повісті «Митькозавр з Юрківки...» (за бажанням).

4. Таємниця лісового озера.

- Прочитайте VI, VII і IX розділи повісті Я. Стельмаха «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера» та виконайте завдання.

Розділ VI, який проливає світло на наших предків і ще на дещо

Ну й Митько!

— Скажіть, які молодці, — дивувалася бібліотекарка, коли ми втретє прийшли міняти книжки. — Цілими днями читають. А ви не перевтомитеся?

— Авжеж, молодці, — бурмотів, виходячи з бібліотеки, Митько. — Скільки читати — з глузду можна з'їхати.

— Невже тобі нецікаво? — питав я.

— Звичайно, цікаво. От тільки не звик я довго над книжками сидіти. Це ж подумати тільки — дев'ята за якийсь тиждень.

А на восьмий день вивчення зоології Митько висловив сміливе наукове припущення, яке я захоплено сприйняв.

— Слухай ось, — Митько вступився в книжку: — «Багато століть жителі східної частини Індонезії поширювали легенди про страшних і ненажерливих драконів. Казали, що з їхніх пащ вилітає вогонь, а здобич вони вбивають одним поглядом злих очей.

Голландські вчені, котрі записали ці розповіді, звісно, не повірили в їхню правдивість. Однак ученим

здалося, що опис жахливих драконів нагадує давно вимерлих хижаків-динозаврів.

У 1912 р. ці розповіді підтвердив один голландський льотчик. Він був першим європейцем, який на власні очі побачив драконів острова Комодо. Його літак здійснив вимушену посадку, і кілька місяців цей чоловік прожив буквально в оточенні гігантських химер. Однак його розповідям теж не повірили, бо льотчик повернувся звідти нібито з розладнанням нервової системи».

— Я думаю! — жахнувся я.

— «Після Першої світової війни, — оком не зморгнув Митько, — учені вирішили-таки до кінця розібратись у цій загадковій проблемі “динозаврів”. І нарешті, у двадцятих роках двадцятого століття, на острові Комодо Зондського архіпелагу було спіймано цього дракона. Ним виявилася гігантська ящірка, або ж варан. Не злякатися чотириметрового гіганта важко. Колір шкіри — буро-чорний. З грізної ікластої пащі безперестанку вилітає яскраво-оранжевий роздвоєний язик, люто дивляться блискучі чорні очі. Варан ступає сильними лапами, тіло його піднято над землею, волочиться лише хвіст. Сила в цьому хвості страшна. Дослідники бачили, як одним ударом варан збиває кабана, валить із ніг оленя...»

— От би й собі там побувати, — у захваті мовив я.

— «Про гігантського варана, — не звернув на мене ніякісінької уваги Митько, — стало відомо вченим із палеонтологічних знахідок (палеонтологія — це наука, що вивчає викопні організми)... е-е, знахідок в Авст-

ралії, у шарах мезозойської ери. Вважалося, що він повністю вимер теж більше ніж п'ятдесят мільйонів років тому». Ти можеш заперечити, — вів далі Митько, — он де той Зондський архіпелаг і Мозамбікська протока. Мовляв, там є умови, щоб вижити кому завгодно. Проте в басейнах річок Волги, Дону й Уралу живе невелике, завбільшки, як щур, звірятко — хохуля. Так от ця сама хохуля — давній за походженням вид третинного періоду, що зберігся до наших днів. До речі, сучасник мастодонта. І, нарешті, лохнеське чудовисько, про яке ми вже прекрасно знаємо, у Шотландії. А це набагато північніше від України. От які факти знайшов я за ці дні. А скільки, певно, ми ще знайдемо!

— Так ти хочеш сказати... — у захваті скочив я на ноги.

— Так, Сергійку. Саме це я і хочу сказати. У нашому озері живе давній звір, якого, може, вважають за давно вимерлого. Адже й озеро наше давнє, про що свідчить отой шматочок бурштину. Поглянь лише на карту палеозойської ери. Дивися: тут і звірозубий плазун, і хижий диноцефал. Та що там казати! А от карта мезозою. Дивися: у наших краях якраз море межує із сушею. А може, на місці нашого озера саме було доісторичне прісноводне болото? Тож тут міг жити хто завгодно. А скільки довкола нашого озера папороті, ти помітив?

Мені від усього цього аж дух перехопило.

— Митьку! — закричав я. — Митьку, ти уявляєш, перед яким відкриттям ми стоїмо?

- Приблизно...
- Ні, ти нічого не уявляєш. Це ж надзвичайно! Ти, Митько... Ну й Митько!

Ото життя пішло в нас!

Удень ми тільки й сиділи за книжками, сперечалися, робили різноманітні припущення й бігали до бібліотеки, а надвечір рушали до нашого озера.

Палеозойська, мезозойська ери, карбонський, пермський, юрський, тріасовий періоди дивилися на нас зі сторінок томів викопними потворами, а ми намагалися вчитати, угадати, хто з них був предком нашого озерного жителя...

Якось, коли ми прогулювалися берегом, Митько сказав:

- Ти знаєш, що мені спало на думку?
- Що?
- Село наше зветься Юрківкою через те... Ну, бо від юрського періоду.
- Ти, Митю, мабуть, уже зовсім здурів. Завчився.
- Точно-точно, якийсь зв'язок тут є.
- І хто ж, по-твоєму, так його назвав?
- Люди, які раніше тут жили.
- Коли раніше, у юрському періоді? Тут самі ящери тоді жили. Мабуть, ящери його так і назвали, правда? Хай, думають, раз ми живемо в юрському періоді, то й село, що тут буде, зватиметься Юрківкою. Приїде колись сюди Митько, нас добрим словом згадає. Так?
- Смійся, смійся...

— Та ти не переживай, Митю, — заспокоїв я його. — Ти знаєш, що я придумав? Назвати оцього-от, — показав на озеро, — котрий отут живе, Митькозавром. На твою честь.

— От здорово! — зашарівся Митько. Але тут же запитав: — А чому саме на мою? Адже ми з тобою разом гм... працюємо.

— Але ж головний у нашій експедиції — ти.

— Е, ні, не згоден. Хай буде... Хай буде, скажімо, Митькозавр Стеценка. А й справді. Диви, як добре — Митькозавр Стеценка з Юрківки. Ой, дивися...

За три кроки від нас безладно лежало кілька воронячих пір'їн і біля самої води знову чітко вирізьблялися на піску таємничі сліди.

— А вранці їх не було, — згадав я. — Отже, воно вилазило вдень.

— Та ще й ворону зжерло, — підхопив Митько.

Розділ VII

Операція «Курка» провалюється разом із дідом Трохимом

— Я колись книжку читав, — задумливо сказав увечері Митько. — Так там писалося про те, як на тигрів полюють. Мисливець прив'язує до дерева козеня, а сам сидить у засідці. Козеняті хочеться додому, воно бігає навколо дерева на прив'язі й жалібно мекає. А десь поблизу гуляє собі тигр. Він думає: «Це, мабуть, козеня. Піду-но я його з'їм». От він біжить до дерева, а мисливець із засідки —

ба-бах! Тигр — догори лапами, а щасливе козеня відпускають додому.

— А деякі племена, — на льоту вловив я Митькову думку, — риють на стежці, якою звірі ходять на водопій, здоровенну яму, а іноді ще й забивають у дно загострену вгорі коляку, а яму прикривають гілками та листям чи піском. Іде собі якийсь лев чи хто, ступив на гілки й — готово!

— Думки читаєш! — радо гукнув Митько. — Ми ці обидва способи поєднаємо.

— А козеня де взяти?

— Ото ж бо, — спохмурнів він. — Козенят я тут не бачив. Кози є, але ж кози ніхто не дасть. А може, — проясніло його лице, — мотузку на роги та в ліс, а вранці відведемо назад?

— Е, ні, я не згоден. Я вже якось у дитинстві пробував визволяти козу, так вона за мною гналася хтозна-куди. Та ще й у ліс її тягти... Вона ж не дурна.

— Твоя правда, — скрушно хитнув Митя головою, але по тому, як він стрепенувся, я відразу ж здогадався: є ще одна ідея. (...)

Довірливо дивлячись мені в очі, Митько запропонував:

— А якщо ми прив'яжемо тебе?

— Тобто як це? — вибалушився я.

— Мотузкою, як же ще! А де взяти її — я знаю. У клуні висить. (...)

— Ти що, жартуєш?! — я не повірив власним вухам.

— Та які жарти? Чим ти гірший? Мекатимеш потрошку, здалеку й не видно, хто це. Може, воно вилізе з

озера, щоб роздивитися. Га? І якраз у яму втрапить. А ми вже вириємо, постараємося.

— Та ти, мабуть, сказився, — обурився я, доп'явши, що Митько й не думає жартувати. — Чим я гірший за якусь там козу? А чим ти гірший? Навіть кращий, розумник такий! Мене! До дерева! Мотузкою! А як воно ззаду підкрадеться чи збоку? Ти подумав? Себе прив'язуй!

— Хай буду я, — хоробро погодився Митько. — Я не якийсь там егоїст. Я згоден. Хоча, ти знаєш, мені здається, можна й не прив'язувати. Козу — інша справа, вона втекла б. А мене можна не прив'язувати. Я і так посиджу.

— Та гаразд уже, — охолов я. — А чому обов'язково комусь із нас? Може, курку? Нічим не гірша. Ворон же воно хрумає!

— Молодець! — вигукнув Митько. — Звичайно, курку! І мороки набагато менше. — І по хвильці додав: — Та й безпечніше.

Курка, яку ми наділили довір'ям виступити в ролі кози, розуміла, що питання про її життя чи смерть стало руба, і чинила шалений опір. Вона бігала зі страшенною швидкістю по дворищу, несамовито кричала й біла крилами. (...)

— Та ну її, — не витримав перший я. — Усі коліна пооббивав.

— Зараз, зараз ми її, — не здавався Митько, виносячи з хати ковдру, — у куток притиснемо, поки бабуся не прийшла.

На цей раз ми таки загнали курку (і хто тільки назвав її свійською птицею?) між курником і клунею та накрили рядом.

— Єсть! — задоволено скрикнув Митько, засовуючи її в мішок, і тут же загорлав: — Ой-ой-ой! Вона ще й дзьобається!

— Ну от бачиш, — співчутливо сказав я. — А якби коза? Ото б намучилися!

— Та й то правда, — відповів Митько. — Бери лопату й ходімо мерщій, поки ніхто не бачить. Та зерна прихопи.

— Ну що, Митю, може, вистачить? — я стояв по пояс у щойно виритій ямі та витирив чоло.

— Та де там вистачить? Йому звідси вилізти все одно, що тьху! До речі, оті варани, що я тобі казав, то вони навіть на нижні гілки дерев залазять і хапають мавп.

— Нічого собі новину ти приберіг, — зіщулився я. — Заспокоїв. Що ж нам тепер десь у верховітті жити? Гніздо собі, може, звити чи дупло видовбати?

— Та він на людей побоїться...

— Побоїться! Бачив, лапища які. Та йому людину ковтнути, що собаці гавкнути. А до нас хто в курені жив? — промайнув у мене жахливий здогад.

— Звідки я знаю. Може, турист який.

— А де ж він тепер?

— Де? Додому поїхав!

— Додому! А може, — важко ковтнув я, — воно його з'їло.

— З'їло? — злякався Митько. — Що це ти верзеш? Хто тобі сказав? Невже, думаєш, і справді... А що? — опустився на землю. — Може, і так... А речі? Речі хоч би які залишилися. Не могло ж воно його з'їсти разом із речами!

— Були речі, — промимрив я, відчуваючи, що сорочка липне до спини. — Сандаля. Отут, біля куреня лежала.

— Сандаля? Чого ж ти мовчав?

— А що мені було — кричати на весь ліс? Теж мені знахідка!

— І куди ти її подів?

— У вогнище вкинув. У перший же день. Вона ще так кадила добре від комарів.

— Ай-я-яй! — мало не застогнав мій друг. — Спалив речовий доказ! Оце, може, і все, що від людини залишилося. Хоч би пам'ять рідним була.

— Дуже б вони тішилися тією пам'яттю.

— Черства ти людина! Егоїст! А якби тебе з'їло, то твоя мама й сандалі була б рада.

— Та цур тобі, Митю! Що ти кажеш таке?

— А що? — розпалювався ще більше Митько. — Рада була б!

— Та стривай!.. Щось ти вже сильно, тее, перегнув.

— Чому перегнув? Приїхав якийсь науковець, професор, а то й академік, а може, просто енту-

зіаст-природолюб. Теж дізнався, що в озері хтось живе, і вирішив спостерігати, як і ми. Збудував курінь, сів відпочити, помилуватися природою, скинув одну сандалю, а тут воно його — хап! І готово.

— Еге, бач, як воно обертається, — роздумливо подав голос я. — Хоча ні, Митю, ні. Якби тут людина пропала, то вже й шукали б її усі, і міліції б понаїхало. А нас і на гарматний постріл сюди б не підпустили.

— Авжеж, — зрадів Митько. — Та цього просто не може бути. Давай я тебе зміню.

Я охоче виліз з ями й подав лопату другові.

Роботу закінчили аж надвечір, бо Митько наполіг, щоб вибрану землю віднести геть, «інакше воно здогадається, що раз є купа землі, мусить бути і яма».

— Ну й ну, — стомлено хитав я головою, дмухаючи на стерті долоні.

— Ямка — будь здоров! Хоч слона лови. От іще кілка треба вбити.

— Та ти що — кілка! Воно ж загине, а нам потрібне живе. (...)

Ми витягли курку з мішка й прив'язали мотузкою до дерева. Однак вона, стомлена вранішніми переживаннями або ж здогадавшись, що слугує приманкою, кудкудакати не хотіла.

— Ти бачив таке? — дратувався Митько. — Вона вже занімала, як до діла дійшло. Ну, квокчи ж, ну, ну, отак-от: кво-кво-кво-кво-кво.

— Перестань. У неї і так психічна травма. Хай заспокоїться, а тоді, може, і заквокче. Однак не завадило б і повечеряти.

— Звичайно, — згодився товариш. — Що то нам бог послав, точніше, бабуся підкинула?

Ми, що мріяли готувати смачну поживну юшку, їсти смажену рибу, виловлену власними руками, тепер змушені запихатися пирогами з квасолею. Яка юшка! Яка риба! Події останнього часу стали розвиватися з такою швидкістю, що навіть вудки закинути — і то не було вільної хвилини.

— А хто обіцяв юшку в казанку над полум'ям? — усе ж запитав я в Митька.

Той невдоволено зашурхотів соломою:

— Овва! Юшки! Ти ж бачиш, що робиться. То в село, то із села, то в бібліотеку, то на озеро. То курку кради, то яму рий. Ніколи й угору глянути!

Тим часом спочіло.

— Швидше б ми його побачили, — мовив Митько, — а то прив'язані до цього куреня, як та курка до дерева. До речі, вона так і не думає квоктати.

— Хай собі.

— Скоріше б воно вже вилазило. Стривай-но, — стишив Митько голос. — Диви. (...)

— Та це ж людина! — вигукнув я, але було вже пізно: чоловік, зойкнувши, повалився вниз.

— От лиха година! — крикнув я, — вискакуючи з куреня. — Хто це? Що з вами? Ви цілі?

— Та здається, — озвався сердитий голос діда Трохима, і над краєм ями з'явилася його голова. — От чортяка, — мовив дід, вилізши нагору. — Мало в'язи не скрутив. І хто його таке ямище вирив?

— А це, дідусю... — почав був я, але побачив, як Митько показує мені кулака, і зрозумів, що дідові й справді ні до чого знати правду.

— Це, дідусю, — пробелькотів Митько, — ми й самі не знаємо хто. То не було, не було, а то враз з'явилася. І навіщо це хтось викинув, поняття не маємо! Ще й таку здоровенну. Ти не знаєш, Сергію?

— Не-е.

— От біда, — зітхнув дід. — А бабуся ж вам молочка передала. Так оце й вилилось усе.

— Молочка, — облизнувся Митько. — І багато?

— Повний бідончик.

— А може, не все вилилося?

— Та ні, усе.

— Жаль, — гірко зітхнув Митько. — Ех, якби знати, хто це, — нещиро правив далі. — Я йому б...

— Авжеж, — хитав головою дід. — Ну як вам тут, добре? — цікавився, прямуючи до куреня.

— Добре, дідусю. Може, ви лимонаду хочете? — піддобрювалися ми.

— Ні, дякую, не хочу. А от водички випив би. Є у вас водичка?

— Є, дідусю, ось, — мовив я, зачерпнувши кухлем із відра.

— Спасибі, — лагідно подякував той. — Ну, а лопата вам уже не потрібна?

— Лопата? — зашарівся Митько.

— Еге ж, лопата. Он вона й лежить.

— А й справді, лопата, — дурнувато гикнув я.

— А то бабуся шукала сьогодні. А лопата, бач, у вас. Ви, мабуть, черви копали?

— От-от, черви. Рибу ловити, — випалив Митько.

— Ну й багато вловили?

— Та не, не дуже, щось кльову не було.

— А оце ще й курка пропала. Чи вкрав хтось, чи собака який придушив.

І саме в цей момент капосна курка, що, мабуть, задрімала під деревом, мовби почула, що йдеться про неї, і стала несамовито квоктати.

— Ти бач, — наче не вірячи власним вухам, дивувався дід. — Здається, курка.

— Курка, дідуню, курка, — хутко запевнив його Митько. — Ми оце прийшли із села, бачимо — бігає отут. Так ми її до дерева прив'язали.

— Ой-ой, це ж куди забігла! — розвів руками дід. — Яюсь віддав я сестрі котика свого на кілька днів, а сестра живе кілометрів за п'ятнадцять од Юрківки. Сіла, значить, на автобус і поїхала. Коли це минає неповний тиждень, чую — нявчить щось уранці під дверима. Глядь — а то Мурчик мій. Набридло, видать, у сестри, то він до мене й прибіг. А оце, значить, і курочка так само. Полюбила вас кріпко, видать. То ви її завтра принесете?

— Принесемо, принесемо, — спантеличено запевняли ми.

— І лопату тоді я сьогодні брати не буду, бо ж ви, мабуть, і яму хочете закидати, а то ще втелющиться хтось знов і в'язи скрутить. А я вже піду.

— Посидьте, дідусю, ще, — улесливо завели ми.

— Та ні, піду. Пізенько вже. А це, бач, хотів молочка вам принести. Ну, бувайте.

— До побачення, дідусю. До завтра, спасибі вам, — кволо відповіли ми.

— І кебетний же дідуган, — мовив по хвилі Митько.

— Усе зрозумів.

— Та тут уже нічого не вдієш.

— Добре, що кілка не вбили, як ти казав.

— Авжеж, це ще дідові пощастило.

На цьому ми й погодилися.

Розділ ІХ

Таємниця лісового озера

Після того випадку Митькозавр більше не з'являвся.

— Може, він потонув, — висловив я припущення, але Митько так на мене поглянув, що я в ту ж мить пройнявся вірою у вічне існування тієї потвори.

У нашому житті ніяких змін не відбулося. Ми, як і раніше, сиділи за книжками, доводили один одному свою точку зору й майже щодня ночували в курені.

У Фа-Дієза щез тромбон, і дядько Гнат оплакував його зникнення, мовби пропала його рідна дитина. Подейкували, що то розстарався хтось із доведених до відчаю сусідів. Проте через два дні тромбон знайшовся: висів просто на штахетині. Радості Фа-Діє-

зовій не було меж. Відтоді він грав з іще більшим натхненням, але вже із зачиненими дверима й вікнами.

Митькова бабуся не могла нами нахвалитися.

— Ну й онучки ж у мене, — казала вона. — Тихі, сумирні, слухняні, посидючі. А книжки як люблять! Чого батьки на них жаліються — не розумію. Це ж щастя — таких діточок мати.

— Жах, — сказав якимось Митько. — Якби наша Ірина Семенівна знала, як ми тут зубримо її предмет, вона, мабуть, на три роки вперед поставила б нам п'ятірки. (...)

— А ти нічого не помітив? — примружив я очі.

— А що саме?

— А те, що вперше ти назвав нашу ботанічку Іриною Семенівною, — єхидно зауважив я.

— А й справді, — засміявся він.

А дні минали. Час було збиратися додому.

— А що, якби ми його справді побачили? — якимось запитав я.

Ми сиділи біля нашого куреня та дивилися, як ніч спадає на ліс.

— Треба було б спробувати спіймати, — рішуче відповів Митько.

— Швидше воно тебе спіймає.

— Тоді хоча б сфотографувати. (...) Потім здати фотографію до Академії наук з описом усіх наших пригод. Класифікувати його за фотографією неважко. Оце було б відкриття!.. Уявляєш, вмикає наша Ірина Семенівна радіо, а там: «Учні шостого “Б” класу середньої школи міста Києва Дмитро Омельчук і

Сергій Стеценко в результаті тривалого пошуку...»
Може, ще й по медалі... Мабуть, «За відвагу».

— «За відвагу»? Яка ж у нас відвага? От скажи мені, було таке, щоб ти, поки ми отут, дуже-дуже боявся? Так боявся, що аж коліна трусилися. Було?

— Було, — сказав Митько. — Коли булькало. (...) Лізти хотів, але боявся — страх один.

— І я боявся. Аж тремтів.

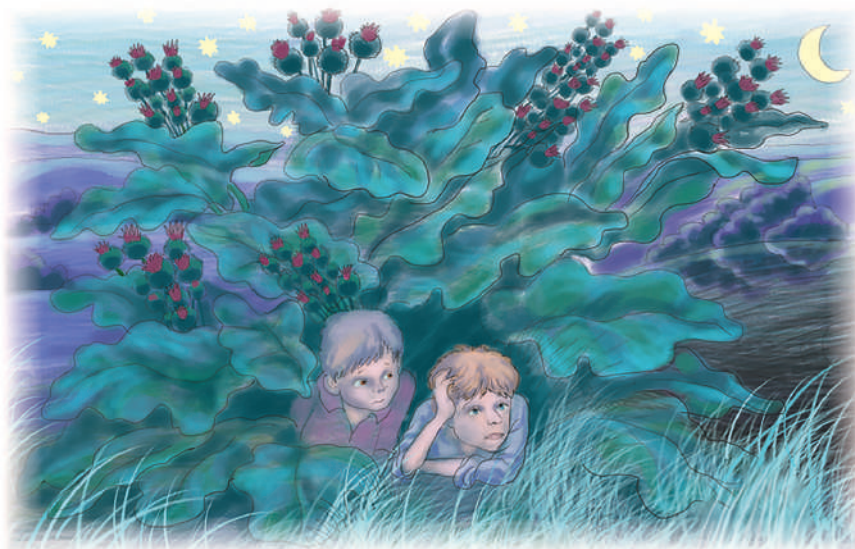
— Тихше, Сергію, — почув я шепіт друга. — Здається, там он... Диви...

Я мерщій обернувся і теж уловив якийсь неясний рух. Коло самої води.

— Хапай ліхтарик, — зашепотів Митько, — тільки не вмикай, щоб не побачило світла. За мною! (...)

На слабких ногах я вивалився з кущів, натис на кнопку ліхтарика й завмер. (...)

Водою пливло щось надзвичайне, неймовірне та дуже доісторичне. Це я зрозумів одразу. На поверхні видніла лише голова, але що то була за голова!.. Ось

потвора повернулася до нас, і блимнули червонясто два великих ока. Між ними стирчав хижий ріг. З напіврозкритої пащі виглядали гостренні білі зуби. (...)

— У-у-у-у, — люто завила мордяка й стала наближатися. (...)

І ми вже було кинулися бігти, коли це Митько вкляк на місці.

— Ні! — мовив він, важко переводячи дух. — Ні! Крім нас же, ніхто його не бачив... Я не побіжу! Щоб потім розказати!.. Яке воно...

— У-у-у-у! — ревонуло страхіття ще раз.

— А! Лякати! То ти нас лякати! — несподівано заверещав неприродно тонким голосом Митько й, кинувши поглядом по берегу, ухопив каменяку та пожбував нею в оту голову.

Четвертим чи п'ятим каменем він таки влучив у голову. Щось у ній голосно тріснуло і... ми побачили, що ріг, отой страшний ріг, який стирчав між очей, зламався.

— А-а-х-х! — тільки й мовив я. — Оце удар!

З тварюкою в цей час діялося щось дивне. Вона смикнулася в один бік, у другий та пішла під воду.

— Утекла! Утекла! — радо підстрибнув я.

Проте вода там, де зник Митькозавр, хлюпала й булькала, і ми зрозуміли: звір лише пірнув. Ось голова його знову з'явилася на поверхні й раптом людським голосом загорлала:

— Рятуйте! Рятуйте! Тону! (...)

— Василь? — безтямно глянув я на друга, проте відразу ж здогадався: — Воно його проковтнуло! Живого!

І тут я побачив, що Митько скидає джинси. Туфлі поруч із ліхтариком уже лежали на піску.

— Куди ти? — зойкнув я. — Воно ж і тебе...

— Ти що? Не зрозумів іще? — сердито гукнув він. — Це отой велосипедист. Присвіти-но мені, — і кинувся в озеро.

Я примостив ліхтарика так, що промінь його висвітлював арену подій, і як був — у шортах і тенісці — теж шугонув слідом і поплив.

Вода попереду аж клекотіла.

— Ой, допоможіть!.. Поможіть! Я більше не буду! (...)

Я вхопивсь обіруч за ту страхітливу голову — під пальцями відчув цупку тканину — проте звільнити Василя ніяк не міг. Тоді я піддів рукою знизу й, намацавши якийсь пасок, що стало сили рвонув за нього. Пасок відірвався, й опудало потвори легко відлетіло геть. (...)

Тим часом ми мало-помалу наближались до берега. Ось ноги мої вже торкнулися ґрунту, і ми з Митьком під пахви витягли Василя на суше.

— Догрався? — мовив Митько, схрестивши на грудях руки. — Пустунчик!

Василь щось белькотів, раз у раз пускаючи з рота фонтанчики. Видно, він здорово наковтався води.

— Ря-ря-ряту-уйте! — проквилев зрештою перше розбірливе слово.

— Та вже ж урятували, — відповів я. — Чи тебе ще в село віднести?

— Ні-і, у с-село не треба, — цокотів той досить жваво зубами. — Я с-сам.

— Ну й чого ж ти домігся цим маскарадом? — спитав Митько.

— Я хотів вас налякати, — схлипнув Василь, — та в ременях заплутався.

— Ха! Налякати! — гордо мовив я. — Ми не з лякливих, правда, Митю?

— Еге, не з лякливих, — протягнув Василь. Він іще не зовсім оговтався. — А каністри хто злякався?

— Якої каністри?

— І слідів.

— Та яких слідів?

— Дивіться яких! — він важко відліз навкарачках убік, понишпорив у темряві, повернувся з якоюсь дерев'янкою та з розмаху вдарив об пісок. — О! Ось!

— То це ти? Це ти ставив оті сліди? — скрикнув я, дивлячись, як під ударами дерев'янки гине наша мрія про велике відкриття.

— А хто ж, по-вашому? Звичайно, я. Вирізав із корча оцей от слід і ставив час від часу. А ви й повірили, дурні голови! І бурштин вам подарував — у сестри з намиста зняв. І дерева граблями подряпав, і вороняче пір'я поклав. І в тромбон дудів — Фа-Дієзів, а ви й не впізнали ... Ха! А вони щось там шукають, до бібліотеки бігають щодня. — Він закашлявся і знову пустив ротом фонтанчик. — А здорово я вас, га, у дурні пошив? А ви й клюнули.

— Ах ти ж... Ах ти ж брехіцефал, — засичав я, підступаючи до нього. — Ах ти ж диплодок нещасний. То

ти нас дурити здумав! Ану, Митю, давай-но дамо йому бубни!

— Та кинь, Сергію, — озвався Митько. — Давай краще подякуємо йому, — мовив раптом.

— Подякуємо? — дурнувато гикнув Василь. — За що подякуєте?

Я теж здивовано зиркнув на Митька.

— Васю, — почув я голос мого друга, — а що ти знаєш про стегозаврів?

— Стегозаврів? — перепитав той.

— А про археоптерикса?

— Кого-кого?

— А про індрикотеріїв? — не став навіть повторювати Митько.

— Ти йди ти зі своїми птеріями.

— Так от, Васю, ми тобі вдячні за те, Васю, — видно

було, що Митько хвилюється, — що ти влаштував нам такі чудові канікули. Ти, Васю, не шкодував часу на оті свої вигадки, а ми цілий місяць відчували себе... відчували себе дослідниками, слідопитами, шукачами. Завдяки тобі ми тепер знаємо багато такого, Васю, про що ти й гадки не маєш, хоч і закінчив вісім класів. Ми відкрили для себе такий світ, який тобі, Васю, і не снився. Ти сказав, що пошив нас у дурні. Ти, Васю, коли хочеш знати, сам

себе пошив у дурні. От за це й спасибі тобі. Ходімо, Сергію.

І ми пішли. А Василь залишився на піску — мокрий та жалюгідний.

Ніхто з нас не зронив ні слова, та чи й була в них, у словах, якась потреба? Ось-ось уже мав спалахнути обрій там, де сходить сонце. «А колекція? — нараз виринуло в моїй пам'яті. — А як же колекція? Але ж у нас попереду є пів літа, — тут же заспокоїв я себе. — Ще цілий місяць. Теж, мабуть, не менш цікавий та переповнений новими подіями. І взагалі, у нас попереду ще дуже багато цікавого, і завжди так буде, поки ми з Митьком».

Поки ми з Митьком...

5. Завдання.

1. Про події у творі розповідає

А бабуся Митька

Б оповідач

В Митько

Г Сергій

2. Фа-Діезом у повісті називали

А дядька Гната

Б діда Трохима

В Ірину Семенівну

Г Василя Троша

3. Події в повісті розвиваються в поданій послідовності.

А рятування Василя — приготування ями — перша ніч біля озера — бурштиновий подарунок

Б перша ніч біля озера — рятування Василя — приготування ями — бурштиновий подарунок

В бурштиновий подарунок — перша ніч біля озера — приготування ями — рятування Василя

Г приготування ями — рятування Василя — перша ніч біля озера — бурштиновий подарунок

4. Хто з хлопців — Сергій чи Митько — був лідером? Чому ви так вважаєте?

5. Яке походження має, за припущенням Митька, назва села Юрківка? Як утворилося слово *Митькозавр*?

6. Чи здогадався дід Трохим, хто вирив яму? Якщо так, то чому він не присоромив хлопців?

7. Чи усвідомив, на вашу думку, Василь Трош безглуздість своєї поведінки наприкінці твору?

8. Чим повість Я. Стельмаха «Митькозавр з Юрківки...» подібна до повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»?

9. Прочитайте розділ VII за ролями.

10. **Домашнє завдання.**

1. Підготуйтеся до усного переказу V або IX розділу повісті «Митькозавр з Юрківки...».

2. Знайдіть у мережі «Інтернет» або в спеціальній літературі основні відомості про згаданих у повісті доісторичних тварин. Підготуйте про них коротке повідомлення (*за бажанням*).

6. **Твір-роздум.**

- Напишіть твір-роздум на тему «Яким я бачу справжнього друга» (1 с.). На підтвердження своїх думок використайте приклади з повісті Я. Стельмаха «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера».

Подумайте й розкажіть

- Які нові знання ви здобули, прочитавши повість Я. Стельмаха «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера»?
- Хто з героїв твору Я. Стельмаха найближчий вам як людина? Чим саме?
- Який фрагмент повісті був найсмішнішим?

§ 34–37. ПРИГОДИ В ПОВІСТІ ЛЕСІ ВОРОНИНОЇ «ТАЄМНЕ ТОВАРИСТВО БОЯГУЗІВ, АБО ЗАСІБ ВІД ПЕРЕЛЯКУ № 9»

Про що ви дізнаєтеся?

- Що таке ТТБ?
- Чи можна «Запорожець» вважати найкращим у світі автомобілем?
- Що таке сюжет художнього твору?

1. Про письменницю.

Українська письменниця **Леся Воронина** (нар. 1955 р.) ким тільки не була: вона працювала кур'єркою в Спільноті письменників України, лаборанткою в школі, електромонтеркою на деревообробному комбінаті, екскурсоводкою в Музеї народної архітектури та побуту й на інших роботах. Останні роки працює головною редакторкою дитячого журналу «Соняшник», а також ведучою програм на радіо «Культура». Напевно, такий життєвий досвід допомагає писати твори на будь-яку тематику. Одні тільки назви її книжок це підтверджують (ще й інтригують!): «Суперагент 000», «У пащі крокодила», «Пастка в підземеллі», «Таємниця підводного міста», «Таємниця золотого кенгуру», «Пригоди голубого папуги», «Таємниця чорного озера».

А ще «**Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9**». Саме цю повість і пропонуємо вам прочитати.

2. Клим Джура провалюється в чорну прірву — і все починається.

- Прочитайте розділи 1–12 і виконайте завдання.

ТАЄМНЕ ТОВАРИСТВО БОЯГУЗІВ, АБО ЗАСІБ ВІД ПЕРЕЛЯКУ № 9 (2006)

Повість
(Скорочено)

Розділ 1

Кактус показує колючки

Я обережно визирнув із-за рогу будинку й одразу ж відсахнувся: біля мого під'їзду стояв Кактус. На жаль, з Кактусом, якого насправді звать Сашко Смик, я знайомий майже від народження — ми живемо в сусідніх квартирах. Мама каже, що сваритися ми з ним почали, ще лежачи у візочках. Варто було залишити наші коляски поруч, як ми билися пляшечками з молочною сумішшю й намагалися видерти один в одного іграшки. Не знаю, із чого почалася наша ворожнеча, але скільки я себе пам'ятаю, кожна наша зустріч закінчувалася якщо не бійкою, то штурханами.

Я до цього давно звик і ставився просто — як до неминучого лиха. Ми із Сашком завжди були однакові на зріст, і сили в нас були рівні. Але після літніх канікул я побачив Кактуса й просто остовпів. Розумієте, рані-

ше Сашко був невеличкий та худий, волосся в нього стирчало на всі боки, як колючки в кактуса, — через це його так і прозвали. А тепер він став схожий на гібрид жирафи з орангутангом. Тобто виріс одразу на дві голови й накачав м'язи, як у Шварценеггера! І перша ж наша сутичка закінчилася тим, що я зрозумів: ось що відчують альпіністи, потрапивши під гірську лавину!

Після цього я почав виходити з дому, як шпигун у старих фільмах — полохливо озираючись, а потім біг до школи крізь прохідні двори. А коли все ж зустрічався десь із Сашком ніс до носа, то просто тікав, як звичайний боягуз. А Кактус реготав мені в спину й кричав, копіюючи Карабаса-Барабаса з фільму «Пригоди Буратіно»:

— Підійди до мене, дитинко! Зараз як дам боляче!

Ось і тепер Кактус мене помітив, ошкірився та почав підманювати пальцем. При цьому ще й приказував:

— Киць-киць, не бійся, я тебе трохи поб'ю, по-сусідськи, — і було видно, що зайти до під'їзду мені так і не пощастить.

Я відчув, що втягаю голову в плечі, мов черепаха, яка помітила небезпеку й намагається сховатися в панцир, і щодуху побіг геть, подалі від Сашка та від його нахабного переможного реготу. По ногах мене бив футляр від скрипки, адже я саме повертався з уроку музики, і це, здається, смішило Сашка найдужче. Адже він дражнив мене Поганським Паганіні ще відтоді, як уперше побачив зі скрипкою. Хоча справжнє моє ім'я — Клим Джура.

Серце в мене калатало як скажене, я задихався та відчував, що Кактус ось-ось схопить мене за шкірки й почне лупцювати, — але тут сталося щось дивне та незрозуміле: люк, на який я наступив, раптом почав м'яко вгинатися під моїми ногами, і я шкереберть полетів у чорну прірву.

Розділ 2

Я стаю піддослідним кроликом

Спершу я почув звук. Він долинав звідкись іздалеку й був подібний до дзижчання бджоли. Навколо мене панувала темрява, і хоч як я вдивлявся туди, звідки почув оте тихе дзижчання, не побачив нічого. Я почав навпомацки просуватися вперед, усе ще не розуміючи, що сталося, адже останнє, що я пам'ятав, було падіння. І ще було дивно, що я зовсім не злякався. Почував себе так, ніби те, що зі мною відбувається, — це якась комп'ютерна гра. Варто натиснути на кнопку, і все закінчиться.

Світло спалахнуло зненацька й засліпило мене. Виявляється, я стояв посеред великої порожньої зали. Стіни були глухі, без жодного вікна, а підлога під моїми ногами злегка вібрувала. Я підійшов до найближчої стіни, торкнувся до неї — і в ту ж мить під моїми пальцями з'явився невеличкий отвір. Звідти, немов на пружині, вискочила таця, на якій лежало кілька бутербродів і стояла склянка томатного соку. (...) Щойно я взяв бутерброд і підніс його до рота, як почув механічний голос:

— Смачного, шановний Климе Миколайовичу! Раді вітати вас у секретній лабораторії ТТБ.

— А що це таке ТТБ? — запитав я, швидко жуючи бутерброд.

— ТТБ — це Таємне Товариство Боягузів, — чітко відповів механічний голос. — А тепер прошу сідати.

Я відчув, що підлога в мене під ногами гойднулася. З неї ніби виросло м'яке крісло. Я зручно вмовився на ньому та приготувався до нових несподіванок. Та все ж, коли стіна переді мною розсунулася й перетворилася на велетенський екран, здригнувся. І навіть не через ці миттєві перетворення. На гігантському екрані я побачив вулицю, по якій щодуху мчала якась зіщулена перелякана істота. І раптом упізнав себе — та це ж моя вулиця, по якій я тікаю від Кактуса, і це мене б'є по ногах скрипка, яку я стискаю в руці.

Стало так соромно, що я відчув, як палають мої щоки. І сльози набігли мені на очі. Хто вони, ці люди, що так підступно підглядали за мною? Яке вони мають право? Я вже хотів схопитися з крісла (...), але тут згори знову пролунав голос:

— (...) Не поспішай, ми відпустимо тебе, як тільки ти цього забажаєш. Але в нас до тебе є пропозиція. Хочеш узяти участь у таємному експерименті?

— У якому експерименті? — обурено вигукнув я. — Та я ж навіть не знаю, хто ви. І чому ви за мною спостерігали? І як я опинився у вашій секретній лабораторії?

— Перш ніж я відповім, ти маєш пообіцяти, що збережеш усе, про що дізнаєшся, у таємниці.

— І ви не боїтеся, що я вас обдурю?

— Ні, — спокійно відповіла жінка, — нам досить твого слова.

— Ну що ж: обіцяю, — легко згодився я, але при цьому, про всяк випадок, непомітно схрестив безіменний та середній пальці. Адже кожному дурневі відомо, що коли так схрещуєш пальці, жодна клятва не має сили.

— Ми винайшли засіб від страху. І ти повинен стати першою людиною, на якій ми хочемо його випробувати. Але повторюю: ти можеш відмовитися. Тільки зробити це треба зараз. Давши згоду, ти вже не зможеш стати таким, як раніше. Вирішуй!

Так само тримаючи схрещеними пальці, я кивнув і впевнено сказав:

— Я згоден! (...)

Розділ 3

Знайомство із Жуком і Зайцем

(...) Урешті я опинився біля старого будинку з іржавою залізною брамою, на якій висів великий старовинний замок. Із цікавості я легенько поторсав маленькі ворітця, що, здавалося, вросли в іржаві петлі, — і вони легко відчинилися. Ледве я ступив за хвіртку, як ворота за мною зачинилися, і я зрозумів, що знов опинився в пастці.

Серце закалатало так голосно, що навіть вуха позакладало. Але я щосили стиснув пальці в кулаки й рушив далі.

— Ось ти й на місці, — почув я вже знайомий жіночий голос — той, що приймав мене до ТТБ — Таємного

Товариства Боягузів. — Саме час розпочинати наш експеримент. Так, як ми з тобою домовлялися.

Навпроти мене стояла молода білява жінка, обличчя якої здалося мені страшенно знайомим, але звідки я її знаю, ніяк не міг згадати. Так буває, коли прокидаєшся й марно хочеш пригадати той світ, у якому ти щойно стрибав із найкрутіших скель і перемагав озброєних до зубів бандитів.

— Отак зразу? — хрипко запитав я, ніби намагаючись виторгнути ще кілька хвилин на роздуми.

Але жінка вмить відчула моє вагання та вже зовсім інакше — жорстко й суворо — наказала:

— Заходь у сад і починай тренуватися!

Я зробив ще кілька непевних кроків та інстинктивно відсахнувся. Повз моє вухо зі свистом пролетіла гострозуба металева зірочка й уп'ялася в стовбур старої яблуні.

— Нічого собі тренування! — обурено вигукнув я та озирнувся на біляву жінку, але поруч зі мною вже нікого не було.

Натомість звідкись із гущавини старого садка почувся пронизливий крик, і з кущів викотився живий клубок. Двоє хлопців приблизно мого віку гамселили один одного руками й ногами, вигукуючи тоді ще не зрозумілі мені слова:

— Засіб від переляку номер один!

— Засіб від переляку номер сім!

— Засіб від переляку номер чотири!

(...) Один із хлопців — кругловидий, зі смішними, довгими, мов у зайця, передніми зубами, усміхнувся та сказав:

— Привіт, Музиканте!

А другий, чорнявий, із чорними як смола очима й густими насупленими бровами, похмуро бовкнув:

— Ходімо готуватися до вечірньої операції. Ти й так затримався!

Розділ 4

Підготовка до секретної операції

Я слухняно, мов механічна лялька, пішов за хлопцями, ніби ми справді давно були знайомі й домовлялися про якусь операцію. Головне, що раптом я помітив, — противний липкий страх, який переслідував мене ось уже кілька місяців відтоді, як мене відлупцював Кактус, кудись зник. Замість цього мене охопила цікавість і бажання приєднатися до Зайця й Жука — так я подумки прозвав своїх нових знайомих. (...)

— Сьогодні рівно о 21:00 ти стоятимеш під цим банком. Одягни щось діряве й брудне. Гратимеш жалісну пісеньку про байбачка. А ми співатимемо. (...)

— З байбачком ми тебе познайомимо при зустрічі! Він спеціально видресирований — уміє витягати папірці з віщуваннями. А тепер біжи додому й готуйся. Спізнюватися не можна!

Не встиг я нічого сказати, як уже стояв за залізною брамою, на якій знову висів іржавий замок. У мене в руках, крім футляра зі скрипкою, опинився зіжмаканий папірець, на якому було написано адресу, намальовано план-схему й додано слова пісні про байбачка. (...)

Розділ 5

Чи можна порушувати клятву?

Я сидів у своїй кімнаті й, мов загіпнотизований кролик, дивився на секундну стрілку годинника. Тепер наш настінний годинник нагадував мені велетенського хижого удава, що заковтує секунди та хвилини, заковтує час, який залишався до таємної операції. У мене ще й досі стояв у вухах голос Жука: «Сьогодні рівно о 21:00 чекаємо тебе біля банку!»

На письмовому столі лежав клаптик паперу зі словами дитячої пісеньки про байбачка й планом банку. Цей будинок я і без того чудово знав. Просто тут працювала моя бабуся. Ні, не думайте, що бабуся в мене мільйонерша й очолює міжнародний банк. Вона там працює прибиральницею. Улітку я часто ходив із нею на роботу й допомагав поливати квіти та пилювати кілометри килимових доріжок, що вкривали довжелезні коридори банку. (...)

Що ж вони збираються робити в банку? Може, я втрапив до банди грабіжників і вони хочуть викрасти золоті зливки, що зберігаються в броньованих підвалах? Тоді мені кінець: банк стереже ціла армія озброєних охоронців, а камери спостереження встановлено в кожному приміщенні. Я так поринув у роздуми, що підскочив мов ошпарений, коли бабуся поклала мені руку на плече.

— Господи, дитино, чого ти від рідної бабусі сахаєшся, як від вогню? Хочеш пиріжків? — І бабуся поставила переді мною тарілку, повну рум'яних пиріжків із м'ясом.

Моя бабуся готує найсмачніші у світі пиріжки, а ще понад усе вона любить квіти. Здається, варто їй просто торкнутися до якоїсь рослини, як та оживає, бруньки на її гілках розвиваються, і вона починає цвісти. І вся наша квартира завдяки старанням бабусі Солі перетворилася на справжню оранжерею. Іноді я намагався допомогти бабусі поливати чи пересаджувати квіти, проте вона завжди лагідно, але твердо відстороняла мене.

— Ніколи не чіпай моїх квітів! — наказувала вона, коли залишала мене самого вдома. — Вони знають і розуміють лише мене. Від торкання чужих рук квіти можуть загинути. (...)

Я стріпнув головою, відігнав від себе ці недоречні тепер спогади про бабусині квіти, ухопив ще гарячий пиріжок і, не попрощавшись із розгубленою бабусею, прожогом вискочив із квартири. До зустрічі залишалося 20 хвилин.

«Зорієнтуюся на місці! — вирішив я. — Адже завжди можна сказати моїм новим знайомим, що мене просто не відпустили батьки. І навіщо їм знати, що мама з татом уже пів року працюють на розкопках піраміди в Єгипті. А може, ми взагалі ніколи не зустрінемося із Зайцем і Жуком...» (...)

Розділ 6

І байбачок зі мною...

Коли я підбіг до площі, на якій височіла будівля банку, уже запали сутінки. Почав накрапати противний дрібний дощик, і ліхтарі, що освітлювали вулиці, тьмяно виблискували жовтим вологим світлом. Я тихо скрадався попід стінами прилеглих до банку будинків і намагався розгледіти Жука й Зайця. Та біля центрального входу до банку не було нікого.

Я полегшено зітхнув і вже зібрався повертатися додому, коли з бічної вулички на площу виїхав кумедний візочок, який штовхали двоє хлопців. Убрані вони були в яскраві циркові костюми, на їхніх головах були одягнені блазенські ковпаки із дзвіночками, а на візочку у великій клітці з дротяним колесом усередині швидко перебирав лапками... байбачок.

Заєць почав крутити ручку якогось дивного музичного інструмента, що висів у нього на грудях, і до мене долинули пронизливі звуки знайомої мелодії. Картина була така ідіотська, що я мимоволі засміявся, та в цю мить відчув, що хтось сильно штовхнув мене в спину.

Я кулею викотився на середину площі, мене помітили Жук і Заєць і почали вимахувати руками, закли-

каючи до себе. Мені не залишалося нічого іншого, як підбігти до них.

— Де скрипка?! — люто просичав Жук, і далі хитаючи головою, подзенькуючи дзвіночками й тупцяючи на місці в такт жалісної музики.

— Та не казися, у мене є запасний варіант, — заспокоїв друга Заєць і показав очима на стару обшарпану скрипку-четвертинку, на якій учаться грати шестирічні малюки.

Я заперечливо похитав головою, але Жук глянув на мене з такою люттю, що я вхопив до рук скрипку-недомірку та смичок, що валявся біля неї на дні візка, і почав підігравати Зайцеві.

— А тепер співай, — наказав Жук.

— Ви що, збожеволіли? А якщо мене хтось знайомий побачить? — обурився я.

Але було вже пізно. Управним рухом Заєць натягнув мені на голову блазенський ковпак, накинув на плечі чорний плащ, розшитий золотими зірками, і я, мов дресирована мавпочка, почав і собі пританцювувати на місці й хитати головою, подзенькуючи пришитими до ковпака дзвіночками. (...)

Розділ 7

Напад на банкіра

Поступово навколо нас почали збиратися люди. Жінки скрушно хитали головами й примовляли:

- Нещасні діти, змушені заробляти на шматок хліба!
- Куди дивиться міліція?! Дітей виганяють на вулицю жебрати!

Хтось укинув до нашого візочка гривню, хтось поклав цукерку, а якийсь чоловік із кейсом у руках усміхнувся і спитав:

- Хлопці, а ваш байбачок уміє віщувати майбутнє?
- Звісно, уміє, — усміхнувся у відповідь Заєць і простягнув руку до клітки.

Байбачок умить припинив крутити колесо, понишпорив на дні клітки й двома лапками витягнув із купи скручених у трубочку папірців один. Заєць спритно підхопив паперову трубочку й, уклонившись і скинувши блазенський ковпак, подав її чоловікові.

Та що це? Прочитавши кілька рядків (...), чоловік зблід, зіжмакав записку, кинув її на землю та швидкими кроками попрямував до свого блискучого чорного автомобіля. (...)

— Видно, щось не дуже приємне наворожили капіталістові, — ехидно проказала огрядна тітонька з великою господарською сумкою в руках.

— Так їм і треба, олігархам ненажерливим, — докинув і собі дідок із масивним ціпком у руках.

Він хотів іще щось додати, але його слова заглушило пронизливе вищання гальм. На площу на шаленій швидкості заїхав мотоцикл, на якому сиділо двоє невідомих у масках. Один у кілька стрибків опинився біля дядечка, якому щойно ворожив наш байбачок, висмикнув у нього з рук кейс і так само блискавично підскочив до мотоцикла. Грабіжники зірвалися з місця, і за мить там залишилася лише біла хмарка диму.

Я вражено дивився вслід мотоциклові, бо раптом мені здалося, що оті двоє на мотоциклі нагадують... моїх маму й тата. Просто ось так стріпувати головою вміє лише моя мама, а тато точнісінько так пригальмовує ногою, коли круто розвертає свій мотоцикл.

«Що за дурня! — відігнав я від себе дикі підозри. — Батьки зараз спокійнісінько розкопують руїни єгипетської піраміди посеред пустелі, а мені з переляку лізуть у голову всілякі нісенітниці!»

— Рятуйте! — зарепетувала огрядна тітонька. На її крик із банку вибігло троє здоровезних охоронців. Вони кинулися до пограбованого чоловіка й, підтримуючи його під руки, повели в будинок.

— Тікаймо! — почув я голос Жука, озирнувся й побачив, що хлопці вже встигли перевдягтися. (...)

Я почав озиратися на всі боки. Куди тікати? Адже за мить сюди приїде міліція, і мене затримують як свідка або як учасника пограбування. Спробуй потім пояснити, чому опинився ввечері біля банку та ще й грав на скрипочці й співав дурнувату пісеньку про

байбачка! Он скільки свідків навколо, і всі жваво обговорюють надзвичайну подію!

Щоправда, тепер мене важко було впізнати. Маленьку скрипку Заєць забрав разом із цирковим убранням. Я знову був схожий на нормальну людину. Ось зараз спокійно піду геть, і на мене ніхто й уваги не зверне. Я почав повільно задкувати, але перед тим, усе ж устиг нахилитися й підняти із землі зіжмаканий папірець — той, що байбачок витягнув для веселого банкіра. Там було написано лише три слова: «Зараз тебе пограбують!»

Розділ 8

Гра в заховані скарби чи пограбування?

Щойно я ступив за ріг покрученої вузької вулиці, як мене міцно вхопили за руку й потягли до підвороття. Хоч як я пручався, мене заштовхали у двір якогось покинутого будинку. Тут я побачив своїх спільників — Зайця й Жука.

Байбачок спокійнісінько сидів на дні клітки. Колесо також завмерло, і я подумав, що цей маленький гризун теж є учасником пограбування, адже саме його записка з передбаченням майбутнього вплинула на банкіра так, що той геть забув про пильність і, не покликавши охоронців, сам пішов до своєї машини. Та мої сумні роздуми урвав хрипкий голос Жука:

— Ну що ж, перше випробування ти пройшов. Але не можна розслаблятися. Це лише початок.

— Початок чого? — запитав я, передчуваючи, що основні неприємності на мене чекають попереду.

— Та ти не тремти як заєць, — заспокоїв мене Заєць і весело всміхнувся: — Уяви, що це просто гра. Ти ж любиш гратися на комп'ютері, наприклад, у «Заховані скарби»? Пам'ятаєш, як там треба проходити різні рівні, уникати пасток і ховатися від чудовиськ, які охороняють золото?

— Ну, пам'ятаю. Але ж то все не насправді. І коли в грі тобі випадково відривають голову, то це не болить...

— Та добре, голову тобі ніхто не відірве, — похмуро урвав мої сумніви Жук. — Хіба що ти сам пхатимеш носа куди не треба. Ти навіть прочитав записку?

— Яку записку? — я вдав, ніби нічого не розумію.

— Ану віддай та більше не лізь не у свої справи. Твоє діло грати на скрипочці й виконувати накази. До речі, ти захопив план будинку? Без нього нам до банку не пробратися.

І тут я зробив те, про що потім пожалкував. Але в цю мить мені страшенно хотілося похвалитися перед хлопцями, які бачили, як хвилину тому я перелякався й хотів тікати додому. Я зверхньо посміхнувся і сказав:

— Тю, а навіть мені той план? Я знаю цей банк, як власну кишеню!

Розділ 9

Знайомий ротвейлер

Клим Джура із Зайцем і Жуком проникають усередину банку (добре, що Клим знав закинутий, захаращений непотребом вхід із двору, адже влітку він тут часто бував зі своєю бабусею). На шляху хлопці натрапили на ротвейлера Бакса,

який упізнав Клима, тож небезпека минула. Вирізвавши отвори в броньованому склі, хлопці проникли до кабінету директора, на стіні якого висіла картина із сільським пейзажем. В одну мить вона від дотику Жука розділилася на дві частини й почала роз'їжджатися, відкриваючи вузький прохід у стіні.

Розділ 10

Криївка блакитних жаб

Перше, що мене вразило, коли ми ступили крізь отвір, який відкрився в стіні, був дивний запах. Це був запах вогкості й болотних трав. (...)

Та думати про це було ніколи. Спереду почулося пронизливе сюрчання — ніби водночас засвистіло кілька розлючених міліціонерів. Потім ударив барабан, а далі на нас накотилася ціла лавина шалених звуків. Галас був такий, що ми позатуляли вуха руками. Але Жук і Заєць уперто продовжували рухатися вперед.

Те, що відкрилося нашим очам, було таким дивним, що я навіть не встиг злякатися. У великому басейні, устеленому водоростями й лататтям, у зручних кріслах сиділи дивовижні створіння. З першого погляду було зрозуміло, що це космічні прибульці — на Землі таких істот зроду не водилося. Точніше, ці істоти найбільше скидалися на жаб — але велетенських, та ще і яскраво-блакитного кольору. Морди в потвор були сині, а банькати очі світилися червоною барвою. Перед кожною блакитною ропухою, що розвалилася в кріслі, стояв столик із частуванням, і на цих столиках були купками накладені хробаки, мухи й жуки. Найдивнішим було те, що блакитні жаби жваво

перемовлялися, якщо можна було назвати мовою оті страхітливі звуки, що нагадували сюрчання міліцейських свистків і гупання барабанів.

— Що це?! — вражено запитав я.

— Тихо! Головне зараз — залишитися непоміченими й устигнути все зафільмувати, — прошепотів Жук і спрямував на жаб'ячий бенкет маленьку відеокамеру.

Тим часом Заєць витягнув уперед руку з приладом, на якому світився екран і мерехтіли колонки цифр, і почав робити якісь заміри.

Хлопці так захопилися роботою, що не помітили, як із бічного коридору до нас кинулася істота, що віддалено нагадувала людину. Здавалося, що це якась іграшкова фігурка, яку поспіхом виліпила маленька дитина, бавлячись пластиліном у садочку.

Ми прожогом кинулися до рятівного отвору в стіні, Жук натиснув на потайну кнопку, і картина знову заклацнула — дві половинки стали на місце. А ми вилізли через вікно, скочили на пожежну драбину й почали спускатися по ній, увесь час озираячись — чи не наздоганяють нас блакитні монстри. Нарешті ось воно — рятівне віконце комірчини. Жук, Заєць і я по черзі пірнули в нього, потім пробігли підземним коридором і вже за кілька хвилин стояли на захаращеному поламаними меблями й іржавим заліз'яччям подвір'ї.

Мені важко було зрозуміти, як під час нашої панічної втечі я знайшов потайні двері й урятував себе та своїх нових друзів від переслідування синьомордих потвор.

— Ну що ж, Музиканте, ти витримав і друге випробування — не покинув нас у тому лігвиську й вивів на

волю, — тепер Жук говорив по-дружньому, куди й поділися його зверхність і грубість.

— Просто нам доручили перевірити тебе в справжній операції... Тільки так можна зрозуміти, чи людина підходить для роботи в ТТБ, — додав Заєць та усміхнувся: — Розумієш, ці хижі прибульці таємно заволоділи вже половиною світу.

— А цей банк — їхня основна база. Космічні окупанти вирощують тут мутантів-перевертнів і посилають їх на свої таємні завдання. Але найголовніше, що вони навчилися проникати в людську свідомість і підкоряти людей своїй волі, — похмуро додав Жук. — Наше товариство бореться із жаб'ячою цивілізацією. Але найгірше, що вони заразили майже все людство вірусом страху. Основне завдання — знайти протитотруту.

Я стояв і не міг прийти до тями. Невже це відбулося насправді? Усі мої припущення й підозри луснули, мов мильні бульбашки. Я потрапив не в банду розбійників. Мої нові знайомі — мисливці за хижими прибульцями.

— Заждіть, а як же ми можемо боротися проти прибульців, якщо самі — боягузи? — урешті вражено запитав я. — Адже ви так і називаєтеся: Таємне Товариство Боягузів.

— У цьому й увесь секрет. Вірус страху найперше вражає хоробрих. У них зовсім немає імунітету. А нам, тим, хто звик боятися, усе життя треба боротися зі своїм переляком. Тому в кожного боягуза є свої засоби подолання страху...

Розділ 11

Паганіні стає Чаком Норрісом

Уранці Кліма розбудила бабуся. Глянувши у ванній на себе в дзеркало, він побачив над бровою подряпину, усе пригадав і збагнув, що ТТБ — це зовсім не жарт. Вибігаючи з квартири, Клим зіткнувся з Кактусом. У цей момент Джура не розгубився: замість того, щоб тікати, він широко розставив ноги й поставив руки в блок. Кактус лише встиг вигукнути: *«Це вже щось новеньке! Поганський Паганіні хоче стати Чаком Норрісом!»* — але потім, переляканий, він присів, закрившись руками, і заскімлив тоненьким дівчачим голоском: *«Відпусти мене! Я більше не буду!»* По дорозі до школи чиясь липка, подібна до присоски, лапа міцно вхопила Кліма за руку й потягла до піщаного кар'єру, на краю якого працював екскаватор. Ця довга лапа була яскраво-блакитного кольору.

Розділ 12

Міраж на будмайданчику

За останні дні я побував у стількох неймовірних ситуаціях, що був певен: тепер мене вже нічого не здивує. Та виявилось, що я глибоко помилявся, бо щойно на моїх очах піщаний кар'єр, на краю якого працював екскаватор, зник. Я не раз чув від своїх батьків розповіді про міражі, які вони бачили в пустелі. Але те, що я спостерігав тепер, нагадувало зображення на гігантському екрані, який раптово вимкнули.

Переді мною була рівна земля, без жодної травинки. Земля мала дивний іржаво-коричневий колір, її вкривали глибокі тріщини. Ніби тут щойно проко-

тився страшний смерч, убивши навколо все живе. Але найгірше було те, що посеред цієї пустелі, яка враз утворилася на місці будмайданчика, сиділо потворне створіння. (...)

Я спробував поворухнутися, але марно — мене ніби обмазали липким тягучим клеєм, і я почувався, як муха, що потрапила в павутину й не може поворухнути лапкою, готуючись до того, що її ось-ось зжеруть.

Синьопикий широко роззявив пащу, і з неї вирвалися пронизливі звуки — свист, гуркіт, дзижчання й кумкання.

Я мимоволі замружився (вуха я затулити не міг, бо мої руки були намертво приклеєні до боків), аж тут у моїй голові залунали слова:

— Слухай, нікчемне створіння! Ми, на відміну від вашої примітивної мови, володіємо досконалим мистецтвом передавати думки на відстані. Так отож сьогодні вночі, рівно о 3:00, на вашу планету прибуває основний десант могутньої цивілізації блакитних жаб. Останньою перепорою на нашому шляху залишалося ваше Таємне Товариство. Досі нам не щастило захопити жодного члена ТТБ. Тепер вам кінець. Ти покажеш секретну лабораторію, і після цього експерименти проводитимемо лише ми (...) над вами.

Блакитна тварюка висолопила довжелезний язик, на льоту вхопила якусь необачну муху й з апетитом схрумала її. (...) Мабуть, земні комахи впливали на прибульців ще і як снодійне, бо думки потвори почали плутатися, і вона, сама того не усвідомлюючи, вибовкала зайве:

— Підкоримо цю смачненьку планетку... Вона нам на один зуб... Залишилося тільки проникнути в їхній штаб... Ням-ням, що може бути смачніше за мух... Тільки консервовані метелики під майонезом!

Велетенська синя ропуха захропіла, але я встиг підслухати останню думку перед тим, як пожирач мух остаточно відключився:

— Цей людський екземпляр ще не повністю приборканий. Щеплення переляку, напевно, не подіяло. Гарзд, прокинувся і вкушу його як потрібно, тоді він стане моїм рабом назавжди й зробить усе, що я звелю.

Марно було чекати на допомогу. Тож я почав діяти швидко й рішуче. Напруживши всі м'язи, я почав звиватися, як вуж, і сантиметр за сантиметром рухатися в бік паркану, що оточував цей фальшивий будівельний майданчик. Нарешті я виповз за межі випаленого кола порепаної землі, де продовжував хропіти синьопикий. (...) Я проліз крізь дірку в паркані й опинився на гамірній вулиці. Мало не потрапивши під колеса автобуса, обминув свою школу та побіг до знайомого перехрестя. Туди, де кілька днів тому я так необачно наступив на металевий люк, що виявився входом до підпільної лабораторії ТТБ.

3. Завдання.

1. На «гібрид жирафи з орангутангом» схожий

- А** Клим Джура
- Б** Сашко Смик
- В** Заєць
- Г** Жук

2. Кличку «*Поганський Паганіні*» Климові дав

- А** Жук
- Б** Заєць
- В** батько
- Г** Сашко Смик

3. Батьки Кліма працювали в

- А** банку
- Б** Єгипті
- В** бабусиному селі
- Г** ТТБ

4. Чи змінювався Клим протягом перших дванадцяти розділів повісті? Як саме?

5. Як ви думаєте, чому космічні прибульці нагадують саме жаб, а не якихось інших тварин, скажімо, котів чи собак?

6. Із чого видно, що події в повісті відбуваються в наші дні?

7. Яке мовне явище виділено курсивом у реченні: «Та ти не тремти, як *заєць*, — заспокоїв мене Заєць і весело всміхнувся?»

8. Які моменти в прочитаному вами уривку повісті найбільш таємничі й емоційно напружені? Запам'ятайте: такі моменти в художньому творі називають *кульмінаційними*.

9. Спрогнозуйте кількома реченнями подальший розвиток подій у повісті. Запишіть свої думки в зошит.

10. Домашнє завдання.

1. Прочитайте розділи 13–24 повісті Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9».
2. Випишіть у зошит портретні характеристики Кактуса, Зайця й Жука.

4. Який автомобіль найкращий?

- Прочитайте розділи 13–24 та виконайте завдання.

Розділ 13

Я шукаю допомоги

Повертаючись додому, Клим підбіг до люка, що не провалювався, як минулого разу. Потім він почав пригадувати дорогу до старої брами, де познайомився із Жуком і Зайцем, але збагнув, що в пам'яті було наче провалля, ніби хтось витер ці спогади. Через якусь мить до Джури прийшла допомога з неба: йому на плече сів велетенський метелик (завбільшки з горобця) з прив'язаною до передньої лапки залізною капсулою. У скрученому трубочкою посланні почерком Жука було написано: *«Терміново повертайся додому. Нічого не бійся. Інструкції отримаєш від ...»* У цьому місці був відірваний кутик аркуша. Клим прожогом гайнув до свого будинку.

Розділ 14

Послання від бабусі

Удома нікого не було. Клим помітив на столі маленький предмет, подібний до комп'ютерної флешки, але то був звичайний спортивний свисток на мотузці, із середини якого він почув голос бабусі: *«Климе, якщо ти зараз чуєш моє послання, значить мене захопили синьомордики. Не хвилюйся: зроби все точно так, як я тобі скажу ...»* Бабуся

наказала з дна квіткового горщика дістати ключ, відчинити ним жовтий автомобіль, що стоїть у дворі під грушею, сісти за кермо й отримати подальші інструкції. Жовтим автомобілем виявився... «Запорожець», хоча Клим розраховував щонайменше на «Мерседес».

Розділ 15

Найкращий у світі автомобіль — це...

Подвір'я було абсолютно порожнє. Зрозуміло: діти пішли до садочків і шкіл, а дорослі — на роботу. Та щойно я підійшов до «Запорожця» і почав устромляти іржавого ключа в шпарину замка, як на наше подвір'я заїхав екскаватор із величезним виставленим уперед ковшем. Мене здивувало те, що їхав екскаватор неймовірно швидко.

«Нічого собі будівельна техніка розвелася — якісь гоночні екскаватори шастають містом», — подумав я і враз зрозумів, що той екскаватор прямує саме до мене й до старенького жовтого «Запорожця».

Урешті мені все ж пощастило відімкнути пом'яті дверцята автомобіля, я скочив на переднє сидіння й судомно вхопився за кермо. Що робити далі, я не знав. Ніколи в житті я не водив машини. Тим більше, що не було жодної гарантії, що ця іржава бляшанка взагалі зрушить із місця. А найголовніше: я не уявляв, як завести машину.

— Негайно пристебнися! — почув я механічний голос і відразу впізнав його. Саме цей голос привітав мене в підземній лабораторії ТТБ, куди я провалився крізь каналізаційний люк. Вагатися було ніколи. Ківш

екскаватора вже навис над самісінькою моєю головою. Я намацав ремені безпеки й одним рухом заклацнув їх на грудях. Не встиг я це зробити, як мій старенький «Запорожець» загуркотів, немов ракета перед стартом, підстрибнув угору, наче велетенський гумовий м'яч, і вискочив із-під самісіньких залізних зубців гігантського ковша. Краєм ока я побачив, що керує екскаватором уже знайомий мені синьомордий прибулець, який нещодавно захопив мене на фальшивому будмайданчику. Тоді мене врятувала ненажерливість блакитного хижака й те, що наша муха подіяла на нього як снодійне. Тепер усе залежало від того, чи пощастить мені втекти від нього на старому маленькому автомобільчику...

Та я даремно хвилювався. Як видно, мій «Запорожець» мав приховані резерви. Бо, здивувавши мене шаленим стрибком, автомобільчик несподівано чхнув, потім різко розвернувся на місці й помчав назустріч нападникові.

— Що ви робите?! — закричав я, чомусь звертаючись до машини на «ви».

— Заспокойся й міцніше тримай кермо, — озвався все той же голос, а наступної миті автомобіль так само спритно підстрибнув та опинився позаду неповороткої машини. Прибулець почав смикати за важелі, намагаючись розвернутися. Величезна машина похитнулася й почала повільно завалюватися на правий бік. За кілька секунд посеред мого двору лежав перевернутий екскаватор, що надсадно гудів і смикався. Усередині скаженів блакитний прибулець, марно намагаючись вилізти з перевернутої машини. На лобі в нього росла величезна синя ґуля.

А я, зрозумівши, що мій «Запорожець» — найнадійніший та найдосконаліший автомобіль у світі, з полегшенням відкинувся на спинку сидіння й на шаленій швидкості понісся в безвість — назустріч небезпеці.

Розділ 16

Загадкова пані Соломія

— Це був їхній ватажок, — так само монотонно промовив механічний голос.

— Хто? — стрепенувся я, бо вже почав був дрімати.

— Істота, яка хотіла розчавити тебе ковшем екскаватора, — ватажок космічних прибульців, — терпляче пояснив голос.

Ми мчали автострадою з неймовірною швидкістю, якої я майже не відчував. Бачив лише, що придорожні дерева й кущі зливаються в якусь суцільну зелено-жовту смугу.

— Прошу тебе бути уважним і все запам'ятовувати. Сьогодні прибуває основний десант космічних хижа-

ків. Блакитні жаби — це тільки їхні розвідники. Десант прибуває в пустелю. Саме туди, де ведуть розкопки твої батьки. Рівно о третій ночі.

— Але чому ми їдемо туди самі? І як з усім цим пов'язана моя бабуся? І мама з татом? І як ти збираєшся встигнути? Навіть найшвидший «Запорожець» не може літати зі швидкістю ракети.

— Пані Соломія все продумала. Ми будемо вчасно.

— Пані Соломія? — вражено вигукнув я.

Це не вкладалось у мене в голову. Соломія — ім'я моєї лагідної і завжди заклопотаної хатніми справами бабусі. Щоправда, її так майже ніхто не називає. Удома й на роботі вона просто бабуся Соля. І чим бабуся може захиститися від цих лютих і підступних потвор? Бити синьомордиків шваброю і ганчіркою? Ніби вгадавши мої думки, механічний голос додав:

— Пані Соломія — видатна вчена. Це вона винайшла протиотруту від вірусу страху. А ним уже заражена більшість мешканців Землі. На жаль, синьоморди вистежили пані Соломію та зненацька захопили її. Та в неї був підготовлений запасний план. І виконати його маєш ти.

Я ще думав над щойно почутими словами, коли відчув, що мій швидкісний «Запорожець» гальмує. Визирнув у вікно й зойкнув від подиву — ми стояли посеред сільської садиби моєї бабусі.

Я ступив на зелений спориш і підійшов до криниці. Хотів напитися води й уже почав опускати відро на ланцюгу, коли почув лопотіння крилець. До мене підлетів жовтий метелик — той, що зранку приніс запис-

ку, — і так, ніби він робив це все життя, спокійнісінько сів мені на долоню. (...) Як і першого разу, до лапки в нього була приладнана капсула із запискою.

«Нічого собі, раніше була голубина пошта, а тепер метеликова», — подумав я і швидко пробіг записку очима. Там було написано лише одне речення: «Третій помідорний кущ ліворуч від паркану».

Я слухняно попрямував на бабусин город, підійшов до зеленого куща, на якому висіли стиглі червоні помідори. Що робити далі, я не знав. Підказок більше не було, тож я мимоволі простяг руку й зірвав найбільший томат. Тієї ж миті кущ почав повільно від'їжджати вбік, а під ним відкрилася металева поверхня, подібна до дитячої гірки, по якій так люблять спускатися малюки.

Що за чортівня! Я щоліта жив у бабусі — її село зовсім поруч із містом. Я стільки разів збирав на її городі огірки, картоплю й редиску. До речі, помідори бабуса чомусь завжди збирала сама... Може, тут теж схованка — як у горщику з-під калачиків?

Я всміхнувся своєму фантастичному припущенню й, відчувши, як від голоду булькає в животі (...), куснув стиглий помідор. Та що це? Мої зуби наштовхнулися на твердий слизький пластик — помідори були штучні.

Розділ 17

Машина часу існує?

Я роззирнувся довкола — порадитися було ні з ким. Здається, уся відповідальність за визволення

рідної бабусі з лабет хижих синьомордів, не кажучи вже про порятунок світу, лягала на мене. Я вдихнув на повні груди повітря, замружився й, сівши на металеву доріжку, що стрімко спускалася вглибину, полетів у безвість.

За кілька хвилин я впав на щось м'яке й пахуче. Сіно — тільки від нього йде такий солодкий дух. Я підвівся, простягнув уперед руку, відчув під пальцями вимикач, і за мить уся невеличка підземна кімнатка освітилася яскравим світлом. Я вражено оглянув приміщення. Уявити, що це криївка бабусі Солі, було неможливо, але я мусив у це повірити.

Ось на стіні наше сімейне фото, прикрашене вишитим рушником. Ось мої тато й мама біля підніжжя єгипетської піраміди. А ось... Цю гарну молоду жінку я впізнав одразу — це її голос я вперше почув у таємній лабораторії ТТБ, це на її вимогу я заприсягнувся, що візьму участь у секретному експерименті. І врешті — це з нею я зустрівся за брамою, що вела в яблуневий сад, де відпрацьовували прийоми мої нові друзі —

Жук і Заєць. Тепер я зрозумів, на кого вона схожа. Очі в неї були точнісінько такі, як у бабусі Солі, тільки обличчя зовсім молоде.

— Нічого не розумію! — прошепотів я та почав обстежувати дивний прилад, що стояв у кутку кімнати на старовинному столі, укритому химерним різьбленням.

Прилад нагадував комп'ютер, тільки замість клавіатури перед темним екраном лежала невеличка пласка скринька. Я спробував її відкрити, але кришка ніби приросла до чорного металу. (...)

Утративши надію відгадати бабусині секрети, я знесилено опустився в крісло, що стояло перед столом, і поклав долоню на кришку загадкової скриньки. Тієї ж миті поверхня кришки освітілася м'яким зеленим світлом, на ній виступили контури моєї руки з усіма лініями, рисочками й цятками. На екрані з'явилося молоде обличчя жінки, яку я не міг назвати бабусею.

— Ну що ж, здрастуй, онучку, — сказала жінка з екрана. — Ось ми й зустрілися...

Від хвилювання в мене перехопило подих, та все ж я зміг прошепотіти:

— Хто ви?

— Я — Соломія, я — мати твого тата. Тільки зараз мені тридцять років. Я — з минулого, а тебе ще немає на світі. Зовсім не давно я сконструювала машину, за допомогою якої можна переноситися в часі та просторі. Тож я вирушила на тридцять років уперед, щоб дізнатися, що станеться з моїми нащадками.

— Хіба так буває?.. Навіть якщо б ви насправді винайшли машину часу, то за тридцять років про

неї б уже всі знали. І користувалися б нею, як мобілками чи комп'ютерами.

— Не все так просто, Климе, — усміхнулася жінка. — Ти все зрозумієш. Я поясню, якщо встигну. А зараз потрібно рятувати мене... стареньку, бо без мене врятувати світ не можна.

Розділ 18

Я відчуваю смак пригод

Пані Соломія наказала Климові взяти фотографію, на якій його мама і тато були біля піраміди. Він мав перенестися на часольоті в те місце, де вони тепер ведуть розкопки, бо саме туди прибудуть основні сили космічних хижаків. Важливо випередити ворога. Треба перенестись у вчорашній день, бо тоді синьоморди ще не знали, що їх викрито в банку. Машиною часу виявився «Запорожець», а ключем від нього — свисток.

Розділ 19

Політ крізь часопростір

«Запорожець» стояв посеред двору, і тепер, коли я знав, що це хитро замаскована машина часу, то подивився на маленький кумедний автомобільчик зовсім іншими очима. Я прискіпливо оглянув сидіння, виготовлене з якогось невідомого мені сплаву. Воно було пружне й надзвичайно міцне. Коли я вмоствився спереду, сидіння враз набуло форми мого тіла. Тепер було зрозуміло, чому я не відчував перевантаження, коли мій «Запорожець» стрибав навколо екскаватора, мов оскаженілий кенгуру.

Я зняв зі «свистка» кришку й побачив маленький дисплей, по якому бігли знаки та цифри. Спершу то була якась абракадабра, а потім окремі літери почали складатися в слова: «Витягни фотографію з рамки, приклади до неї руку. Потім набери на дисплеї потрібний час».

Я слухняно виконав інструкцію — обережно витягнув фото з рамки. Після цього знайшов на «свистку» крихітні кнопки — такі, як на електронному будильнику, — і виставив час. Потім замружився й поклав руку на фотографію — просто на вершечок велетенської піраміди.

— Прошу пристебнути ремені безпеки. У разі невиконання цієї інструкції транспортований об'єкт може загубитися в часовому коридорі, — нагадав механічний інструктор.

— Нічого собі техніка! — обурився я. — А раптом ці іржаві дверцята відваляться під час перельоту, і мене просто висмокче назовні. Тут ніякі ремені безпеки не допоможуть!

— Шановний Климе Миколайовичу, — озвався голос, — уступаючи до ТТБ, ви заприсяглися допомагати нашій організації. Отже, прошу зосередитись і приготуватися до переміщення.

Мені не залишалося нічого іншого, як відкинутися на зручному сидінні, пристебнутися, замружитися — і сподіватися на те, що часоліт не провалиться в якусь часову яму й не заблукає на манівцях часу та простору. (...)

Я розплющив очі, упевнений, що сталася якась помилка, збій у програмі, і часоліт, тобто старенький жовтий «Запорожець», стоїть собі спокійнісінько, як і

стояв, посеред бабусиної садиби. Однак я в ту ж мить переконався, що стрибок у часі відбувся. Просто це сталося зовсім не помітно. Ось ще секунду тому я був в українському селі, а тепер мій автомобільчик стояв на вершечку височенної усипальниці фараонів. (...)

Розділ 20

Синьоморди наступають

— Часовий переліт закінчено! — нагадав про себе мій механічний інструктор. — Ми перебуваємо на Африканському континенті. Зараз рівно перша година ночі 26 вересня 2012 року.

— Зажди! — вигукнув я. — Але ж я виставляв на дисплеї не 26, а 25 число! Ми помилилися на цілу добу. Тепер я не встигну попередити батьків.

— Пробачте, — так само спокійно відповів автомат, — як я вже повідомляв, ця машина є експериментальним зразком. Часом трапляються дрібні похибки. Але немає нічого простішого — спробуйте ще раз. Перепрограмуйте завдання — і ми вмиль опинимося в потрібному часовому відрізьку.

Я почав нервово натискати на кнопки «свистка». Руки в мене тремтіли, і я ніяк не міг набрати необхідні цифри. Коли ж урешті мені це вдалося, на маленькому екранчику засвітився напис: «Технічні несправності. Тимчасова зупинка програми».

Ляскання жаб'ячих лап ставало дедалі голоснішим. Потрібно було діяти швидко й упевнено. Я знав, що коли затримаюся хоч на секунду, до мене допадуться

блакитні жаби. І тоді, як обіцяв синьомордий любитель мух і метеликів під майонезом, я перетворююся на піддослідного кролика. Мить — і я вже сидів у середині «Запорожця», ще мить — і я, ухопившись за кермо, крутнув його так, що машина підскочила й полетіла по прямовисній стіні піраміди донизу.

Напевно, я б не ризикнув виконувати цей карколомний трюк, якби не знав, що мій «Запорожець» уміє стрибати, мов гумовий м'яч. І справді, зіткнувшись із землею, автомобіль підскочив кілька разів, а тоді благополучно спинився біля підніжжя піраміди.

Я вистрибнув назовні й тут-таки наштовхнувся на купу розкиданих глиняних черепків. (...). Було зрозуміло, що табір моїх батьків захопили зненацька. Навколо валялися інструменти для розкопок, консервні бляшанки, пластикові пляшки з водою та роздерті на клапті намети, але людей не було ніде.

Я розгубився. (...) І враз побачив виразний слід. Це була накреслена на піску стрілка, спрямована в глиб пустелі. Я впізнав цю стрілку — то був герб Андрія Джури, нашого предка-козака, який під час воєнних походів скрізь, де опинявся, залишав після себе цей знак. Ми з батьком, коли ходили в походи, також позначали своє перебування викладеними із шишок, гілочок чи камінців стрілочками, що закінчувалися двома маленькими хитромудро закрученими літерами — Д і Ж.

Отже, батько знав, що я можу прийти на допомогу, і мені нічого не доведеться йому пояснювати. Тепер я почав розуміти — уся наша родина пов'язана з

Таємним Товариством Боягузів, ось тільки я довідався про це останнім. Я сів у «Запорожець», і мій вірний диво-автомобіль поплинув по в'язкому піску легко, немов по розкішній асфальтованій трасі. (...)

За кілька хвилин я почув гуркіт мотора, і мене засліпили потужні фари величезного «джипа», що мчав нам навперейми. Як видно, блакитні прибульці визнавали тільки такі — найбільші земні автомобілі. (...)

З усіх вікон «джипа» виглядали огидні сині пики космічних хижаків, і до мене долинули вже знайомі звуки — свист, гуркіт і вереск. Так синьоморди спілкувалися між собою. Певно, космічні загарбники вже подумки потирали свої липкі перетинчасті лапи, уявляючи, як зараз вони завиграшки розчавлять мого маленького «Запорожця».

Та жовтий автомобільчик повторив той самий фокус, що й на моєму подвір'ї. Він раптово спинився — і в ту мить, коли велетенський «джип» мав розплескати нас, як млинець, машинка високо підстрибнула в повітря й приземлилася позаду нападників. Блакитні космічні ропухи різко скерували «джип» праворуч,

потім ліворуч. Ще кілька стрибків довкола заморочених синьомордів — й ось уже потужний «джип» лежить догори колесами, а всередині в ньому безсило борсаються блакитні пожирачі комах.

Розділ 21

Козацька світлова абетка

Спекавшись переслідувачів, я розумів, що зараз головне — чимшвидше розшукати батьків. Адже я добре пам'ятав, що чужопланетних хижаків під час таємного бенкету в банку було кілька десятків. Довголапий синьоморд — той, що захопив мене на будмайданчику, — сказав, що основний десант міжпланетних окупантів прибуває сьогодні рівно о третій ночі. Отже, у мене залишалось зовсім мало часу. (...)

«Ось чому пані Соломія (навіть подумки я не міг називати цю молоду вродливу жінку своєю бабусею) зникла з екрана в бабусиній підземній кімнаті, навіть не встигнувши проінструктувати мене як потрібно, — здогадався я. — Цікаво, чи вдосконалила вона свій часоліт у майбутньому. Хоча, що це я? Майбутнє — ось воно...»

Я геть заплутався в цих часових загадках і вирішив, що спробую в усьому розібратися згодом. (...) Я почав роздивлятися навкруги й помітив, що на сусідньому піщаному пагорбі блимає слабкий червоний вогник. Придивився й помітив, що той вогник то засвічується, то згасає з різними проміжками часу.

— Та це ж таємна світлова азбука роду Джур! — вигукнув я, забувши, що, крім мого механічного

інструктора, котрий час від часу дає мені настанови, поруч немає жодної живої душі. (...)

— Розумію, — пролунало мені у відповідь, — моя господиня не раз розповідала про цю таємну абетку, яку винайшов козак-характерник Андрій Джура. Нею користувалися козацькі вартові, що пильнували в степу, чи не йдуть в Україну турки чи татари. Козаки будували високі дерев'яні вежі так, щоб з однієї було видно вогняний сигнал, який посилають з іншої. І ось так, від вежі до вежі, той сигнал доходив аж до Запорозької Січі.

Розділ 22

У Всесвіті дрібниць не буває

Я скерував свого «Запорожця» до мерехтливого вогника, і за кілька хвилин ми вже вибралися на верхівку піщаної гори. (...) Я вже почав боятися, що це чергова пастка чи міраж, аж тут почув знайомий голос мами:

— Привіт, синку, нарешті ми тебе дочекалися!

— Ну що, перестав боятися? — озвався й татів голос (...).

Тато тримав у руках невеличкий ліхтарик із червоним скельцем і говорив так спокійно й упевнено, що я і справді зовсім перестав боятися. За ті пів року, що ми не бачилися з батьками, мама й тато якимось змінилися. Спершу я не міг зрозуміти, у чому річ, а тоді здогадався: засмага на їхніх обличчях була така густа, що вони стали схожими на кочівників пустелі — бер-

берів. Не вистачало тільки каравану верблюдів і довгого, до землі, одягу.

Мені так багато потрібно було розповісти мамі й татові, що я просто не знав, із чого почати. А найголовніше, що мене здивувало, — то це те, що вони поводитися зі мною так, ніби нічого надзвичайного не відбувається.

— Бабуся... — почав я, та мама мене перебила.

— Ми все знаємо. У нас був прямий зв'язок із штабом ТТБ, — і мама по-змовницьки підморгнула мені.

— Щоправда, синку, ми чекали на тебе вчора. Твоя затримка трохи ускладнила ситуацію, — додав тато.

Я обурився:

— А ви знаєте, що сьогодні вранці мене захопив огидний синьоморд та обмотав мене якоюсь липкою гидотою, як кокон шовкопряда? Я ледве від нього втік. А потім ще скажений голубий прибулець на екскаваторі. І ця жінка, яка каже, що вона моя бабуся.

Тато пильно глянув мені в очі й дуже серйозно сказав:

— Климе, а хіба ти не помітив, що майже вилікувався від страху! На жаль, таких, як ти, на Землі тепер

дуже мало. Просто майже всіх мешканців нашої планети заразили вірусом страху. Протиотруту від цієї страшної епідемії винайшла наша бабуся, але справа в тому, що тепер вона потрапила в полон до синьомордів.

— А та... пані Соломія, вона не може допомогти бабусі Солі? Тобто самій собі?

— Розумієш, за законами часопростору людина не може зустрітися сама із собою в іншому часі. Тоді відбуваються непоправні зміни в Усесвіті. І невідомо, як складеться ціла історія людства.

— Через таку дрібницю? Це неможливо!

— У Всесвіті дрібниць не буває, запам'ятай це! А тепер годі базікати. У нас залишилося якихось дві години. Необхідно зустріти наших космічних гостей як потрібно.

Розділ 23

Зброя проти комахожерів

Мама і тато швидко заскочили до жовтого «Запорожця». Цього разу ми з мамою сіли на задне сидіння, а тато вхопився за кермо, натиснув на якийсь важіль, і наша диво-машина піднялася в небо й стрімко полетіла до піраміди зі зрізаною верхівкою. (...)

— Послухай, мамо, я пригадав, що наша бабуся найчастіше співає пісню про коня із сивою гривою, а ще дуже любить мугикати собі під ніс пісню групи «Бітлз» «Yellow submarine», що в перекладі означає

«Жовтий підводний човен». То, може, наш «Запорожець» і під водою може плавати?

Тато тільки всміхнувся і пробурмотів:

— Я радий, що ти став таким спостережливим. Що ж, цілком можливо, що ця машина універсальна. Бабуся вклала в неї всі свої знання та вміння.

А зараз, зробивши два кола над усипальницею фараона, наш автомобіль беззвучно приземлився біля південної стіни піраміди.

— Швидко за мною, — прошепотіла мама й побігла до стіни. Вона торкнулася суцільної обтесаної кам'яної брили, натиснула на якусь невидиму кнопку — і велетенська стіна раптом почала опускатися вниз, і врешті перед нами відкрився широкий прохід у середину гробниці. Тато швидко заїхав туди на часольоті, ми заскочили за ним, і за мить стіна вже стояла на місці.

— А тепер поведіться дуже тихо, — наказав тато, — синьоморди мають гострий слух. До того ж вони вміють перехоплювати людські думки на відстані. Це давня войовнича цивілізація. І вони мають багатий досвід у захопленні нових планет. Зброї проти них практично не існує.

— Узагалі-то, зброя є, — тихо промовив я. — Щоправда, я не знаю, чи ми зможемо нею скористатися.

— Ти жартуєш? Яка зброя? — дорікнула мені мама. — Хіба можна сміятися в такий момент?

— Я не жартую, — від хвилювання в мене пересохло в горлі, я ледве видавив із себе: — Мухи!

— Про яких мух ти говориш? Так, ми знаємо, що блакитні жаби люблять ласувати нашими комахами. Але до чого тут зброя?

Я пригадав, як сьогодні зранку звичайна муха подіяла на довголапого прибульця, як він утратив пильність, а згодом узагалі захропів, повністю відключився, проковтнувши одну-єдину муху.

Мені знадобилося лише кілька хвилин, щоб детально описати бенкет, який зафільмували Жук і Заєць, і розповісти про з'їдену муху, що подіяла на прибульця як снодійне.

Батьки презирнулися, а тоді схопили мене в обійми й тихенько, щоб не почули хижі чужопланетяни, промовили:

— Ми врятовані!

Розділ 24

Жук і Заєць утрачають надію

Правду кажучи, я не зовсім зрозумів, чому моїх батьків охопила така бурхлива радість. Ну гаразд, розповів я їм про те, що комахи діють на синьомордів як снодійне, — але де ми наберемо стільки комарів, мух і всіляких кузьок? Проте скоро я дізнався, що стародавні перекази й таємниці родини Джур можуть стати в пригоді всьому світові.

Мама клацнула вимикачем, і я побачив, що стою посеред добре оснащеного центру керування. (...) Та ось відчинилися невеличкі бічні дверцята й до кімнати ввійшли... Жук і Заєць. (...) Переді мною стояли справжнісінькі мешканці пустелі — бедуїни. На голо-

вах в обох були намотані високі тюрбани, а вбрані вони були в довгі до п'ят сорочки. (...)

Побачивши моїх батьків, хлопці всміхнулися, але за мить їхні обличчя знову спохмурніли:

— Ми обстежили всі навколишні селища бедуїнів. Серед них немає жодного здорового. Епідемія страху охопила всю планету. Ми сподівалися, що зможемо використати протиотруту, яку винайшла пані Соломія... — Жук із надією глянув на моїх батьків.

Але тато заперечливо похитав головою.

— У такому разі нікому буде чинити опір десанту прибульців, — сумно промовив Заєць, і, здається, уперше я не побачив на його обличчі усмішки — звичний оптимізм зрадив і його.

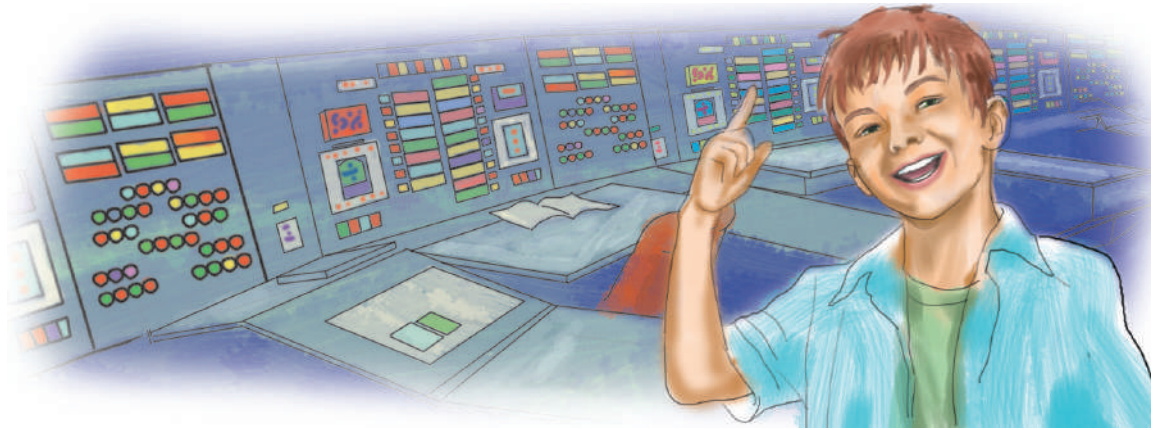
— Ніколи не можна впадати у відчай, — заперечив тато й поманив нас усіх за собою.

(...) Урешті ми дійшли до другого рівня піраміди, і тато освітив потужним ліхтарем бічну стіну кімнати.

— Та це ж наш родовий знак! — мимоволі вихопилось у мене, коли я побачив на стіні вирізьблену стрілку з двома намальованими літерами — Д і Ж.

— Так, тут ще чотири століття тому побував наш прапрапрадід Андрій Джура. Він справді був джурою-зброєносцем у козацького ватажка-характерника Омеляна Мухи. Знаєш, чим прославився той характерник? Він знав, як привертати цілі хмари комах і нацьковувати їх на ворогів. Звідти й отримав прізвисько — Муха.

— А твій пращур перебрав від Мухи його таємні знання, — додала мама. — Разом вони мандрували по

світах, разом вивчали науку характерництва. А згодом усе, що знали, сховали тут, серед непролазних пісків африканської пустелі. І ця піраміда — їхнє послання в майбутнє. Мені з татом пощастило розшифрувати майже всі закодовані знаки. Залишилося небагато, і ми зможемо прочитати весь стародавній заповіт, але головне, що ми знаємо приворотний сигнал, який збере сюди мільйони комах.

5. Завдання.

1. Послання в капсулі, прив'язаній до велетенського метелика, було написано почерком

А Зайця

В бабусі

Б Жука

Г прибульця

2. Машиною часу виявився

А «Мерседес»

В екскаватор

Б «Запорожець»

Г підземний люк

3. Одна з підказок містилася в

А огірку

В помідорі

Б редисці

Г картоплині

4. Що ви дізналися про членів родини Кліма Джури в розділах 13–24?
5. Який автомобіль протиставлено «Запорожцеві», котрим подорожував Клим? Як ви думаєте, чому авторка повісті в цій ситуації підтримала саме вітчизняного виробника?
6. Чому Клим Джура навіть подумки не міг назвати пані Соломію бабусею?
7. Яку зброю Клим підказав своїм батькам для використання проти космічних завойовників? Як цей вчинок його характеризує?

8. Нагадаємо: *кульмінаційним* називають момент високого емоційного напруження в художньому творі. Таких моментів може бути кілька. Визначте два-три кульмінаційні моменти в розділах 13–24.
9. Назвіть фантастичні фільми, у яких прибульці намагаються захопити нашу планету. Чим вони нагадують повість Л. Ворониної?

10. Домашнє завдання.

1. Прочитайте повість Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9» до кінця.
2. З'ясуйте в спеціальній літературі чи в мережі «Інтернет», хто такий *джура* та кого називали *характерниками*? Підготуйте про ці поняття невелике повідомлення (*за бажанням*).

6. Гості з космосу.

- Прочитайте повість Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів...» до кінця та виконайте завдання.

Розділ 25

Космічні загарбники прибувають

Зненацька підлога під нашими ногами почала вібрувати, а звідкись згори пролунав звук, подібний до гуркоту грому. Було таке враження, що у верхівку піраміди щойно влучила страшної сили блискавка.

Я глянув на годинник і здригнувся. Стрілки показували рівно третю ночі.

— Здається, прибули наші незвані космічні гості, — дуже спокійно сказав тато, потім провів рукою по намальованій стрілці. У ту ж мить у стіні відкрилася ніша, з якої тато витягнув невеличкий металевий предмет. Так, ніби він робив це щодня, тато приклав предмет до губів, міцно затис його зубами, а тоді кілька разів злегка вдарив пальцем по невеличкій пластині, що стриміла всередині дивного інструмента.

— Та це ж дрімба, — прошепотів у мене за спиною Заєць, — тільки форма в неї інша, ніж у звичайних дрімб.

Дивні звуки залунали під склепінням кам'яної зали. Вони нагадували пронизливе дзижчання, і свист вітру, і дзюркотіння струмка. Не припиняючи грати, тато рушив по вузьких східцях догори. Ми, немов заморожені, сунули за ним, аж поки опинилися біля невеличкого металевого люка. Тато на хвилю урвав гру на дрімбі та звичним рухом відкрив люк. Нам в очі вдарило сліпуче світло, а потім ми побачили космічні

кораблі прибульців. То були гігантські прозорі капсули, що зависли над пірамідою. З кожної капсули струменів потужний сніп світла, що був спрямований на усічену верхівку піраміди. (...)

— Вони знижуються, — тихо промовила мама й узяла мене за руку. (...)

Розділ 26

А тато грає на дриббі

Тато продовжував вигравати на дриббі, звідусіль наче почали линути звуки, що перетворилися на суцільний мільйонноголосий хор. До піраміди наближалися величезні хмари оскаженілих комах! Їх цікавила тільки пожива, потім вони почали несамовито крутитися на всі боки. Їхня поведінка зацікавила прибульців у капсулах, які згодом почали спускатися по драбинах... Це нагадувало масовий сказ. Небезпечних космічних завойовників тепер можна було брати голими руками.

Розділ 27

Я розмовляю мовою синьомордів

Тепер я зрозумів, чому тато казав про синьомордів, як про представників страшної цивілізації міжга-

лактичних загарбників. На спині в кожного з прибульців висів апарат із широким дулом і приладнаний до нього балон.

— Це газ, — сказала мама. — Він може паралізувати будь-яку живу істоту. А потім ці почвари роблять із нею, що схочуть. Ми змогли дістати кілька таких балонів у тих космічних хижаків, що прибули першими, і дослідили їх.

Тато на хвилину покинув грати на дримбі й додав: — Найстрашніше, що той газ абсолютно безпечний для самих синьомордів. І взагалі, як виявилось, представники цієї агресивної цивілізації не чутливі до жодної отрути. Вони самі можуть отруїти будь-кого. Особливо небезпечний вірус, що його розносять ці паразити, — вірус страху. (...)

Картина, що постала перед нашими очима, була фантастична. Скільки сягало око, пустеля була вкрита велетенськими блакитними ропухами, що лежали на піску догори черевами й голосно хропли.

— Оце так непереможні космічні завойовники! — зареготав Заєць.

— Страшна загроза людству! — зневажливо докинув Жук.

— Вони просто обжерлися та впали в сплячку, — пояснив тато.

— Потрібно швидше їх знешкодити, бо вічно грати на дримбі наш тато не зможе, — по-діловому промовила мама.

— А головне: швидше дізнатися, куди синьоморди заховали нашу бабусю, — озвався я. — Думаю:

найбільше про це нам може розповісти ось цей мухожер, — я показав на мого давнього знайомого синьоморда, що лежав, розкинувши лапи, посеред майданчика. (...)

— Цікаво, як довго синьоморди спатимуть? — замислено промовив тато. — Якщо кожний із них проковтнув щонайменше сотню комах, то годин зо п'ять вони хропітимуть. Що з ними робити далі, я поки не знаю, але головне — їх чимшвидше знешкодити.

Я підійшов до чужинця з гулею на лобі й обережно поторсав його за плече. У ту ж мить у голові в мене залунало:

— Як смачно! Як поживно! Земні комахи — найкращі в усій галактиці!.. А стару чаклунку ми гарненько заховали. Її тепер ніхто й ніколи не знайде. Та й шукати буде нікому. Наш десант окупує всю цю планету. Спротиву аборигени не чинитимуть — усі вони інфіковані нашим вірусом. А хто не піддався, тому силоміць зробимо щеплення. І ніяка протиотрута не допоможе. Ось тільки б допастися до їхньої секретної лабораторії... Цивілізація блакитних жаб — найвеличніша цивілізація Всесвіту! Ми нездоланні! Люди стануть нашими рабами й працюватимуть на мушиних фермах — вирощуватимуть комах-бройлерів. Ми експортуватимемо чудові комашині консерви в кожний куточок галактики!

Я отямився лише тоді, коли тато сильно струсонув мене за плечі. Виявляється, я так перейнявся думками синьомордого чужинця, що почав свистіти, кумкати й клацати язиком.

Оговтавшись, я коротко переповів усе, про що довідався, уступивши в телепатичний контакт із космічним хижаком, і побачив, як мої батьки й Жук із Зайцем захвилювалися.

Стало зрозуміло, що святкувати перемогу ще зрано.

Розділ 28

Пірамідосерфінг

На вигаданих татом і мамою пластикових санчатах усі спустилися по гранях піраміди донизу (цей спосіб переміщення Клим подумки назвав пірамідосерфінгом). Перед тим вони прив'язали до санчат причмелених комахожерів. Космічні прибульці впали в глибокий транс, а всі думали над тим, як їх знешкодити.

Розділ 29

Нехай синьоморди посплять

— Друзі, — замислено мовив тато (...), — якщо зараз ми почнемо перетягати цих пузатих довголапів до нашої піраміди, то не впораємося й до вечора.

— А що ти пропонуєш? — схвильовано запитала мама, поглядаючи на годинник.

— Просто заблокувати їх за допомогою часольоту. (...) Усе дуже просто, — пояснив мені тато. — Справа в тому, що часоліт має універсальні властивості. Він мусить захищати мандрівника в часі та просторі від будь-яких небезпек. Тому в нього закладено безліч програм.

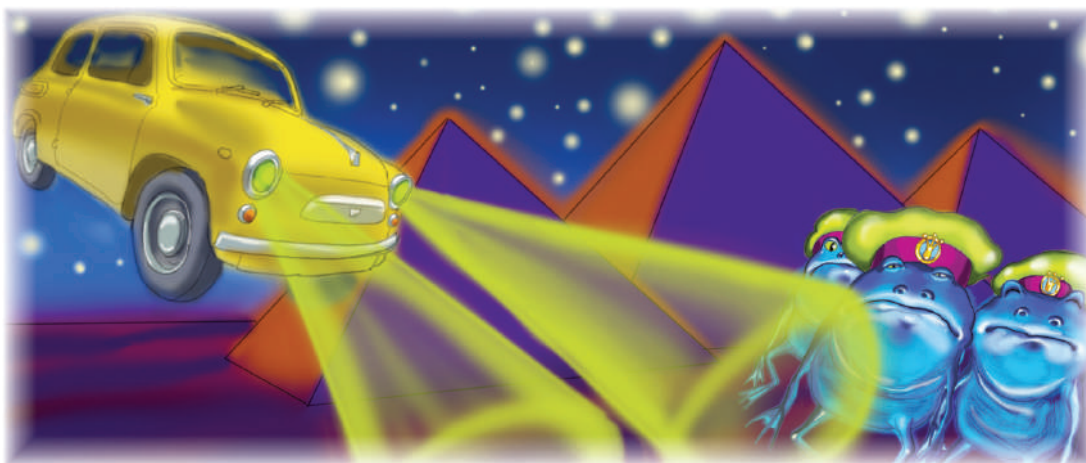
— А звідки ти про все це знаєш? — не витримав я і підозріливо глянув на тата.

— Климє, про це я дізнався від своєї мами, а твоєї бабусі ще тоді, коли мені було стільки ж років, як тобі зараз. Просто всі представники роду Джур утаємничені в прадавні секрети характерництва. Але пані Соломія, як її називають учні й прихильники, змогла поєднати чудодійні сили з найсучаснішими науковими здобутками, замаскувавши свій універсальний прилад у старому «Запорожці». Погодсья, хіба комусь спаде на думку шукати машину часу в цій іржавій консервній бляшанці?

Тато швидко вивів «Запорожця» з піраміди, сів у середину, потім зробив кілька блискавичних рухів — (...) і тієї ж миті кумедні старомодні фари автомобіля почали випромінювати дивне зеленкувате сяйво. Зелені промені освітили поснулих на піску прибульців, і ті немов закам'яніли. Над піщаною пустелею враз запанувала тиша — то миттєво урвалося тисячоголосе хропіння ротатих комахожерів.

— Ви вбили їх? — вражено запитав Заєць.

— Ні, закон усесвітньої рівноваги забороняє насильство. Ми можемо лише оборонятися. А цих

незваних гостей найкраще буде відіслати назад, на їхню планету. До нашого повернення вони полежать тут у стані анабіозу.

— От лише б знати, як нам звільнити мешканців Землі від вірусу страху, — зітхнула мама.

— Про це може знати тільки пані Соломія, — сказав Жук. (...)

Розділ 30

Ми вистежуємо викрадачів

Уже вдесьте тато намагався запрограмувати в машині часу необхідні нам час і місце. Єдине, що нам було потрібно, — це перенестися в учорашній ранок. Найкраще — у той час, коли я саме побіг до школи (і по дорозі потрапив у лабету синьоморда), а моя бабуся залишалася вдома.

— З усього видно, що її захопили саме в той момент, коли й тебе. Отже, це сталося приблизно о 8.20.

Тато ще раз виставив на дисплеї ці цифри, але марно — екран залишався темним.

Мама сиділа біля батька, а ми із Жуком і Зайцем — на задньому сидінні.

— А що буде, коли часоліт узагалі не запрацює? — пошепки запитав Заєць.

— Цього не може бути! — упевнено заперечив я. (...)

Зненацька я відчув, як щось навколо мене змінилося. Визирнув у вікно й побачив, що наш жовтенький автомобіль стоїть під старою грушею у дворі мого будинку.

— Приїхали, — просто сказав тато й почав вилазити з низенької автівки.

Мама й ми з хлопцями також вийшли та попрямували до під'їзду.

— Заждіть, — раптом скомандував тато й швидко сховався за трансформаторну будку.

Ми стали за його спиною, а тоді я обережно визирнув, аби побачити, що там відбувається. Вхідні двері відчинилися навстіж і з них вийшов... Сашко Смик — Кактус. Він сторожко озирнувся, нікого на подвір'ї не побачив — і поманив когось рукою. За ним вийшло кілька людей, убраних у чорні старомодні пальта й крислаті капелюхи. Я впізнав їх — часто я помічав, як ці люди з низько насунутими на лоба капелюхами стоять десь біля вітрини чи сидять на лавочці, затулившись газетою. Отже, вони давно стежили за мною.

Як виявилось, цікавив їх не лише я, бо разом із ними йшла наша бабуся. Мене здивувало те, що бабуся не пручалася й не намагалася якось вирватися від викрадачів. Вона йшла спокійно, і видно було, що навіть щось каже Кактусові й людям у капелюхах.

— Обережно, не витикайтеся, — прошепотів тато, — потрібно за ними простежити!

Група викрадачів завернула за ріг будинку, і ми обережно пішли за ними назирці.

— Погляньте, — скрикнула мама, — вони завели бабусю в будку, де лагодять взуття.

— Та вона ж давно стоїть зачинена й там ніхто не працює, — здивувався тато. (...)

Розділ 31

Куди веде провалля

Коли ми підкралися до маленької дерев'яної споруди, то почули дивний звук — ніби працював потужний мотор. Я зазирнув у невеличке віконце — будка була порожня.

Тепер можна було не ховатися та обстежити будку.
— Виявляється, у нас під носом був спостережний пункт блакитних жаб, — сказав Жук. (...)

— Отже, ті чорні постаті — насправді замасковані синьоморди! Тепер зрозуміло, чому вони так низько насували капелюхи — щоб не було видно їхніх синіх мордяк! — вигукнув Заєць.

— Але як міг Сашко вступити з ними в змову? — обурилася мама.

— Швидше за все, вони просто зазомбували хлопця, — спробував виправдати Кактуса тато, але я мав іншу думку.

— Просто вони підкупили Кактуса. Він завжди понад усе любив гроші та владу, — заперечив я. — А після літніх канікул він не вилазив із салону ігрових автоматів — програвав щодня купу грошей, а наступного дня знову грав. І ті програші його зовсім не турбували. А його неймовірна сила? Певно, прибульці давали Кактусу якісь стимулятори росту. Ось чому він міг подолати мене одним мізинцем.

— Гаразд, розберемось із Сашком потім, зараз головне — знайти жаб'ячий центр керування. — Тато відчинив шафу, у якій купою було навалене старе

взуття, легко відсунув її, і ми побачили глибокий колодязь, дна якого не було видно.

Заєць ухопив якогось подертого черевика, кинув його в колодязь і почав лічити:

— Один, два, три... (...) Ми нічого не почули.

— Не розумію! Невже в цьому колодязі взагалі немає дна? — стурбовано запитав Жук.

— Хоч би що там було, а дослідити це провалля потрібно, — сказав тато та витяг із невеличкої сумки (...) якісь дивні предмети, які найбільше нагадували мильниці з присосками, і простягнув кожному з нас.

— Це стінолази — незамінна річ для пересування по прямовисних поверхнях, — пояснила мама. — Ми часто використовуємо ці пристрої, коли треба піднятися на якусь круту стіну чи спуститися в підземелля. (...)

Розділ 32

Що може антижаб

Клим із батьками, Заєць і Жук почали спускатися на присосках у безвість. Через якийсь час по стіні у вагончику почали підніматися синьоморди, з-поміж них Клим упізнав підступного й самовдоволеного Кактуса. Хлопці вимкнули ліхтарики, аби їх не помітили. Жук повідомив, що в нього є засіб антижаб, але ним можна знешкодити лише одного або максимум двох потвор. І в цей момент почувся голос мами: *«Увага! Здається, ми знайшли те, що шукали»*.

Розділ 33

Ми виконуємо акробатичні номери

Нарешті ми спустилися на дно глибочезного колодязя. Води в ньому майже не було — під ногами хлюпала ріденька грязюка. Перед нами була щільно зачинена брама. З усього було видно, що просто так крізь неї пройти не пощастить (...). Щоб вхід відчинився, до брами потрібно було прикласти... жаб'ячу лапу. Зображення такої лапи світилося на броньованих воротах яскраво-синім сяйвом.

— Щось мені підказує, що ні в кого з нас жаб'ячої лапи немає. Отже, ідентифікаційний прилад не спрацює, — сумно пожартував тато.

— Боюся, що він якраз спрацює, але не відчинить ворота, а підніме тривогу, — відповіла мама.

— А що, коли ми спробуємо виконати один трюк? — раптом запитав Заєць. — Але для цього нам знадобиться третій, — і хлопець глянув на мене.

Серце в мене закалатало, мов телячий хвіст, але відмовитися я не міг. (...)

— Кажіть, що робити, — захриплим голосом мовив я.

— Поглянь: прибульці зробили сигналізацію лише на рівні людського зросту. Треба їх перехитрувати. Ми станемо на плечі один одному, високо вгорі проріжемо отвір на брамі, я пролізу всередину й відчиню ворота з іншого боку. (...)

Я був найвищий та найміцніший, тому виконував роль підпори. Мені на плечі став Жук, а нагору спритно здерся по наших плечах легенький та гнучкий

Заєць. Головне було міцно тримати на собі обох хлопців і не похитнутися, бо тоді б наша піраміда вмиць розвалилася, спрацював би сигнал тривоги й на нас накинулася б охорона синьомордів.

Напевно, хлопці справді мали якісь надзвичайно потужні прилади, бо я почув лише скрегіт металу — і за кілька хвилин до моїх ніг упав чималий його шмат.

За кілька секунд сигналізація вимкнулася, зображення жаб'ячої лапи на брамі перестало світитися, і дві половинки масивних воріт прочинились і пропустили нас досередини.

Розділ 34

Бабуся Соля дає нам інструкції

Ми переступили через поріг центру космічних прибульців, і нас засліпило яскраве сяйво. Коли очі призвичаїлися до світла, ми побачили, що посеред устеленої свіжою травою кімнати сидить на маленькому дерев'яному ослінчику бабуся Соля. Зараз вона перебувала в такому ж стані, як я, коли мене захопив головний синьоморд. Вона була щільно обмотана якоюсь слизькою гидотою так, що не могла поворухнутися.

Тато кинувся, щоб звільнити бабусю, але вона крикнула:

— Не рухайтеся! Синьомордики влаштували спеціальні пастки на той випадок, якщо мене прийдуть рятувати. А ще запам'ятайте: вам треба якнайшвид-

ше повертатися в завтрашній день, бо зараз вам доведеться змінювати майбутнє, а це може викликати дивовижні й непередбачувані зміни. Отже, слухайте. У мене в лівій кишені фартуха лежить маленький полотняний мішечок. Візьміть його із собою та повертайтеся в пустелю. Підніміться на піраміду козака Мухи й розвійте насіння за вітром. Далі все буде так, як передбачив наш пращур Андрій Джура. Космічні хижакі перестануть загрожувати нашій планеті.

Тато нахилився до бабусі й дістав із кишені її фартуха полотняний мішечок.

— Бабусю, а як же ти? — крикнув я та мало не заплакав, так мені шкода було дивитися, як моя бабуся сидить прикута до ослінчика, а хижі синьоморди ось-ось можуть до неї допасти.

— Не хвилюйся, онучку, усе буде гаразд. Головне: зробіть усе так, як я сказала, а тоді повертайтеся додому. Не забудьте поставити часоліт на те саме місце, де взяли, — під старою грушею. (...)

Розділ 35

Квіти перемагають хижих прибульців

Ми стояли на верхівці піраміди. Позаду був часовий стрибок у ранок сьогоднішнього дня. Сонце вже освітило безкраї піски, нерухомих синьомордів та їхні прозорі капсули.

— Почнемо, — сказав тато й витяг із кишені полотняну торбинку.

Він дочекався сильного пориву вітру, розв'язав

мотузочок і витрусив дрібненькі насінини собі на долоню. А тоді почав висипати їх — ніби сіяв у повітрі. Вітер підхопив крихітні зернятка й поніс у пустелю.

Ми всі: тато, мама, Жук, Заєць і я, — затамувавши подих, чекали, що буде далі. (...)

— Дивіться! — раптом скрикнув Заєць, показуючи рукою вниз. — Квіти! (...)

Я побачив, що з кожної квітки випурхує метелик. І крильця в метеликів точнісінько такої ж барви, як квіти, у яких вони народилися.

— Погляньте, — вигукнула мама, — синьоморди заворушилися! Зараз вони розпочнуть полювання. Метелики — це ж їхня найулюбленіша їжа!

— Не хвилюйтеся, — тато показав нам клаптик паперу, який щойно витяг із бабусиної торбинки, — тут є чіткі інструкції, але виконати їх може лише Клим. — І тато простягнув записку мені.

Я відразу ж упізнав чіткий бабусин почерк: «Климчику, щойно синьомордики вдихнуть пилок цих квітів, як стануть слухняними та покірними. Ти повинен віддати їм наказ забиратися геть із нашої планети й назавжди забути до неї дорогу. Адже тільки ти розумієш мову блакитних жаб і можеш із ними спілкуватися».

Я зосередився й наказав синьомордам:

— Стати в колону по два! Узятися за лапи! Кроком руш до своїх капсул!

Тієї ж миті космічні пірати почали шикуватися в колону, а тоді, побравшись за лапи, (...) слухняно попрямували до своїх літальних апаратів. Коли остан-

ній синьоморд застрибнув усередину капсули, я подумки передав їм останню настанову: «Повертайтеся додому й ніколи, чуєте, ніколи не прилітайте на Землю! Наступного разу вам це так просто не минеться!» (...)

Тепер я був певен: Землю врятовано...

— А що ж буде з нами?

— Усе буде добре! — заспокоїв мене тато й усміхнувся; виявляється, я промовив своє запитання вголос.

— Ти повернешся до школи й нікому нічого не розповідатимеш, — сказала мама. — Мешканцям Землі ще зарано знати про деякі загадки Всесвіту.

— А ви? — запитав я в Жука й Зайця.

— Ми виступатимемо в цирку, але ще не раз зустрінемося з тобою в ТТБ! Адже боягуз, котрий переміг свій страх, — найсильніша людина у світі. Запам'ятай це!

7. Завдання.

1. Синьоморди розносили особливо небезпечний вірус

- А сну
- Б люті
- В страху
- Г зради

2. На думку Клима, «завжди понад усе любив гроші та владу»

А головний синьоморд

Б Андрій Джура

В Омелян Муха

Г Сашко Смик

3. Чудодійну протиотруту винайшов (винайшла)

А мати Клима

В батько Клима

Б бабуся Соля

Г Клим Джура

4. Розкажіть про зміни, які відбулися з Климом Джурою протягом усієї повісті.

5. Чи будуть, на вашу думку, Клим, Заєць і Жук дружити й у майбутньому? Чому ви так вважаєте?

6. Які пісні любила співати бабуся Соля? Як репертуар виконуваних бабусяю пісень її характеризує?

7. Охарактеризуйте стосунки між Климом та його батьками й бабусяю. Як ви думаєте, що в їхній родині сприяло дружбі та порозумінню?

8. Висловте свої міркування щодо такої позиції Жука й Зайця: «Боягуз, котрий переміг свій страх, — найсильніша людина у світі».

9. Яка ілюстрація до повісті Л. Ворониної вам найбільше сподобалася? Чим саме?

10. **Домашнє завдання.**

1. Підготуйтеся до стислого усного переказу розділів 25–35.

2. Випишіть із збірки народної творчості приказки й прислів'я про жаб. Напишіть невелике спостереження (4–5 речень) про ставлення українського народу до цих тварин (за бажанням).

8. Сюжет художнього твору

- Опрацюйте матеріал із теорії літератури та виконайте завдання.

Теорія літератури

Сюжет

Пригодницькі твори цікаві передусім своїм «закрученим» сюжетом. Що таке *сюжет*?

Сюжéт (з фр. *тема, предмет*) — подія або кілька подій, що взяті за основу епічного чи драматичного твору. Разом із сюжетом розкриваються характери літературних героїв. Справді, саме через події ви глибше зрозумієте вдачу головного героя повісті Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9». Клим Джура впродовж пригод змінюється: спочатку він боязкий, невпевнений у собі хлопець, а наприкінці твору вже самодостатня людина, здатна приймати рішення.

Сюжет художнього твору складається з окремих елементів: експозиції, зав'язки, розвитку дії, кульмінації та розв'язки.

Експозі́ція (з латин. *опис*) зазвичай буває на початку твору. У ній автор розповідає читачам про час і місце подій, знайомить із головними героями. Експозицією розпочинається оповідання В. Винниченка «Федько-халамидник», перші два абзаци описують головного героя: хто він, яка його вдача... У повісті «Таємне Товариство Боягузів...» експозиції немає, твір починається із зав'язки.

Зав'язка — це вихідний момент у розвитку дії художнього твору. Зав'язка здебільшого розпочинає основ-

ний конфлікт, зіткнення добра зі злом. Л. Воронина ніби поміщає вас усередину головного героя Кліма Джури. Вона веде розповідь від першої особи («Я обережно визирнув із-за рогу будинку...»). Тож, читаючи твір, ви переживаєте події разом із Климом. З перших сторінок повісті ви дізнаєтеся про непримиренні стосунки головного героя із Сашком Смиком. Ця частина і є зав'язкою.

Далі йде розвиток дії, перед вами розгортаються перипетії, колізії, ви стаєте свідками неймовірних пригод, несподіваних вчинків героїв. Отже, **рО́звиток дії** — це розгортання подій, що виникають із зав'язки, своєрідний перебіг розповіді автора про життя, стосунки й дії персонажів. Основну, більшу частину сюжету становить розвиток дії. Саме тут вимальовуються моральні якості персонажів, кожен із них несе певну авторську думку. Розвитку дії сприяють загострення конфлікту, інтрига. Пригадайте моменти, у яких загострювався конфлікт: злочин біля банку, проникнення хлопців до кабінету директора банку, контакт із синьомордами та ін.

Момент найвищого емоційного напруження в художньому творі називають **кульмінацією** (з латин. *вершина*). Це — момент вирішального зіткнення характерів, мить перелому в сюжеті, з якої починається розв'язка. Кульмінацією в повісті Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9» є момент передавання полотняного мішечка в центрі космічних прибульців і розпорошування насіння з вершини зрізаної піраміди. Саме із цієї миті відбувається перелом у сюжеті та спадає напруження, яке збільшувалося постійно впродовж усього твору. У великих прозових творах (повість, роман) може бути кілька кульмінаційних моментів, проте один із них головний — той, про який щойно йшлося.

Після кульмінації традиційно йде розв'язка.

Розв'язка — це сюжетний елемент, у якому напруження спадає і конфлікт розв'язується. Подолання космічних прибульців і повернення машини часу додому і є розв'язкою повісті Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9».

9. Завдання.

1. Твір «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9» за жанром
 - А оповідання
 - Б повість
 - В поема
 - Г переказ
2. Момент найвищого емоційного напруження в сюжеті твору називають
 - А зав'язкою
 - Б розвитком дії
 - В кульмінацією
 - Г розв'язкою
3. Традиційний сюжет має подану послідовність.
 - А зав'язка — розвиток дії — кульмінація — розв'язка
 - Б розвиток дії — зав'язка — кульмінація — розв'язка
 - В кульмінація — зав'язка — розвиток дії — розв'язка
 - Г зав'язка — розв'язка — розвиток дії — кульмінація

4. Що таке *сюжет художнього твору*?
5. За яким принципом авторка поділила повість на розділи?
6. Доведіть, що твір Л. Ворониної про Клима Джуру за жанром — повість.
7. Прокоментуйте назву повісті Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9».

8. Визначте кульмінаційні моменти в 19, 20, 25, 27 і 29 розділах повісті.
9. Якби вам довелося грати роль у кінофільмі за мотивами повісті Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9», то яку б роль ви зіграли? Чому саме цю роль?

10. **Домашнє завдання.**

Підготуйтеся до виразного читання за ролями кульмінації і розв'язки повісті Л. Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9».

Подумайте й розкажіть

- Який фрагмент повісті Л. Ворониної вас найбільше здивував (налякав, розсмішив)?
- Чи вірите ви в прибульців (у НЛО)?
- Що втратить художній твір, якщо в ньому не буде кульмінації?

§ 38–39.

НЕЗВИЧАЙНІ ПОДІЇ У ФАНТАСТИЧНОМУ ТВОРІ ЗІРКИ МЕНЗАТЮК «АНГЕЛ ЗОЛОТЕ ВОЛОССЯ»

Про що ви дізнаєтеся?

- Як ангел з'явився в реальному житті дівчинки Галі?
- Як будували київські храми тисячу років тому?

1. Про письменницю.

Сьогодні ви почнете читати твір «Ангел Золоте Волосся», який написала популярна українська письменниця **Зірка Мензатюк (нар. 1954 р.)**. Розкажіть про письменницю, скориставшись даними її анкети.

АНКЕТА

ПІБ	Мензатюк Зірка Захаріївна
Дата народження	21.10.1954 р.
Місце народження	с. Мамаївці Кіцманського району Чернівецької області
Освіта	Львівський національний університет імені Івана Франка (факультет журналістики)

Робота	кореспондентка в періодичних виданнях, авторка рубрики на Українському радіо, письменниця
Уподобання	подорожі Україною, вишивання, читання книжок, квіти
Найвідоміші твори	«Таємниця козацької шаблі», «Ангел Золоте Волосся», «Тисяча парасольок», «Київські казки»
Нагороди	літературні премії імені Наталі Забіли та Лесі Українки

2. Невеличке диво.

Чи приходив до вас коли-небудь ангел? Чи літали ви машиною часу в далеке минуле? Чи знаєте, що таке *плінфа*? А Галя Супрун і ангела бачила, і в минуле літала, і про плінфу зможе вам розповісти.

- Прочитайте уривки з твору З. Мензатюк «Ангел Золоте Волосся» та виконайте завдання.

АНГЕЛ ЗОЛОТЕ ВОЛОССЯ (2013)

Повість

(Уривки)

Розділ 1

Галині нещастя

Життя — паскудна штука, Галя давно це зрозуміла. Паскудно в школі, бо її улюблена вчителька Наталя Василівна вийшла заміж і виїхала з Києва. Тепер замість неї Катерина Петрівна, яка робить Галі заува-

ження ледь не на кожному уроці. Паскудно вдома, бо батьки сварять Галю за ті зауваження, записані в щоденнику, за погані оцінки й ще багато за що. Паскудно влітку на канікулах, тому що жодного разу Галя нікуди не поїхала, не те щоб у Єгипет чи Туреччину, а хоч би в недалекий Крим. Навіть ім'я в неї паскудне.

*Несе Галя воду,
Коромисло гнеться,
А за нею Йванко,
Як барвінок, в'ється.*

Хлопці частенько наспівують їй цю пісню, особливо Сашко Гнатенко, з яким вона сидить за одною партою. І щоразу Галя червоніє від досади. Для повного щастя в їхньому класі є ще й Іванко, непримітний хлопчина-двієчник, і Галі зовсім не хочеться, щоб він за нею вився.

Ніби батьки не могли назвати її інакше: Сабіна, чи Аліна, чи Карина, чи Ісанна, чи ще якимсь модним іменем, як інших дівчаток. І тоді б ніяких тобі пісень, ніяких Іванків — спокій голові, ніби ангели хату перелетіли. Так говорить бабуся Віра: «Ніби ангели перелетіли».

Але таким препаскудним, як останні три місяці, життя ще ніколи не було. Тепер воно стало посправжньому нестерпне. Узимку на ковзанці Степанчик, менший Галин братик, зламав собі ніжку.

І знову ж не поталанило: коли Степанчика привезли в лікарню швидкої допомоги, там зібралося немало потерпілих — хто пошкодив ногу, хто руку. Їм накладали гіпс чи й просто виписували ліки, після чого від-

правляли додому. Коли ж дійшло до Степанчика — ой-ой-ой, складний перелом, потрібна операція, і дай боже, щоб тільки одна. На ніжку приладнали якийсь жахливий апарат, і ось уже пішов четвертий місяць, відколи їхній Стаканчик (так Галя жартома називає братика) лежить у лікарні, і його лежанню кінця-краю не видно. Мама геть перевелася, змарніла, схудла, під очима в неї залягли синці. Їй, напевно, доведеться звільнитися з роботи. Тоді жити стане ще скрутніше, грошей катастрофічно бракуватиме, отже, знову — прощай, літня поїздка, прощайте, бодай сякі-такі обнови. Та найгірше не це, а жалібні Степанчикові очі на бліденькому личку. Він, бідолашка, уже навіть не плакав, хіба що тихенько скімлив, коли йому робили черговий укол. Лише дивився сумно-сумно, мов зацьковане звірятко. Їй-бо, краще б бився з Галею і псував її фломастери, як то бувало раніше. Він і сьогодні лежав тихий і сумнений, нітрохи не втішився червоними яблуками, які принесла Галя.

Вона поверталася з лікарні, світу білого не бачачи, така туга її обступила. Перетнула Михайлівський майдан, і раптом в очі вдарило сліпуче світло. Аж спинилася. Підвела голову — то сонце, що прозирнуло з-за хмар, осяяло крилату фігуру ангела на Михайлівському Золотоверхому соборі, і яскравий відблиск упав просто на неї. Бані собору височіли на тлі низьких лілових хмар, ясні та блискучі після недавнього дощу, наче видиво щастя, наче райські палаци, і Галя несподівано для себе рушила в браму під дзвіницею. Колись вона сюди повертала — з бабусею Вірою, але

Михайлівський Золотоверхий собор. м. Київ

то було давно. Бабуся заходила поставити свічку за покійного дідуся.

Пройшовши під дзвіницею, де біля сувенірної крамнички гелґотали іноземці, Галя опинилася в монастирському дворі. Двері собору стояли відчинені навстіж. Усередині мерехтіли свічки, ніби світилися теплі золотаві сузір'я, і Галя, мов заворожена, пішла на їхнє мерехтіння.

У соборі не правилася, і це додало їй відваги. Покопавшись у портфелі, вона знайшла дві гривні. Хвильку повагалася (бо за них мала б пакетик своїх улюблених горішків) і купила свічку. Тоненьку, із жовтого пахучого воску. Пригадала: бабуся ставила свічку перед розп'яттям. А перед ким ставити їй? Глянула на іконостас: там обабіч царських врат були зображені Ісус Христос і Божа Мати. Вони в церкві найголовніші, тому Галя не посміла турбувати їх. На іконі за Ісусом Христом вродливий ангел у блискучих латах розправлявся із сатаною. Він був зайнятий, тож дівчинка звернула погляд ліворуч. Там, поруч із

Божою Матір'ю, стояло ангельське воїнство — здається, так називала цю ікону бабуся Віра. Передній ангел дивився прямо на Галю, ніби хотів спитати, чого вона прийшла. Тож вона запалила свічку й поставила перед ангелами.

Не знала, чого та якими словами просити. Лишень стояла, стежачи, як розгоряється пломінець її свічечки, і всередині в ній щось тонко й гірко бриніло — якась струна чи то сльоза, і одна-єдина думка товкла-ся в голові: «Чому мені так погано? Ну чому все так погано?»

Бічні двері в іконостасі відчинилися, з них вийшов чернець у широкому довгополому вбранні, і Галя, стрепенувшись, вискочила із собору.

Розділ 2

Несподіваний гість

Він сидів на підвіконні. Галя побачила його, відчинивши двері своєї кімнати, але, на диво, не злякалася. Мала б подумати, що хтось чужий заліз у квартиру, поки тато на роботі, а мама, звісно ж, у лікарні зі Стаканчиком. Проте не подумала.

Він сидів, спокійний та замріяний, і дивився у вікно. Скісний призахідний промінь падав йому на обличчя, на світле волосся, що сягало плечей. Від того здавалося, мовби його лице обрамлене золотом — ясним сяючим німбом.

Він був добрий. Саме так: добрий, без найменшої тіні зла. Галя відчула чи то вгадала це, мабуть, тому й не злякалася.

А ще він видався їй знайомим. Його лагідне обличчя вона вже десь бачила, як і світлі кучері навколо лиця, і схилену в задумі голову. Але де, коли вона могла його зустріти? Не на вулиці, оце вже точно. Таких зачісок сто років як не носять. І не вдягають подібного одягу. Що воно — сорочка, тога? Якась незрозуміла хламида.

Хто ж він? Галя не знала й навіть не здогадувалася. Спитати, як його звать, теж було не дуже зручно. Але хіба зручніше тупцювати мовчки на порозі власної кімнати?

— Почекай... заходить сонце, — сказав світловолодий юнак, не повертаючи голови. — Звідси прекрасний краєвид.

Що правда, то правда. Їхня квартира на останньому — шістнадцятому — поверсі, і з вікна відкривається широка панорама: вулиця, будинки, Галина школа, а вдалині, на обрії, — ліс. Точніше, не ліс, а пуща, бо містечко, яке стоїть за лісом, так і називається: Пуща-Водиця.

Пейзаж Пущі-Водиці

Галя й собі зиркнула у вікно. Сонце якраз торкнулось обрію, заливши навколишні будинки м'яким рожевуватим світлом. Сліпуче кружало поволі поринало за ліс, за далекі зубчики сосен. Його золотаво-рожеве проміння гасло, і місто тьмяніло, сірішало. Ось залишилося пів кружала; ось лише малий червоний пружок, та й він тане на очах; ще видніється крихітна цятинка, мов жарина... Усе, погасла.

— Моє ім'я нічого тобі не скаже. Воно дуже давнє та немодне, — повернувся до Галі юнак. — Тому краще називай мене Ангел Золоте Волосся.

— Ангел Золоте Волосся, — луною повторила Галя. Вона таки десь бачила цього юнака.

Цього... ангела?

Він — ангел?!!

Він дивився на дівчинку та, мабуть, у душі посміювався з її розгубленості, а ще більше з нетямущості, тож Галя врешті взяла себе в руки. Іди знай, може, ангели так ось запросто й з'являються. Вона не в курсі, бо нічого про них не читала, у шкільних підручниках про ангелів не пишуть.

Набравшись відваги, дівчинка ступнула ближче й сіла на краєчок ліжка. У голові, мов віхола, крутилося безліч думок. Про що спитати несподіваного гостя? Яка в неї оцінка за контрольну з математики? Чи за що її кривдить Сашко Гнатенко (бо сьогодні він знову дражнився)? Але ж ні, то все дурниці, треба питати про головне. Коли одужає Степанчик? І чому Галя така невдатна, що всі її сварять і сварять? Чи, може, краще нічого не питати, а натомість попросити, щоб

її прикрощі минулися? Може, ангел і з'явився, щоб допомогти? Цього Галі хотілося найдужче.

Хоча, якщо чесно... Їй хотілося іншого. Щойно Галя збагнула, що перед нею ангел, як десь глибоко в грудях замріло потаємне зухвале, безглузде бажання, у якому вона не хотіла собі зізнатися, проте воно муляло, мов камінець під п'ятою. Їй хотілося... дива. Бодай маленького, але справжнього, неземного, чогось такого, що тільки ангели вміють.

Галя сиділа, не зводячи з гостя своїх ясно-карих очей. Мовчання затягувалося, і це було негарно.

— А... хто назвав вас Ангелом Золоте Волосся? — спитала дівчинка перше, що спало на язик. (Катерина Петрівна говорить, що Галя спочатку ляпає, а вже потім думає, що треба було сказати.)

На відміну від Катерини Петрівни ангел не розсердився, а навіть розвеселився.

— О, то давня історія! Дуже, дуже давня! — засміявся він. — Я дістав це ім'я через одного мого друга.

— Через ангела в блискучих латах? — згадалася Галі ікона з Михайлівського монастиря.

— Ні, через людину.

— Хіба ви дружите з людьми? — знову ляпнула Галя й прикусила язика. Як вона могла забути: у людей же є ангели-охоронці!

— Я не був його охоронцем, — сказав Ангел Золоте Волосся. — Проте ми заприятелювали.

Галя знітилася. Про ангелів-охоронців вона не питала. Здається, він читав її думки.

— Я вперше звернув на нього увагу, коли ще він був твоїм ровесником. Батько привів його вчитися.

— Ангели дружать зі школярами? — перепитала дівчинка.

— Іноді дружать, — знизав плечима ангел. — Хіба це дивно?

— Та, мабуть, ні, — невпевнено відповіла Галя.

Той хлопець її зацікавив. Яким він був, що ангел по-товаришував із ним? Святим і божим, з ранку до ночі молився? Чи, навпаки, звичайною дитиною? Тільки, мабуть, розумів у цьому житті трохи більше, ніж проста дівчинка й навіть не відмінниця Галинка Супрун із 4-Б класу. От би про нього дізнатися...

— Якщо хочеш, можеш його побачити. Хай стане... одне невеличке диво, — добродушно примружився золотоволосий юнак.

Розділ 3

Хлопчина з минулого

Що трапилося далі, Галя не могла пояснити. Вона відчула легке запаморочення, — на якусь коротку мить, а проте все довкола невпізнанно змінилося.

Світило сонце, шелестіли дерева під теплим літнім вітром, що гнав у небі купчасті білі хмарки. Галя ніби дивилася суперсучасне кіно в 3D-кінотеатрі з напрочуд яскравими кольорами та звуками, а сонце навіть пекло їй ніс. Проте замість кінозали навколо розлягався неозорий простір, а під високою кручею, на якій вона опинилася, широко синів... Дніпро?

— Так, Дніпро, — підтвердив Ангел Золоте Волосся. Принаймні він теж перенісся сюди разом із Галею. І він таки читав її думки.

Місцина була мальовнича й водночас дика. Галя не знала таких місць на Дніпрі. На протилежному березі, скільки сягало око, виднів безкрайній, незайманий ліс, по якому пливли темні тіні хмар. По цей бік теж здіймалися віковічні дуби й сосни, обплетені диким виноградом. Мов зелений вінок, вони оточили простору галявину на кручі, серед якої стояла новозбудована церква. Біля її входу чоловіки розмішували червонястий розчин, подібний до бетону, і дерев'яними відрами носили його всередину. Ще кілька робітників розпилювали товсті дубові дошки. На Галину появу ніхто з них не звернув уваги, ніби її і не бачили.

— Ти для них невидима, — зауважив ангел. — Тому, будь ласка, поведься обережно.

На кручу вибрався, розхлюпуючи із цеберки воду, рудоголовий нестрижений хлопчина в латаній-перелатаній одязі. Робітники, облишивши свій інструмент, стали жадібно пити, передаючи кухоль один одному. Вони видавалися такими ж дрімучими, як і вся ця місцина: вусаті й бородаті, у довгих білих сорочках до колін, у брудних полотняних штанях. Деякі мали на собі чернече вбрання.

— Не впізнаєш ні місця, ні собору? — спитав Галя ангел.

Вона ще раз глянула на споруду. Висока, з однією банею. Рожеві стіни складені з каменю і рядів тонкої

цегли — дайте згадати... плінфи. Учора на уроці Катерина Петрівна пояснювала, що така цегла називається плінфою і що будували з неї дуже-дуже давно, у княжі часи. Але ж ця церква — зовсім нова, ще навіть не закінчена...

— Ти бачиш далеке минуле, — мовив Ангел Золоте Волосся, відповідаючи на її думки.

Он воно що. Цікаво, цікаво. Тільки що тут упізнавати? Галя могла б заприсягтися, що ніколи раніше не бачила ні цих круч, ні церкви. Хоча, якщо придивитися, краєвид нагадував щось знайоме.

— Паночку, то ви питали про отця ігумена? Він пішов у Ближні печери, — мовив хтось неподалік від Галі, і вона радісно стрепенулася.

Ближні печери! Здуріти можна: виходить, вона бачить Києво-Печерську лавру. Точніше, те, із чого лавра починалася.

Галя обернулася на голос. Недалеко від неї старий чернець розмовляв із сільським дядьком, не схожим на «паночка» ні вбранням, ні виглядом. Поруч із дядьком неспокійно переступав із ноги на ногу його син — хлопчина в білій сорочці, підперезаний червоним поясом, височенький, русявий, з тонкими рисами ніжного рум'яного обличчя. Галя подумки назвала його паничком.

— Доглянь коней, — звелів дядько хлопцеві. — А я піду пошукаю отця ігумена.

Разом із ченцем він подався вниз кручею — туди вела добре втоптана стежка. Його син дістав із воза, що стояв на краю галявини, торбу з вівсом і прилад-

нав її перед кінськими мордами. Коні, пофоркуючи, захрумтіли зерном, а хлопчина, задерши голову, замилувався церквою. Споруда йому подобалася: він аж усміхався, обводячи поглядом високі могутні стіни, прикрашені узорами з плінфи, величну баню із золотим хрестом, що мовби пливла серед хмар. Здавалося, він забув про все на світі.

— То це так ти дивиш коней?

З несподіванки хлопчина здригнувся (і Галя теж), а нестрижений служка, який щойно приніс майстрам води, зайшовся реготом. Він уже кілька хвилин стежив за прибулим хлопцем веселими очима.

— Що, гарна церква? — спитався він. — Одразу видно, що ти приїхав здалеку, з глушини. Певно ж, тобі й не снилося, що у світі є такі церкви.

Паничик заперечно хитнув головою:

— Та ні, я з-під Києва.

— Он як? — перепитав служка, недовірливо оглядаючи приїжджого. Здається, він вирішував, кепкувати з нього чи ні.

Успенський собор Києво-Печерської лаври

— Ця церква така ж висока, як собор Святої Софії! — щиро сказав прибулий хлопець.

— Вона велична та красою дивовижна, бо церква, щоб ти знав, то земний образ Господнього неба! — мудро пояснив йому служка.

— Слухай... Ти, певно, усе тут знаєш... Чи правду кажуть люди, що цю церкву варяг Симон побачив у небі? І навіть обміряв її поясом зі щирого золота?

— Звісно, правда! Інакше чого б народ говорив, — сказав служка, котрому явно подобалося вдавати із себе знавця. Він усміхнувся вже приязно й заходився розповідати, як то трапилось.

Галя знала цю історію. Вони всім класом ходили в Лавру, і їхня вчителька — то була ще її люба Наталя Василівна — розказувала, як збудували знаменитий Успенський собор. У київського князя служив варязький княжич Симон. Коли він плив до Києва, його корабель захопила на морі страшна буря. Уже не сподіваючись на порятунок, Симон почав молитися і раптом побачив у небі величну церкву. «Ти не потонеш, а будеш похований у цій церкві, яку мають збудувати!» — почувся згори голос. Видіння постало таке виразне, що варяг обміряв церкву золотим поясом: вона була 20 поясів завширшки, 30 завдовжки, 30 заввишки, а разом із верхом, з банею — 50. Після цієї пригоди минуло чимало літ. У 1068 р., коли на Русь-Україну напали половці, варяг Симон разом із князями Ярославичами прийшов у Печерський монастир до преподобного Антонія просити благословення перед битвою. І знову він почув про церкву: святий чернець прові-

стив, що битва завершиться поразкою, але Симон не загине, бо має бути похований у церкві, яку збудують у монастирі. Після битви на річці Альті — нещасливої, як і напроорокував преподобний Антоній, — Симон віддав золотий пояс святим отцям на будівництво храму.

Монастирський служка розповідав цю бувальщину з багатьма подробицями. Певно, йому вже не раз доводилося розказувати її богомольцям.

— Навіть місце на церкву вказав сам Бог, — додав він, закінчивши оповідь про варяга.

— Як то? — здивовано спитав паничик.

— А так: прийшли в монастир четверо майстрів-греків із Царгорода, ті, що й тепер у нас працюють. Прийшли й питають: «Де ви хочете ставити церкву? Бо нам явилася Цариця Небесна та послала збудувати храм у Києві, на Русі-Україні». Тоді отець Антоній став молитися, щоб по всій землі впала роса, а там, де мала стояти церква, щоб лишилося сухо. Уранці пішла братія і знайшла суху галявину на верху гори.

— Може, її провіяв вітер або просушило сонце? — зауважив паничик. Мудро зауважив, бо й Галя таке ж подумала.

— Еге! Наступної ночі отець Антоній став молитися, щоб, навпаки, по всій землі було сухо, а на святе місце впала роса.

— І що ж, сталося так?

— Сталося. І знову Бог указав оцю гору! — служка аж ногою тупнув, мовляв, ось вона, обрана Богом земля. — Отець Антоній молився ще й третьої ночі.

А вранці поблагословив місце під божественну Богородичну церкву, і тоді з неба зійшов вогонь, спалив кущі, розчистив галявину. Люди з дива попадали на землю, як мертві. Було тут багато киян, і ченці, і великий князь Святослав, і його дружинники, і княжий небіж Володимир, той, що тепер сидить у Переяславі.

— Ти теж бачив, як вогонь із неба сходив? — спитав паничик, не зводячи зі служки зачарованих очей.

— Та де ж? Я тоді ще малий був, воно ж більше як десять літ минуло, — знехотя зізнався служка. — Але отці про це розповідають. Кажуть, що великий князь власними руками копав рів на підвалини. А ченці заклали під стіни часточки мощей семи святих мучеників, що їх привезли із собою греки: Артемія, Леонтія, Акакія, Полієвкта, Арефи, Якова та Федора.

Обидва хлопці, не змовляючись, повернулися вбік поставленої на святощах церкви, до будівництва якої навіть князь доклав рук.

— Тут ще багато див учинилося. Дечому з того я і сам свідок, — ніби між іншим докинув служка.

— Що ж ти бачив? Розкажи, будь ласкавий! — зацікавився паничик. Служка на це й розраховував.

— Було це весною, якраз коли мене сюди взяли, — трохи згорда повідомив він. — Бо я сирота, то й попросився в монастир, а ігумен Никон прийняв мене. О, отець Никон — великий чоловік! Кажуть, що він — сам митрополит Іларіон! — притишив голос хлопець. — Нібито він ховається під виглядом монаха, відколи в нього вийшла незгода з греками.

— А через що незгода? — спитав паничик.

— Через що, через що... Або то мого розуму діло? Митрополит Іларіон наші права обстоював, Русь-Україну боронив, а грекам то не посмакувало. Греки добрі то добрі, але своєї користі, не бійся, не попустять... От. Але дай розкажу тобі про диво. Цієї весни припливли до нас нові грецькі майстри, ті, що розмальовують храми святими ликами. Самі прибули, ніхто їх не кликав. Оглянули церкву та, нікому нічого не сказавши, повернулися до свого човна. Хотіли втекти, як то згодом з'ясувалося. Гребли всю ніч, а вранці дивляться — човен стоїть, де й звечора був, навпроти наших печер! Божа сила не пустила їх.

— Може, вони в темряві збилися та гребли не за течією, а проти, а вода зносила їх назад? — засумнівався паничик.

— Певно, що так! Бог дав, щоб вони заплуталися. От вони повернулися в монастир і стали просити: «Відпустіть нас! Ми згодилися оздобити малу церкву, а ваша церква дуже велика. Нам вона не під силу. Ми віддамо золото, яке взяли наперед за роботу». Отець Никон і питає: «Про що ви говорите? Ми не давали вам золота». А греки стоять на своєму, мовляв, двоє ченців із Києва прийшли й заплатили. Й описали ченців — схожих на покійних отців Антонія і Феодосія. Тоді греків повели в келію, показали мальовидло, де обидва отці змальовані, а греки й кажуть: «Правильно, ці домовлялися з нами. Але чому ви говорите, що вони померли десять літ тому? Вони дали нам золото щойно перед нашим від'їздом». Отаке диво вчинилося! Виходить, що отці Антоній та Феодосій з неба дбають про монастир. Вони святі, так уся братія вважає.

Служка згорда подивився на прибульця. Той стояв, вражений до глибини душі. Прекрасна церква, будівництво якої перетворилося на низку чудес, заповонила його уяву.

«Аж надто заповонила», — подумалося Галі.

— Не така вона й незвичайна, ця церква, — шепнула дівчинка ангелові. — Бабуся казала, що під час війни її підірвали динамітом. І ніяке диво її не врятувало.

— Так, собор знищили, — погодився ангел. — Тільки ж він знову стоїть відбудований. Ніби з ним нічого й не сталося.

До речі...

У першому розділі твору на Галю Супрун упав відблиск крилатої фігури ангела, що стояв на Михайлівському Золотоверхому соборі. Цей горельєф є найвидатнішим мистецьким твором української металопластики XVII–XVIII ст., що дійшов до наших часів. Його історія, як і доля собору, не проста. Фігура ангела майже 20 років перебувала на київських задвірках... Чому?

- Знайдіть в інтернеті історію про повернення горельєфа архістратига Михаїла на фронтон Михайлівського Золотоверхого собору. Підготуйте про нього розповідь.

3. Завдання.

1. На думку Галі, гарними є всі перелічені імена, ОКРІМ

А Галі

В Сабіни

Б Аліни

Г Карини

2. Словами «змарніла, схудла, під очима в неї залягли синці» описано
- А Галю
 - Б маму
 - В бабу Віру
 - Г Катерину Петрівну

3. Прочитайте речення.

«Сонце якраз торкнулось обрію, заливши навколишні будинки м'яким рожевуватим світлом. Сліпуче кружало поволі поринало за ліс... Ось залишилося пів кружала; ось лише малий червоний пружок, та й він тоне на очах; ще видніється крихітна цятинка, мов жарина...»

В уривку НЕМАЄ

- А епітета
- Б гіперболи
- В порівняння
- Г персоніфікації

4. Доведіть, що твір «Ангел Золоте Волосся» фантастичний.

5. Галя вважала себе непримітною ученицею. Який факт свідчить про те, що вона здібна дівчинка?

6. Знайдіть і прочитайте портрет ангела. Чому Галя лише за зовнішнім виглядом зробила висновок, що він добрий?

7. Ангел сказав Галі: «Хай станеться... одне невеличке диво». Що це за диво?

8. **Гра «Так — ні».**

1. Галя на квартирі на шістнадцятому поверсі.
2. Перенестися в минуле Галі допоміг Ангел Золоте Волосся.

3. Галя вважала себе звичайною дівчинкою.
4. Галя стала свідком будівництва Успенського собору Києво-Печерської лаври.
5. Галя принесла хворому Степанчикові соковиті груші.
6. Галина мама звільнилася з роботи, щоб доглядати за Степанчиком.

9. **«Запитання до тексту».** Поділіть клас на три групи й підготуйте 10 запитань за змістом одного з трьох розділів повісті «Ангел Золоте Волосся». Пограйте в гру «Хто більше дасть правильних відповідей?».

10. Домашнє завдання.

1. Підготуйтеся стисло переказувати перші три розділи твору З. Мензатюк «Ангел Золоте Волосся».
2. **Мініпроєкт.** Створіть мультимедійну презентацію про один із знакових храмів, згаданих у творі З. Мензатюк «Ангел Золоте Волосся», а саме: Софію Київську, Успенський собор Києво-Печерської лаври та Михайлівський Золотоверхий собор. Підготуйте словесний супровід презентації.

Подумайте й розкажіть

- Що вас здивувало у творі З. Мензатюк «Ангел Золоте Волосся»?
- Чи стане Галя, на вашу думку, видатною вченою в галузі історії або мистецтвознавства?
- Про що б ви спитали в ангела, якби він прийшов до вас?

Тема 4. Від смішного до великого

§ 40–41. СПІВОМОВКИ СТЕПАНА РУДАНСЬКОГО

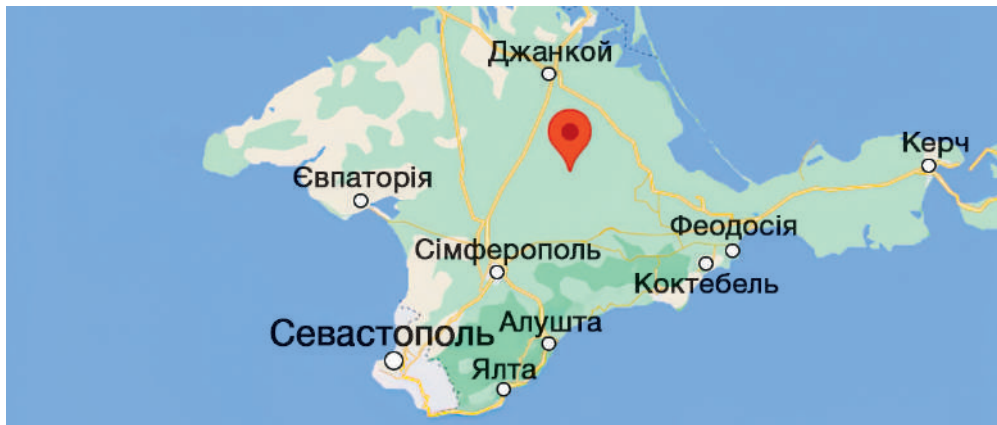
Про що ви дізнаєтеся?

- Ялта, лікар, гумор, доброта... Який зв'язок між цими поняттями?
- Чим відрізняється гумор від сатири?
- Що від співу взяв С. Руданський, коли створював свої співомовки?

1. Про письменника.

У цій людині поєдналися дві яскраві грані: талант письменника й лікарський хист. Після закінчення медико-хірургічної академії **Степан Руданський (1834–1873)** поїхав до Ялти. Тут він самовіддано поринув у роботу: поєднував обов'язки міського лікаря, завідувача лікарні та карантинного лікаря Ялтинського повіту. З бідних людей за лікування плату не брав. Ялтинці любили молодого медика за веселу вдачу, безкорисливість і доброту. Улітку 1872 р. в Криму спалахнула епідемія холери, і С. Руданський як карантинний лікар і постійний член санітарної комісії міста боровся з інфекцією, унаслідок чого захворів на холеру й помер у тридцятидев'ятирічному віці.

Хоча й складним було життя письменника (бідна багатодітна сім'я, у якій народився, нестатки під час навчання в академії, хвороби та ін.), проте творчість його сповнена оптимізму й гумору. Якнайкращим підтвердженням цього є його твори, з якими ви сьогодні ознайомитеся.

- НЕПРАВИЛЬНИМ є твердження, що Степан Руданський
 - А** був лікарем
 - Б** родом із Ялти
 - В** писав гумористичні твори
 - Г** народився в багатодітній сім'ї

2. Гумористичні твори С. Руданського.

Усі ви любите анекдоти, байки, кумедні приказки та прислів'я, гуморески. Ці жанри мають спільне — гумор, який звеселяє людину, а іноді й зцілює. Що таке *гумор* і *сатира*, а також *співомовка*, ви дізнаєтеся в наступній частині параграфа. А зараз пропонуємо прочитати дотепні поетичні твори С. Руданського.

ДОБРЕ ТОРГУВАЛОСЬ (1857)

Чи в Києві, чи в Полтаві,
Чи в самій столиці
Ходив чумақ з мазницею¹
Помежи крамниці.

І в крамницях, куди глянеш,
Сріблом-злотом сяє, —
Мужикові то й байдуже:
Він дьогтю питає!

У десятії крамниці
Два купці сиділо...
І в десяту мужик двері
Відхиляє сміло.

Відхилив: «Добридень, люди!» —
І й зачав питати,
Чи нема у них принаймні
Дьогтю де продати.

¹ *Мазніця* — посуд для дьогтю — в'язкої темної рідини, яку використовували для змащування взуття, зброї, коліс та інших господарських потреб.

А купці переглянулись,
Стихача сміються:
«Здесь не дьоготь, — йому кажуть, —
Дурні продаються!..»

«Добре ж у вас торгувалось,
Що все розійшлося
І на продаж тільки два вас
В склепу¹ зосталося!..»

ЗАПОРОЖЦІ У КОРОЛЯ (1858)

Приїхали запорожці,
Короля вітають,
Король просить їх сідати,
Козаки сідають.
Сидять собі. В них жупани²
Все кармазинові³,
І самі такі хоробрі,
Вуса прездорові.
Задивились на ті вуса
Ляхи препогані.
«Що б їм, — кажуть, — дати їсти?
Дамо їм сметани!»

¹ *Склéп* (діал.) — крамниця.

² *Жупáн* — старовинний верхній чоловічий одяг, оздоблений хутром, що був поширений серед заможного козацтва та польської шляхти.

³ *Кармазі́новий* — з дорогого старовинного темно-червоного сукна.

Поставили їм сметани,
Їсти припрошають,
Але наші запорожці
Разом відмовляють:

«Славная у вас сметана!..
Тільки вибачайте,
А перше нам, запорожцям,
Щільник¹ меду дайте!»

Дали й меду запорожцям...
Вони як поїли,
Так ті вуса прездорові
Вгору й завертіли.

¹ Щільник (стільник) — лист, утворений чашечками з воску, що його бджоли й оси роблять для зберігання меду.

Та й говорять королеві:
«Кажі, ясний пане!
Нехай тепер запорожцям
Подають сметани!»

ТОРБИН БРАТ (1861)

Докучило підшивати
Подертії сита,
Пішов циган молотити
За торбину жита.

Пішов-таки недалечко —
До свого сусіда...
От молотить та й молотить
Зрання до обіда.

Перекинув, може, з копу¹,
Хтів би й попоїсти,
Та господар, як на збитки,
Не дає і сісти.

То наймита з ним поставить,
А то сам молотить.
Потягає бідний циган,
Аж піт з нього котить.

¹ *Копá* — одиниця вимірювання, що становить 60 снопів хліба.

Перекинув копи зо дві,
Ба вже і смеркає.
«Чи не годі з нас, панотче¹?» —
Сірома² питає.

І господар спочив добре
Та й до нього каже:
«Помолотим іще трохи,
Заким сонце ляже».

Знов молотить бідний циган,
Аж піт з нього котить,
Виглядає поза хату,
Ба вже й місяць сходить.

Іскривився сіромаха,
Спину нагинає.
«Чи не годі з нас, панотче?»
«Або що?» — питає.

«Та щось, — каже, — не то світить
Край ваших віконців!»
«Як-то, — каже, — не то світить?..
Та ж то братик сонців!»

¹ *Панотець* — увічлива форма звертання до старих поважних чоловіків.

² *Сірома, сіромáха* — незаможна людина, бідняк.

Коли братик — так і братик,
Нічого чинити;
Мусив бідний циганюга
Всю ніч молотити.

На другий день той із хати,
А циган у хату.
«А, здоровенькі, панóтче!
Чи не можна б плату?»

«Можна, — каже, — чом не можна,
Як не дати плати?
Ходім, — каже, — до засі́ка¹,
Будем насипати».

Прийшов циган до засі́ка,
Торбу підставляє.
Пішов гарнець², пішов другий.
«Чи годі?» — питає.

«Насипайте іще», — каже, —
Сипле той і п'ятий.
Ба вже сипле і дев'ятий.
«Чи не годі, брате?»

¹ *Засі́к (діал.)* — загороджене місце в коморі, зерносховищі тощо.

² *Га́рнець (заст.)* — міра сипких тіл (трохи більше трьох літрів), а також посудина, що вміщує таку кількість речовини.

«Ні, не годі!» Насипає
Цілу мірку жита.
Коли гляне — аж там торба
До мішка пришита.

Іскривився пан господар,
Голову схиляє.
«Чи не годі із вас, куме?»
«Або що?» — питає.

«А щось, — каже, — ваша торба
Та підшита чорним...»
«Підшита?.. Насипайте!..
Та ж то братик торбин!»

3. Гумор і сатира. Гумореска. Співомовка.

Гумор і сатира — види комічного зображення в літературних творах. Між ними є суттєві відмінності. Гумор в українців здавна в пошані. Ним можна розважити людину, обережно, без образи вказати на якийсь недолік, пожартувати.

Теорія літератури

Гумор — це відображення смішного в життєвих ситуаціях і рисах людського характеру в доброзичливому й жартівливому тоні. С. Руданський у своїх творах сміється з невихованості купців (**«Добре торгувалось»**), із скупості, хитрості й обману (**«Торбин брат»**). У його творах, на відміну від сатири, немає різкого висміювання та засу-

дження вад. Навпаки, гумор письменника легкий і доброзичливий.

Сати́ра — це різке й викривальне осміювання негативного. У сатиричних творах гостро критикують окремих осіб чи групи людей, а то й із гнівом засуджують їхні вади чи негативні явища в житті суспільства.

- Прочитайте гумореску П. Глазового й визначте, до якого виду комічного — гумору чи сатири — вона належить.

— У вас зуби є, дідусю? — онучок питає.

Дід журливо посміхнувся:

— Давно вже немає.

Це почувши, хлопченятко зраділо без краю:

— Тоді пряник потримайте, а я пострибаю.

- Які ж особливості має гумореска?

Гуморéска — невеликий віршований або прозовий твір із гумористичним сюжетом. Усі свої гуморески С. Руданський називав *співомовками*. Чому саме так він назвав свої твори? Письменник вважав, що до його гумористичних віршів потрібний ще й музичний супровід, бо поезію треба виконувати співомовкою під акомпанемент кобзи чи бандури. Спрямованість віршового тексту на певну мелодію — одна з найважливіших особливостей поезії, на думку С. Руданського.

Співомóвка — це короткий гумористичний вірш, часто побудований на якомусь народному анекдоті, приказці чи казковому мотиві, у якому описано якийсь один комічний випадок. У співомовці подію зображено стисло, дійових осіб — одна-дві, а завершується вона дотепним висновком.

4. Завдання.

1. Установіть відповідність.

Слово	Лексичне значення
1 склеп	А густа рідина для змащування взуття, зброї, а також для лікування
2 жупан	Б старовинний верхній чоловічий одяг, оздоблений хутром
3 дьоготь	В незаможна людина, бідняк
4 сірома	Г одяг сірого кольору
	Д крамниця

2. У співомовці «Запорожці у короля» є всі перелічені герої, ОКРІМ

- А** ляхів
- Б** королів
- В** купців
- Г** козаків

3. У творі «Торбин брат» висміяно

- А** хабарництво
- Б** жорстокість
- В** бідність
- Г** обман

4. Своїми словами перекажіть зміст співомовки «Добре торгувалось».

5. Прочитайте рядки, з яких зрозумілим є те, що мужик у співомовці «Добре торгувалось» і дотепніший, і розумніший від купців.

6. Яка вдача козаків проявилася під час спілкування з королем у співомовці С. Руданського?

7. Як циган провчив свого сусіда в співомовці С. Руданського «Торбин брат»? Прокоментуйте назву цього твору.
8. Які особливості співомовок С. Руданського свідчать про те, що зображені в них події відбуваються не в наш час? Чи актуальні нині твори цього митця?

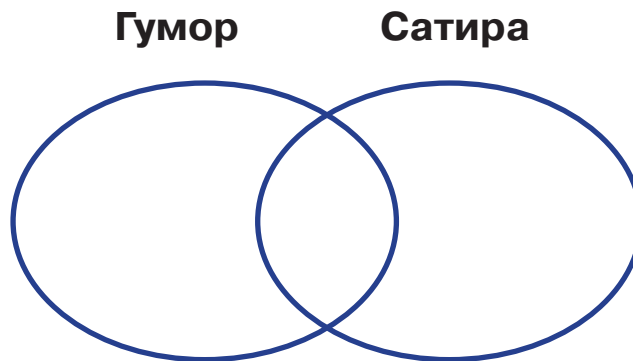

9. Складіть і запишіть синквейн «Гумор».

10. Домашнє завдання.

1. Підготуйте по три запитання до кожної співомовки С. Руданського за змістом (*письмово*).
2. Заповніть у зошиті «Діаграму Венна». За потреби скористайтеся матеріалом про гумор і сатиру (с. 142–143).

Подумайте й розкажіть

- Який настрій створюють співомовки С. Руданського?
- Який епізод у його творах вам найбільше запам'ятовався? Чому саме цей фрагмент?
- Які особливості має співомовка як літературний жанр?

§ 42–43. ГУМОР ПАВЛА ГЛАЗОВОГО

Про що ви дізнаєтеся?

- Чому сміх називають *своєрідним тренажером*?
- Чи правдою є теорія про те, що людина походить від мавпи?
- Як треба реагувати на лестощі?

1. Про письменника.

Павло Глазовий (1922–2004) прославився в українській літературі як гуморист і сатирик. Писав здебільшого співомовки, віршовані гуморески та байки. Про гумористичне спрямування свідчать одні тільки назви збірок цього письменника: «*Великі цяці*»,

«*Карикатури з натури*». «*Смійтесь, друзі, на здоров'я*», «*Сміхологія*»...

Остання збірка звучить, як назва підручника, скажімо, «*Зоологія*», «*Біологія*»... Без сумніву, вивчати «*Сміхологію*» буде цікаво всім. Тим паче, коли автор цього підручника — великий життєлюб, який так писав про любов до сміху:

Я так люблю веселий сміх,
Здоровий сміх, що гріє всіх!

Переливаю в слово радість,
Яку в душі своїй зберіг.

2. Роль гумору в житті українців.

Учені доводять, що сміх продовжує життя людини. Він має ще й іншу користь: під час сміху людина задіює 80 різних м'язів. Отже, сміх — певний тренажер для всього організму. Крім того, унаслідок сміху в організмі виділяється гормон радості, який підвищує імунітет. Пропонуємо скористатися цим своєрідним «тренажером» від П. Глазового.

ЕВОЛЮЦІЯ (1982)

В зоопарку біля батька
Запитав хлопчина:
— Чи то правда, що від мавпи
Походить людина?
— Правда, — мовив батько. —
Наука доводить,
Що людина, безперечно,
Від мавпи походить.

— То чому ж ці мавпи
Сильно так відстали?
Чом людьми ще й досі
Справжніми не стали?
Батько вуса гладить,
Весело сміється:

— Таке, синку, й людям
Не всім удається.

НАЙВАЖЧА РОЛЬ (1982)

Вихваля свого синочка
Мати на всі боки:

— У студії при театрі
Вчиться вже два роки.

Дуже довго муштрували
Хлопця режисери.

Аж тепер він дочекався
Першої прем'єри.

Роль найважчу доручили
Любому синочку:

Він на сцені в третій дії
Викочує бочку!

ЗАМОРСЬКІ ГОСТІ (1982)

Прилетіли на Україну
Гості із Канади.
Мандруючи по столиці,
Зайшли до райради.
Біля входу запитали
Міліціонера:
— Чи потрапити ми можемо
На прийом до мера? —
Козирнув сержант бадьоро.
— Голови немає.
Він якраз нові будинки
В Дарниці¹ приймає. —
Здивуванням засвітились
Очі у туриста.
— Ваша мова бездоганна
І вимова чиста.
А у нас там, у Канаді,
Галасують знову,
Що у Києві забули

¹ Дарниця — район м. Києва.

Українську мову. —
Козирнув сержант і вдруге.
— Не дивуйтесь, — каже. —
Розбиратися у людях
Перше діло наше.
Я вгадав, що ви культурні,
Благородні люди,
Бо шпана по-українськи
Розмовлять не буде.

ПОХВАЛА (1982)

— Ахи! — гукнув старий павук,
Зустрівши юну муху. —
Ти так гудеш, що кожен звук
Як музика для слуху.
За дивну талію твою
І за гарненькі ніжки —
Я все покинув би й пішов
Хоч на край світу пішки.
Ти — як перлина, як топаз,
Ти — як іскрина синя...

А муха — дзиз!
 І тільки раз! —
 Попала в павутиння.
 Ну й зрозуміло, що було
 І що робилось далі.
 Оскільки діло вже дійшло
 У байці до моралі,
 То я скажу, що не для мух
 Слова, звичайно, мовляться,
 Бо на солодку похвалу
 Не тільки мухи ловляться.

3. Завдання.

1. Увідповідніть гумореску з її художнім образом.

Назва твору	Художній образ
1 «Похвала»	А пряник
2 «Еволюція»	Б мавпа
3 «Найважча роль»	В бочка
4 «Заморські гості»	Г Київ Д муха

2. Увідповідніть гумореску з порушеною в ній проблемою.

Назва твору	Проблема
1 «Похвала»	А повага до рідної мови
2 «Еволюція»	Б удаване мистецтво
3 «Найважча роль»	В дотримання законів Г людяність і виховання
4 «Заморські гості»	Д підступні лестощі

3. Ознаки байки властиві гуморесці

А «Похвала»

В «Найважча роль»

Б «Еволюція»

Г «Заморські гості»

4. Як ви розумієте відповідь батька на запитання сина (останні два рядки гуморески «Еволюція»)?

5. Яку пораду ви дали б матері хлопчика з гуморески «Найважча роль»?

6. Хто така *шпана*, яку згадано в гуморесці «Заморські гості»?

7. Як відреагувала муха на похвалу в однойменній гуморесці? Як, на вашу думку, потрібно реагувати на лестощі?

8. Пригадайте, чим відрізняється гумор від сатири. У яких гуморесках звучать сатиричні нотки? Обґрунтуйте свою відповідь.

9. Поміркуйте над запитанням «Чи вмієте ви критично й із почуттям гумору сприймати дійсність і самого/саму себе?» (*усно*).

10. Домашнє завдання.

1. Вивчіть напам'ять одну гумореску П. Глазового.
2. Напишіть вільне есе на тему «Почуття гумору — ознака духовного здоров'я людини» (5–7 речень). Використайте в ньому один приклад із життя.

Подумайте й розкажіть

- Яка гумореска П. Глазового нагадала вам байку? Чим саме?
- Чи хотіли б ви прочитати більше гуморесок П. Глазового?
- Чи вмієте ви відрізнити гумор від сатири?

§ 44–45. БАЙКИ ЛЕОНІДА ГЛІБОВА

Про що ви дізнаєтеся?

- Що таке *алегорія, байка, мораль*?
- Чи зможе жаба перевершити вола?
- Чи можна хитрість вважати суто негативною рисою характеру?

1. Про письменника.

У дитинстві **Леоніда Глібова (1827–1893)** називали Льоликом. Він був веселим і жвавим, любив усе красиве, а найбільше — доглядати за квітами. За це його прозвали «королем квітів». Вітаючись із ним, казали: «Здоров був, Льолику, квітчастий королику».

Льолик мав багату творчу уяву: коли слухав казки баби Одарки, перед ним виразно вимальовувались особливості характеру та звички вовків, левів, зайців і лисиць. Йому навіть здавалося, що тварини насправді думають і розмовляють, що серед них є добрі і злі, багаті і бідні. Потім, у дорослому віці, письменникові стали в пригоді дитячі уявлення про звірів: через них він навчився майстерно зображати характери та вчинки людей. Тож

Л. Глібов прославився в нашій літературі передусім як автор байок.

Його байки актуальні й нині: вони не лише цікаві та кумедні, а й навчають нас жити.

Л. Глібов змалку навчився тонко розрізняти характери тварин і людей, їхні звички. Поміркуйте, працівникам яких професій надзвичайно важливими є вміння розбиратися в людях, аналізувати їхню поведінку, причини різних вчинків.

Перед тим як прочитати байки письменника, поміркуйте, які риси людського характеру можуть нагадувати своєю поведінкою та способом життя такі тварини: муха, бджола, жаба, віл, щука, лисиця, осел, шкапа, цап. Прочитайте байки й зіставте свої уявлення з баченням Л. Глібова.

МУХА І БДЖОЛА (1864–1872)

Весною Муха-ледащиця
Майнула у садок
На ряст, на квіти подивиться,
Почуть Зозулин голосок.
От примостилась на красолі
Та й думає про те,
Що як то гарно жить на волі,
Коли усе цвіте.
Сидить, спесиво поглядає,
Що робиться в садку;

Вітрець тихесенько гойдає,
Мов панночку яку...
Побачила Бджолу близенько:
— Добридень! — каже їй. —
Оддиш хоч трохи, моя ненько,
Сідай отут мерщій.
— Та ніколи мені сидіти, —
Одвітує Бджола, —
Вже час до пасіки летіти:
Далеко від села.
— Яка погана, — Муха каже, —
На світі доленька твоя:
Раненько встане, пізно ляже...
Мені б отак — змарніла б я,
За тиждень би головоньку схилила.
Моє життя, голубко мила, —
Талан як слід:
Чи де бенкет, чи де обід,
Або весіллячко, родини, —
Такої гарної години

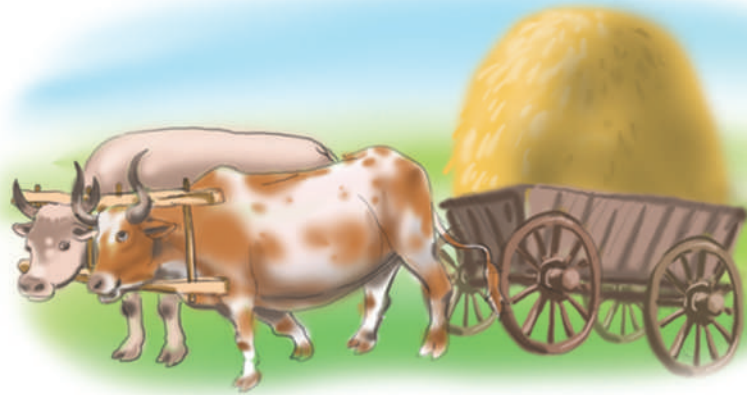
Ніколи не втраю я:
І їм, і ласую доволі, —
Не те, що клопоти у полі
І праця бідная твоя! —
На річ таку Бджола сказала:
— Нехай воно і так,
Та тільки он що я чувала,
Що Муху зневажає всяк,
Що де ти не поткнешся
Або до страви доторкнешся, —
Тебе ганяють скрізь:
Непрохана не лізь!
— Стару новинку, — каже Муха, —
Десь довелось тобі почути!..
Запевне, дурень дурня слуха...
Велике діло — проженуть!
Не можна в двері — я в кватирку
Або пролізу в іншу дірку —
І зась усім!

Нехай ся байка мухам буде,
Щоб не сказали часом люди,
Що надокучив їм.

ЖАБА І ВІЛ (1853)

Раз Жаба вилізла на берег подивиться
Та й трошечки на сонечку погріться.
Побачила Вола
Та й каже подрузі тихенько
(Вигадлива була!):
— Який здоровий, моя ненько!
Ну що, сестрице, як надмусь,
То й я така зроблюсь?
От будуть жаби дивуваться!
— І де вже, сестро, нам рівняться! —
Казать їй друга почала.
А та не слуха... дметься... дметься...
— Що, сестро, як тобі здається,
Побільшала хоч трохи я?
— Та ні, голубонько моя!

— Ну, а теперечки? Дивися!
— Та годі, сестро, схаменися! —
Не слуха Жаба, дметься гірш,
Все думає, що стане більш.
Та й що, дурна, собі зробила?
З натуги луснула — та й одубіла!
Такі і в світі жаби є.
Прощайте, ніде правди діти;
А по мені — найлучче жити,
Як милосердний Бог дає.

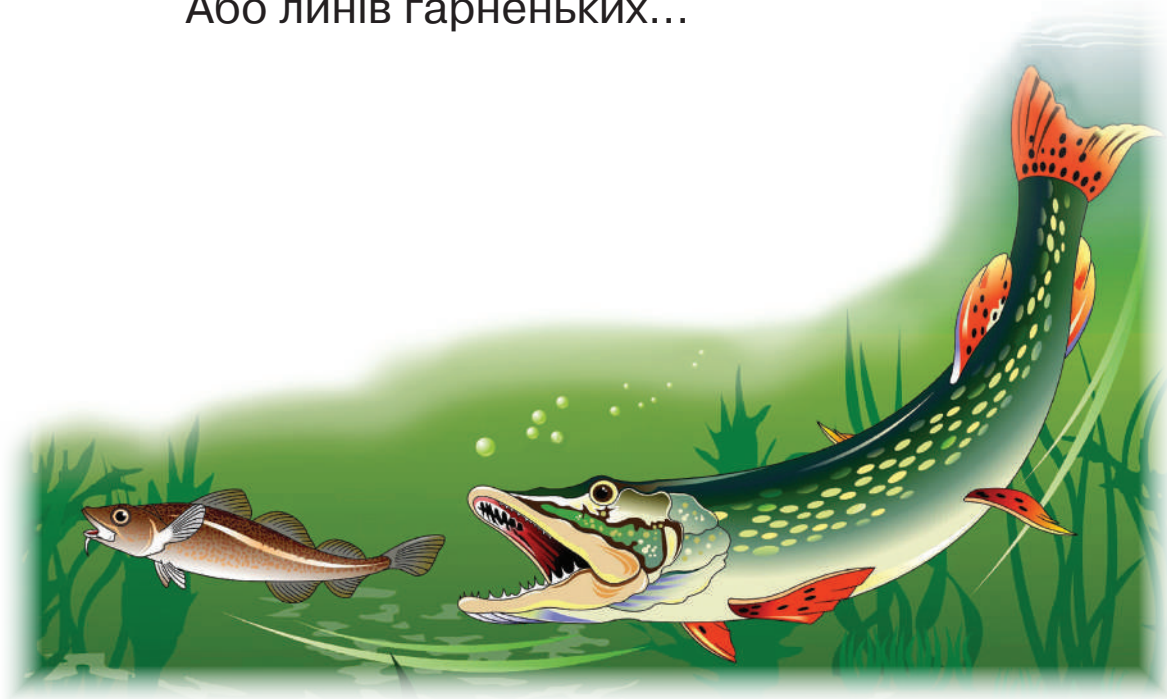
ЩУКА (1858)

На Щуку хтось бомагу в суд подав,
Що буцімби вона такеє виробляла,
Що у ставу ніхто життя не мав:
Того заїла в смерть, другого обідрала.
Піймали Щуку молодці
Та в шаплиці¹

¹ *Шаплиця* — посудина з ручками для носіння рідини.

Гуртом до суду притаскали,
Хоча чуби й мокренькі стали.

На той раз суддями були:
Якісь два Осли,
Одна нікчемна Шкапа
Та два стареньких Цапа, —
Усе народ, як бачите, такий
Добрячий та плохий.
За стряпчого, як завсігди годиться,
Була приставлена Лисиця...
А чутка у гаю була така,
Що ніби Щука та частенько,
Як тільки зробиться темненько,
Лисиці й шле то щупачка,
То сотеньку карасиків живеньких
Або линів гарненьких...

Чи справді так було, чи, може, хто збрехав
(Хто ворогів не мав!), —
А все-таки катюзі,
Як кажуть, буде по заслuzі.
Зійшлися судді, стали розбирати:
Коли, і як воно, і що їй присудити?
Як не мудруй, а правди ніде діти.
Кінців не можна поховать...
Недовго думали — рішили
І Щуку на вербі повісити звеліли.
— Дозвольте і мені, панове, річ держать, —
Тут обізвалася Лисиця:
— Розбійницю таку не так судить годиться:
Щоб більше жаху їй завдати
І щоб усяк боявся так робити, —
У річці вражу Щуку утопити!

— Розумна річ! — всі зачали гукать.
Послухали Лисичку
І Щуку кинули — у річку.

Зауважте!

Назви звірів, птахів, риб і комах у байках і казках пишуть із великої літери, бо тут це їхні імена.

2. Байка, алегорія, мораль.

Теорія літератури

Чи властиві риси вдачі Мухи й Бджоли людям?
Звичайно ж, так. Усі люди різні: мають свої вади й пере-

ваги. Мабуть, тим світ і цікавий. Кожна культурна й освічена людина прагне досконалості, тому постійно працює над собою, учить на помилках.

Байки теж навчають бачити у тваринах людські вади, а отже, й уникати їх. Наділення тварин і рослин рисами людського характеру називають **алегорією**. Отже, байка має алегоричний зміст, що є однією з основних ознак цього літературного жанру.

Також однією з особливостей байки є наявність смішного, комічного, а саме — гумору чи сатири. Згадайте, чим гумор відрізняється від сатири. Об'єктом викривання таких негативних людських рис, як лінощі, привласнення плодів чужої праці, є Муха. Зверніть увагу на останні три рядки в байці «Муха і Бджола» — вони є ніби висновком, що повчає читачів. Повчальний висновок у байці називають **мораллю**.

Байка — це невеликий, здебільшого віршований повчально-гумористичний чи сатиричний твір алегоричного змісту.

Байка належить до ліро-епічних жанрів літератури, бо в ній розповідається про вчинки персонажів (тобто є сюжет) і разом із тим у прямій формі виявляється ставлення автора до цих вчинків, до персонажів твору. Отже, в одному творі є і епічні елементи (розповідь про події), і ліричні (емоційність, віршова форма).

Зверніть увагу на будову байки: вона складається з двох частин — **оповіді** (тут розгортаються події) і **моралі** (тут автор робить повчальний висновок).

З уроків зарубіжної літератури ви, мабуть, пам'ятаєте засновника жанру байки грека Езопа (VI–V ст. до н. е.). В Україні байки відомі вже із XVII–XVIII ст. Найвідомішими вітчизняними байкарями є *Г. Сковорода, П. Гулак-Артемовський, Є. Гребінка, Л. Глібов*.

3. Завдання.

1. Прочитайте рядки.

*Сидить, спесиво поглядає,
Що робиться в садку;
Вітрець тихесенько гойдає,
Мов панночку яку...*

В уривку вжито

- А** персоніфікацію
- Б** порівняння
- В** метафору
- Г** анафору

2. Слова «*Непрохана не лізь!*» («Муха і Бджола») промовляє

- А** Муха
- Б** Зозуля
- В** Бджола
- Г** оповідач

3. Найточніше мораль байки «Жаба і Віл» передає прислів'я

- А** циган коня кує, а жаба й собі лапку подає
- Б** не надувайся, жабо, бо до вола ще далеко
- В** якби жабі хвоста, була б не проста
- Г** жаба мала, а рот великий

4. Якими людськими рисами наділена Муха, а якими — Бджола? Чи мають вони щось спільне? Чи лагідна Муха з Бджолою від початку й до кінця байки? Як і чому змінюється настрій Мухи впродовж спілкування з Бджолою?

5. Хто промовляє останні три рядки байки «Муха і Бджола»? Як ви розумієте цю настанову?
6. Яку людську ваду втілено в образі Жаби? Чи траплялись у вашому житті такі люди? Якщо так, то в чому виявлялася ця риса характеру?
7. Які типові риси характеру втілює Лисиця? Чи бувають, на вашу думку, люди, які жодного разу в житті не схитрували? Якщо ні, то чому ж тоді засуджуємо цю рису — *хитрість*?
8. Доведіть, що байка Л. Глібова «Щука» *сатирична*.

9. Складіть і запишіть мораль до байки Л. Глібова «Щука».

10. Домашнє завдання.

1. Випишіть із байки Л. Глібова «Муха і Бджола» слова зі зменшено-пестливими суфіксами. Поміркуйте, навіщо автор використав їх у творі (*усно*).
2. Вивчіть напам'ять байку Л. Глібова «Щука».

Подумайте й розкажіть

- Вчинки якого персонажа Л. Глібова нагадали вам про себе чи ваших друзів?
- До якого героя/героїні з байок Л. Глібова ви маєте найбільшу симпатію? Чому?
- Який термін був найскладнішим для розуміння — *алегорія, байка чи мораль*?

§ 46. НАУКОВО-ХУДОЖНЯ ТА НАУКОВО-ПОПУЛЯРНА ЛІТЕРАТУРА

Наука поступово виходить із закритої спільноти вчених, з лабораторій та старовинних стін університетів у зовнішній світ. Адже сучасна людина дедалі більше хоче орієнтуватися в тому, як улаштовано світ. Справді, нині стали дуже популярними телеканали «National Geographic» і «Discovery», що транслюють науково-популярні фільми, які розкривають широкому загалові глядачів таємниці науки, природи, культури й історії. Не тільки засоби масової інформації, а й письменники у своїх творах розповідають про наукові пошуки та цікавих учених. Така література не може не захоплювати.

Сучасна людина цікавиться своїм духовним корінням: звідки походить її народ, які уявлення про світ були колись у наших далеких предків. Вони закодовані у звичаях і традиціях кожного народу.

1. Про письменника.

Український науковець **Олекса Воропай (1913–1989)**, дійсний член Королівського антропологічного інституту Великої Британії та Ірландії, провів багато досліджень, на основі яких постала його найбільша й головна праця — дво-

томний етнографічний нарис «**Звичаї нашого народу**» (Мюнхен, 1966). У цій науково-популярній книжці він ретельно описав звичаї та обряди різних регіонів України, що пов'язані з народним і релігійним календарями.

ЛІТО

День святого Юрія

Святого великомученика й побідоносця Юрія, що загинув у Нікомедії (Мала Азія) року 303 по Хр., вважають покровителем хліборобства й скотарства в усіх християнських народів. Саме це ім'я в грецькій мові вимовляють «ґеорґос», або «ґеоріос» (у латинській — *Georgius*), що значить «землероб», або той, хто обробляє землю, — хлібороб по-нашому.

У християнському іконописі святого Юрія зображують лицарем на білому коні зі списом у руках, що ним він забиває дракона. Цей лицар, за християнською легендою, урятував невинну дівчину в лівійських степах. Дівчина, за поганським звичаєм, була принесена в жертву драконіві. Сам дракон у християнській символіці — це

Р. Санті. Юрій Побідоносець

і є переможене поганство, на руїнах якого відродилася християнська церква...

День святого Юрія святкують в Україні на сімнадцятому тижні після Різдва. Це свято в нашого хліборобського населення завжди було у великій пошані. Ім'я святого лицаря Юрія трапляється в багатьох українських народних піснях, переказах і легендах.

За стародавнім народним віруванням, у цей день «весна сходить на землю». Перед тим люди тільки кликали її, запрошували, як бажану гостю, зустрічали піснями та хороводами, а тепер, мовляв, вона вже тут, поміж нами, зійшла на землю й починає господарювати: з'являються перші сходи ярих, відживають озимі посіви, зеленіють гаї і сади...

Дівчата ворожать про женихів

Існує вірування, що в день святого Юрія починає співати соловейко та вперше кує зозуля.

Народні прикмети кажуть: *«як закує зозуля на голий ліс, то буде нещасливий рік і на людей, і на худобу»*; *«як хто вперше, почувши зозулю, має гроші в кишені, то матиме гроші цілий рік»*.

Дівчата ворожать про женихів. Почувши зозулю, дівчина запитує: *«Зозуленько, зозуленько, чи довго я буду в батька?»* Якщо зозуля більше не куватиме, а здійметься

й полетить, то це знак, що дівчина цього року заміж піде. Якщо ж почне кувати, то скільки разів «кувне», стільки й років має чекати дівчина свого весілля. Про це співають у пісні:

Прилетіла зозуленька з темного лісочку,
Сіла вона, закувала в зеленім садочку.
Ой, як вийшла Марусенька та в неї питає:
«Скажи мені, зозуленько, чи довго буду в батька?» —
«Будеш, люба Марусенько, цей день до вечора!» —
«Бодай же ти, зозуленько, сім літ не кувала,
Як ти мені, молоденькій, правди не сказала».

У цей день дівчата ворожать про женихів і в інших слов'янських народів. Так, чеські дівчата напередодні дня святого Юрія ловлять молодого голуба, тримають його якийсь час у секреті, а потім випускають на волю через димар; при цьому вони піснею закликають до себе женихів. У Сербії дівчата моляться святому Юрієві, щоб допоміг їм вийти заміж. Це саме роблять і дівчата в Хорватії.

ОСІНЬ

День пророка Іллі

Улітку святкують день пророка Іллі. За народною міфологією, Ілля є наступником громовика Перуна.

У Південній Україні в цей час бувають «горобині ночі» — нічні грози з блискавкою і громом: буревії такі сильні, що й птицям заснути не дають.

Існує народна легенда, що коли біси повстали проти Бога, то Він наказав Іллі прогнати нечисту силу

з неба. З того часу Ілля ганяється за бісами та пускає в них огненні стріли: громи й блискавку.

Якщо в цей час грім запалить хату, то колись селяни вірили, що таку пожежу нічим погасити не можна, бо ж: «Як Бог запалив, то чоловік не погасить!»

Під час грози селяни запалювали перед образáми «страсну свічку», щоб грім хати не спалив.

В одній із народних колядок співають про Іллю, як він проходить полями із житяною пугою в руці:

Ходить Ілля на Василя,
Носить пугу житяную:
Куди махне — жито росте,
Жито, пшениця і всяка пашниця.

Отже, тут пророк Ілля виступає як сівач озимого посіву. Після Іллі, звичайно, починається озимий посів жита й пшениці.

«На Іллі новий хліб на столі» — селяни в цей час уже випікають хліб із нового врожаю.

КОРОТКИЙ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИЙ СЛОВНИК

Алегóрія — наділення тварин, птахів, рослин рисами людського характеру.

Ана́фора — повторення окремих слів або словосполучень на початку віршових рядків, строф чи речень.

Ба́йка — невеликий, здебільшого віршований, повчально-гумористичний чи сатиричний твір алегоричного змісту.

Гімн — це урочиста пісня. Гімни бувають державні, релігійні, партійні, на честь видатних подій чи героїв.

Гіпéрбола — художній прийом, який полягає в перебільшенні рис людини, предмета чи явища з метою надання зображуваному виняткової виразності, наприклад: *Щира праця гори верне* (Нар. тв.).

Головний геро́й — особа, яка перебуває в центрі уваги письменника, навколо нього розгортається сюжет, він найбільше охарактеризований.

Другорядні геро́ї — діють поряд із головним, доповнюють своїми діями розвиток сюжету, відіграють важливу роль у глибшому розкритті характеру головного героя.

Гумор — відображення смішного в життєвих явищах і людських характерах у доброзичливому й жартівливому тоні.

Гумореска — невеликий віршований або прозовий твір із гумористичним сюжетом.

Драматичний твір — твір, призначений для постановки на сцені.

Епітет — художнє означення, яке надає зображенню предмета чи явища більшої виразності, поетичності та яскравості.

Епічний твір — розповідний твір, у якому життя змальовано у формі авторської розповіді про людей та їхні вчинки.

Епічні жанри: казка, повість, новела, оповідання.

Загадки — короткі й дотепні описи людей, тварин, предметів, подій та явищ, які треба розпізнати й відгадати.

Легенда — розповідь казкового чи фантастичного характеру про незвичайну подію або життя та діяльність якоїсь особи.

Ліричний герой — це ніби друге «Я» автора твору.

Ліричний твір — зазвичай віршований твір, невеликий за обсягом, у якому реальність відображено через передавання думок і почуттів людини.

Ліро-епічний твір — твір, який містить елементи лірики й епосу — двох родів літератури (поряд із третім — драмою), з яких лірика — це емоційно забарвлені твори, епос — твори оповідного характеру.

Колискові пісні — народні й авторські пісні, які співають, заколисуючи дитину.

Метáфора — слово чи словосполучення, яке переносить ознаки одного предмета або явища на інші на основі подібності чи протиставлення.

Міф — розповідь, що передає уявлення наших далеких предків про створення світу, його будову, про богів і демонів, різних фантастичних істот.

Морáль — повчальний висновок у байці.

Оповідáння — невеликий прозовий твір про якусь подію із життя одного чи кількох героїв протягом короткого проміжку часу.

Перéказ — усне народне оповідання про визначні історичні події та їхніх героїв.

Персоніфіка́ція — зображення предметів чи явищ природи як живих істот.

Пісня — невеликий ліричний твір, що виконують співом. Розрізняють пісні *народні* та *літературні*.

Пові́сть — як правило, прозовий розповідний твір, за обсягом більший від оповідання, у якому розповідається про одну або кілька подій, одного чи кількох головних героїв протягом досить тривалого часу. Повість називають *пригодницькою*, якщо вона насичена пригодами чи незвичайними подіями.

Повто́р (рефре́н) — певні фрази у творах, які повторюються для наголошення певної думки, або група слів, що повторюються в кінці кожної строфи.

По́ема — поетичний оповідний твір, віршований або прозовий.

Портре́т — опис зовнішності персонажа в художньому творі.

Прі́казка — образний вислів, що влучно характеризує людину, але, на відміну від прислів'я, висловлює думку неповно.

Прислі́в'я — довершений за змістом вислів про риси й учинки людей із повчальним характером.

Прі́тча — оповідний літературний твір із повчальним висновком (тобто мораллю), за змістом близький до байки.

Рі́ма — співзвучність закінчень слів у віршових рядках, яка охоплює останній наголошений голосний та наступні за ним звуки.

Ритм — повторність через рівні проміжки часу певних одиниць.

Сати́ра — різке висміювання хиб і вад, негативних явищ. Твори такого викривального характеру називають *сатиричними*.

Співомо́вка — короткий гумористичний вірш, часто побудований на якомусь народному анекдоті, приказці чи казковому мотиві, у якому описано певний комічний випадок.

Строфа́ — поєднані віршові рядки, пов'язані між собою римами й інтонацією, що повторюються.

Сюже́т — подія чи низка подій, що покладені в основу епічного або драматичного твору.

Фольклóр — це усна народна творчість, а саме: пісні, легенди, перекази, загадки, приказки та прислів'я, що їх створювали впродовж віків наші пращури.

Хоре́й — двоскладова стопа з наголосом на першому складі (´ ∪).

Ямб — двоскладова стопа з наголосом на другому складі (∪ ´).

ЗМІСТ

§ 31–33. Цікаві й романтичні герої повісті Ярослава Стельмаха «Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера»	3
Митькозавр з Юрківки, або Химера лісового озера (<i>Скорочено</i>)	4
§ 34–37. Пригоди в повісті Лесі Ворониної «Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9»	49
Таємне Товариство Боягузів, або Засіб від переляку № 9 (<i>Скорочено</i>)	50
<i>Теорія літератури. Сюжет</i>	110
§ 38–39. Незвичайні події у фантастичному творі Зірки Мензатюк «Ангел Золоте Волосся»	114
Ангел Золоте Волосся (<i>Уривки</i>)	115
Тема 4. ВІД СМІШНОГО ДО ВЕЛИКОГО	
§ 40–41. Співомовки Степана Руданського	134
Добре торгувалось	136
Запорожці у короля	137
Торбин брат	139

	<i>Теорія літератури. Гумор і сатира.</i>	
	Гумореска. Співомовка	142
§ 42–43.	Гумор Павла Глазового	146
	Еволюція.....	147
	Найважча роль	148
	Заморські гості	149
	Похвала	150
§ 44–45.	Байки Леоніда Глібова	153
	Муха і Бджола	154
	Жаба і Віл	157
	Щука.....	158
	<i>Теорія літератури. Байка, алегорія,</i> мораль.....	160
§ 46.	Науково-художня та науково-популярна література	164
	Олекса Воропай	164
	Літо. День святого Юрія	165
	Дівчата ворожать про женихів	166
	Осінь. День пророка Іллі	167
	Короткий літературознавчий словник	169

Навчальне видання

АВРАМЕНКО Олександр Миколайович

УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

Підручник для осіб з особливими
освітніми потребами (Н 54.1 – 54.2)

6 клас

(У 2-х частинах)

ЧАСТИНА 2

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано державним коштом. Продаж заборонено.

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей».

В оформленні підручника використано матеріали з інтернет-видань,
що знаходяться у вільному доступі.

Художниця Ю. Ясінська

Редакторка Н. Забаштанська
Художня редакторка Н. Антоненко
Технічне редагування Л. Ткаченко
Комп'ютерна верстка С. Груніної
Коректорка С. Бабич

Формат 84×108/16.

Ум. друк. арк. 18,48 . Обл.-вид. арк. 10,15.

Наклад 2243 прим.

Видавництво «Грамота»,
вул. Паньківська, 25, оф. 15, м. Київ, 01133.
тел./факс: 253-98-04.

E-mail: info@gramota.kiev.ua; www.gramota.kiev.ua

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру України

Віддруковано в ТОВ «КОНВІ ПРІНТ» 03680, м. Київ, вул. Антона Цедіка, 12.

Свідоцтво ДК № 6115 від 29.03.2018 р.